

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
SOCIALINĖS POLITIKOS FAKULTETAS
SOCIALINĖS POLITIKOS KATEDRA

MILDA PROKOPAVIČIŪTĖ
GEROVĖS SOCIOLOGIJOS PROGRAMA

**VAIKŲ SOCIALINĖ ATSKIRTIS RIZIKOS
ŠEIMOSE**

Magistro baigiamasis darbas

Vadovė
doc.dr.R.Brazenė

Vilnius, 2008

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
SOCIALINĖS POLITIKOS FAKULTETAS
SOCIALINĖS POLITIKOS KATEDRA

**VAIKŲ SOCIALINĖ ATSKIRTIS RIZIKOS
ŠEIMOSE**

Gerovės sociologijos magistro baigiamasis darbas
Studijų programa 62405S103

Vadovė
doc.dr.R.Brazienė
2008 12

Atliko
GSmd7-01 gr.stud.
M.Prokopavičiūtė
2008 12 19

Vilnius, 2008

TURINYS

ĮVADAS.....	7
1. VAIKŲ SOCIALINĖS ATSKIRTIES IR GEROVĖS VALSTYBIŲ MODELIŲ TEORINIAI ASPEKTAI.....	10
1.1. Gerovės valstybių socialinės politikos samprata.....	10
1.1.1 Socialdemokratinis gerovės valstybės modelis.....	13
1.1.2. Korporatyvinis gerovės valstybės modelis.....	14
1.1.3. Liberalusis gerovės valstybės modelis.....	14
1.1.4. Lietuvos gerovės valstybės modelis.....	15
1.2. Vaikų socialinės atskirties ir rizikos šeimų analizė.....	17
1.2.1. Vaikų socialinės atskirties samprata ir teorinės prieigos.....	17
1.2.2. Socialinės rizikos šeimų samprata Lietuvoje.....	22
2. VAIKŲ SOCIALINĖS ATSKIRTIES RIZIKOS ŠEIMOSE PROBLEMATIKA IR SIŪLOMI SPRENDIMO BŪDAI.....	30
2.1. Lietuvos, Švedijos, Vokietijos ir Didžiosios Britanijos rizikos šeimose gyvenančių vaikų padėties lyginimas.....	30
2.2. Teisės aktų ir dokumentų, reglamentuojančių kovos su vaikų socialine atskirtimi aspektus ir priemones, analizė.....	33
2.2.1. Lietuvos teisės aktų analizė.....	33
2.2.2. ES šalių – Lietuvos, Švedijos, Vokietijos ir Didžiosios Britanijos nacionalinių pranešimų ir strategijų analizė.....	36
3. EMPIRINIO TYRIMO „VAIKŲ SOCIALINĖ ATSKIRTIS RIZIKOS ŠEIMOSE“ METODOLOGIJA IR DUOMENŲ ANALIZĖ.....	44
3.1. Tyrimo pagrindimas ir metodologija.....	44
3.2. Apklauso rezultatų analizė ir apibendrinimas.....	47
IŠVADOS.....	67
PASIŪLYMAI.....	69
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	70
ANOTACIJA.....	78
SANTRAUKA.....	79
SUMMARY.....	80
PRIEDAI.....	81

PRIEDAI

1 priedas. Anketa.....	80
2 priedas. Autentiški respondentų atsakymai 2 anketos klausimą.....	85
3 priedas. Statistiškai patikimos sąsajos tarp 3 ir 4 anketos klausimų	86
4 priedas. Respondentų darbo vieta.....	87
5 priedas. Autentiški respondentų atsakymai į 8 anketos klausimą.....	88
6 priedas. Statistiškai patikimos sąsajos tarp 5 ir 11 anketos klausimų.....	91
7 priedas. Respondentų nuomonės pasiskirstymas pagal tai, kas turėtų padėti išvengti šeimos atsidūrimo socialinėje rizikoje.....	92
8 priedas. Autentiški respondentų atsakymai į 12 anketos klausimą.....	93
9 priedas. Autentiški respondentų atsakymai į 15 anketos klausimą.....	94
10 priedas. Autentiškos respondentų nuomonės tema „Vaikų socialinė atskirtis socialinės rizikos šeimose“.....	96
11 priedas. Anketų atsakymų suvestinė.....	97

LENTELĖS

1 lentelė. Socialiniai demografiniai rodikliai Lietuvoje 2006 m.....	30
2 lentelė. Vaikų (0-17) ir visų gyventojų skurdo grėsmės lygis 2006 m. procentais.....	31
3 lentelė. Skurdo rizikos rodikliai pagal namų ūkio tipą.....	31
4 lentelė. Vaikų gerovės rangavimas.....	32
5 lentelė. Respondentų pasiskirstymas pagal demografinius kintamuosius.....	47
6 lentelė. Socialinės politikos priemonių vertinimas ir šių priemonių pritaikomumo Lietuvoje vertinimas.....	51

PAVEIKSLAI

1 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal šeimos ir vaiko gerovės užtikrinimą, proc.	48
2 pav. Respondentų pasiskirstymas tarp šeimos ir vaiko gerovės užtikrinimo priklausomai nuo respondentų darbo stažo, proc.	49
3 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal atvejus, kada valstybė turi remti šeimas, proc.	50
4 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal politinių priemonių pritaikymo Lietuvoje vertinimą priklausomai nuo respondentų pareigų, proc.	52
5 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal sąsajas tarp didelių valstybinių mokesčių su įstaigomis, kurioje respondentai dirba, proc.	53
6 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal vaikų patekimo į socialinę atskirtį priežastis, proc.	54
7 pav. Respondentų pasiskirstymas tarp šeimos neigiamos aplinkos priklausomai nuo įstaigos, kurioje respondentai dirba, proc.	54
8 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal vaikų socialinės raiškos formas, proc.	55
9 pav. Respondentų pasiskirstymas tarp poreikių bei jausmų raiškos sąsajų su Respondentų užimamomis pareigomis, proc.	55
10 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal vaikų socialinės atskirties raišką, proc.	56
11 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal ateities perspektyvų vertinimą, proc.	58
12 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal socialinių paslaugų/pagalbos reikalingumą socialinės rizikos šeimose augantiems vaikams, proc.	59
13 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal socialinių paslaugų reikalingumą socialinės rizikos šeimose augantiems vaikams, proc.	60
14 pav. Respondentų nuomonės pasiskirstymas pagal tai, kas turėtų užtikrinti šeimos gerovę sąsajos su priemonėmis, kurios turėtų padėti išvengti šeimų atsiradimo socialinės rizikos šeimų grupėje, proc.	61
15 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal priemones, padedančias išvengti patekimo į socialinės rizikos šeimų grupę, proc.	62
16 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal problemas, su kuriomis susiduria įstaigos, teikdamos socialines paslaugas socialinės rizikos šeimoms, proc.	63
17 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal paviršutinišką visuomenės požiūris į socialinį darbą, proc.	63
18 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal tarpinstitucinio bendradarbiavimo intensyvumą (atsakymai dažnai ir labai dažnai), proc.	64

Įvadas

Tyrimo temos aktualumas.

Socializacijos proceso metu vaikai* išmoksta būti pilnaverčiais savo visuomenės nariais. Kadangi vaikai neturi balso teisės, jie negali atstovauti savo interesų, todėl jų poreikių patenkinimas priklauso nuo kitų: tėvų, draugų, mokyklos, socialinės politikos, bendro visuomenės klimato, kultūros. Tačiau neretai atsitinka taip, kad dalis šeimų tampa socialinės rizikos šeimomis, kuriose neužtikrinamas pilnavertis vaikų vystymasis, gerovė bei yra pažeidžiamas socializacijos procesas. Vaikų santykiai šeimoje, su bendraamžiais ir likusia socialine aplinka nėra harmoningi, darnūs, todėl vaikai, veikiami įvairių (ekonominių, psichologinių, socialinių, kultūrinių) nepriteklių gali tapti socialiai atskirtais arba patys pasitraukti į socialinę atskirtį.

Vaikų socialinės rizikos šeimose socialinės atskirties problema yra sprendžiama politiniu lygmeniu: 2003 m. Lietuvoje buvo patvirtinta *Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcija*, kurios pagrindu 2005 m. priimta *Vaiko gerovės valstybės politikos strategija*. 2006 m. Lietuvoje buvo 13,5 tūkst. socialinės rizikos šeimų, jose gyveno 31,4 tūkst. vaikų.¹ Šiandieninė ES susiduria ir su vaikų skurdo problema – didesnis negu apskirtai visos populiacijos*. Šie skaičiai iliustruoja vaikų iš socialinės rizikos šeimų socialinės atskirties aktualumą ir problemos gilumą – juk vaikai yra kiekvienos gerovės valstybės ateitis.

XX a. II pus. vykę politiniai, ekonominiai, socialiniai pokyčiai iškėlė gerovės valstybės kūrimo būtinybę, kuri iš pradžių buvo suprantama kaip darbuotojų apsauga, šiandieninė ES – tai gerovės valstybių sąjunga, kurioje siekiama sukurti kiekvienam visuomenės nariui jo poreikius užtikrinančias gyvenimo sąlygas. Socialiniai reikalai į ES darbotvarkės sritį buvo įtraukti 1997 m. Amsterdamo sutartimi, kai buvo pabrėžta būtinybė koordinuoti socialinę ir ekonominę sistemas, tačiau tik 2007 m. Lisabonos reformų sutartyje deklaruotas ES tikslas kovoti su socialine atskirtimi.

Atsižvelgiant į tai, kad Vakarų gerovės valstybės skiriasi savo istorine, socialine, kultūrine, politine, ekonomine patirtimi, jų socialinės politikos kryptys taip pat nėra identiškios. G. Esping-Andersen (1999) ištyrė ir pateikė Gerovės valstybių klasifikaciją. Jo išvalgomis remiasi kiti autoriai, gerovės valstybes nagrinėję iš įvairių mokslinių prieigų. Gerovės valstybių pagrindinius bruožus tyrinėja M. Powell ir A. Barrientos (2007), iš socialinės stratifikacijos prieigos – M. B. Klitgaard (2007). W. A. Arts ir J. Gelissen (2002) į gerovės valstybes žvelgia kaip į priemones socialinės

* Vaikas yra žmogus, neturintis 18 metų, išskyrus atvejus, kai įstatymai numato kitaip. LR Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas 1996 m.

¹ http://www.stat.gov.lt/uploads/docs/3_Vaikai_Soc_aps_0811.doc

* ES – 27 2005 m. skurdas grėsė 16 proc. visų gyventojų ir 19 proc. visų vaikų. Šaltinis: ES socialinės apsaugos ir politinės įtraukties procesas. Politinių priemonių vaikų skurdo problemoms spręsti teminis tyrimas. 2008. P. 1.

politikos tikslams pasiekti, A. Guogis (2000, 2004, 2006) plačiai nagrinėja gerovės valstybes ir jų problemas globalizacijos sąlygomis. Socialinę politiką šeimos politikos aspektu nagrinėja V. Smalskys (2005), J. Guo ir N. Gilbert (2007), iš dalies šeimos ir vaikų politiką gerovės valstybių modelių kontekste paliečia D. Kabašinskaitė (2004). D. Szelewa ir M.P. Polakowski (2008) tyrinėja Centrinės ir Rytų Europos gerovės valstybių modelių apraiškas vaikų politikos srityje, C. Parsons (2005) tiria, kokį vaidmenį socialinės atskirties aspektu gerovės valstybės modeliuose vaidina švietimo sistema. Socialinės atskirties kaip sąvokos atsiradimą ir vystymąsi analizuoja D. G. Mayes (2001), S. Mikulionienė (2005). Socialinę atskirtį kaip nuolatinį procesą traktuoja P. Littlewood ir S. Herkommer (1999), per ekonominę prizmę į socialinę atskirtį žvelgia S. Paugman ir D. Gallie (2000), R. Brazienė ir J. Guščinskienė (2004) analizuoja socialinės atskirties modelius Lietuvoje, J. Zaleckienė (1998) tiria socialinę atskirtį sukeliančius veiksnius, o T. Burchardt (2002) analizuoja socialinės atskirties indikatorius. Socialinės rizikos šeimų apibrėžimus pateikia M. Leliūgienė (2007), G. Kondrotaitė (2006), P.H. Frazer (2007), D.G. Mayes ir J. Berghman (2001), J. Micklewright (2002), G. Kvieskienė (2003) nagrinėja Lietuvos vaikų gerovės politikos raidą.

Temos naujumas.

Kaip matyti, Lietuvos ir užsienio mokslininkai nesusiejo gerovės valstybių modelių ir socialinės rizikos šeimose augančių vaikų socialinės atskirties. Todėl darbas „Vaikų socialinė atskirtis rizikos šeimose“ turėtų praturtinti Lietuvos akademinį lygmenį, siekiant nustatyti, koks gerovės valstybės socialinės politikos modelis būtų efektyviausias kovojant su vaikų, gyvenančių rizikos šeimose, socialine atskirtimi.

Tyrimo problema. Kodėl nepaisant Lietuvoje ir ES egzistuojančių ir nuolat tobulinamų socialinės politikos priemonių, gausių tyrimų ir mokslinių studijų apie socialinės apsaugos sistemos funkcionavimą ir vaikų socialinę atskirtį, bei geriausio socialinės politikos modelio ieškojimo, vaikų socialinė atskirtis socialinės rizikos šeimose egzistuoja gerovės valstybėse ir Lietuvoje, kurioje rizikos šeimų skaičius yra vienas didžiausių ES?

Tyrimo objektas – vaikų, augančių socialinės rizikos šeimose, socialinė atskirtis.

Tyrimo dalykas – vaikų, gyvenančių socialinės rizikos šeimose, socialinė atskirtis gerovės valstybių socialinės politikos modelių kontekste.

Tyrimo tikslas – įvertinti gerovės valstybių socialinės politikos kryptis mažinant vaikų iš rizikos šeimų socialinę atskirtį ir nustatyti, kokios socialinės politikos priemonės būtų veiksmingiausios Lietuvoje kovojant su vaikų iš socialinės rizikos šeimų socialine atskirtimi ir jos sukeliama problema.

Tiksli pasiekti iškeliami šie tyrimo **uždaviniai**:

1. Išnagrinėti gerovės valstybių socialinės politikos modelių teorinius aspektus.
2. Patikslinti vaikų socialinės atskirties ir socialinės rizikos šeimos sampratas.

3. Išanalizuoti ir palyginti Lietuvos, Švedijos, Vokietijos ir Didžiosios Britanijos vaikų socialinės rizikos šeimose problematiką ir valstybių socialines politikas šeimos ir vaiko srityje.
4. Ištirti, koks gerovės valstybės socialinės politikos modelis ir kokios socialinės politikos priemonės būtų efektyviausios kovojant su vaikų socialine atskirtimi ir skurdu Lietuvoje.

Tyrimo hipotezės:

1. Teoriniu lygmeniu identifikuojami gerovės valstybių socialinės politikos modeliai vaiko politikos srityse, o praktiniame problemų sprendimo lygmenyje derinami socialdemokratinio, korporatyvinio ir liberaliojo modelių principai.
2. Socialinės rizikos šeimų demografinės, ekonominės, socialinės ir moralinės charakteristikos tiesiogiai įtakoja vaikų atsidūrimą socialinėje atskirtyje, ir pagrindinė vaikų atsidūrimo socialinėje atskirtyje priežastis yra šeimos instituto žlugimas;
3. Lietuvos teisinė bazė ir strateginiai dokumentai, reglamentuojantys kovą su vaikų iš socialinės rizikos šeimų atskirtimi, yra išsamūs, ir praktinis jų įgyvendinimas neišsprendžia socialinės vaikų atskirties.

Darbo tikslui pasiekti darbe naudoti šie teoriniai **tyrimo metodai**: *alternatyvų metodas*, lyginant konkuruojančias gerovės valstybės socialinės politikos, vaikų socialinės atskirties ir socialinės rizikos šeimų teorines prieigas; *analizės metodas* taikytas siekiant išskirti gerovės valstybės sudėtines dalis, požymius, savybes šeimos ir vaiko politikos srityse; *lyginimo metodas* naudotas derinant gerovės valstybių, vaikų socialinės atskirties ir socialinės rizikos šeimų skirtingų autorių teorines prieigas, lyginant skirtingų valstybių statistinius rodiklius, teisinius dokumentus ir nacionalinius pranešimus; *sintezės metodas* taikytas pateikiant galimus racionalius problemų sprendimo būdus, remiantis išanalizuotais faktais, *apibendrinimo metodas* bei šie **empiriniai tyrimo metodai**: *dokumentų analizės metodas* taikytas analizuojant Lietuvos ir ES ataskaitas, kitus dokumentus, *anketinis metodas* taikytas siekiant išanalizuoti ir įvertinti ekspertų nuomonę ir požiūrį bei *statistinės duomenų analizės SPSS - Chi-kvadrato (χ^2) testas* – metodai.

Magistro baigiamąjį darbo sudaro įvadas, trys dalys, išvados ir pasiūlymai. Pirmoje dalyje analizuojami teoriniai gerovės valstybių, socialinės atskirties, socialinės rizikos šeimų aspektai, antroje – nagrinėjami statistiniai rodikliai, analizuojami ir lyginami Lietuvos, Švedijos, Vokietijos ir Didžiosios Britanijos strateginiai, nacionaliniai dokumentai, kuriuose nagrinėjamos ir pristatomos efektyviausios priemonės, skirtos kovai su vaikų socialine atskirtimi, skurdu. Trečioje darbo dalyje nagrinėjami „Vaikų socialinės atskirties rizikos šeimose“ empirinio tyrimo rezultatai. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados ir pasiūlymai.

1. VAIKŲ SOCIALINĖS ATSKIRTIES IR GEROVĖS VALSTYBIŲ MODELIŲ TEORINIAI ASPEKTAI

Šiame skyriuje pateikiami gerovės valstybių, vaikų socialinės atskirties, socialinės rizikos šeimų teoriniai pagrindai. Analizuojamos gerovės valstybių, vaikų socialinės atskirties ir socialinės rizikos šeimų sampratos.

1.1. Gerovės valstybių socialinės politikos samprata

Poskyryje analizuojamos ir lyginamos įvairių autorių gerovės valstybės socialinės politikos teorinės įžvalgos, bei nagrinėjama išskirtų gerovės valstybės modelių klasifikacija, pagrindiniai jų sudedamieji elementai į juos žvelgiant iš šeimos ir vaiko politikos perspektyvos.

Sociologiniu požiūriu „Visuomenė – tai sistema, kuriai būdinga socialinė nelygybė ir socialinis konfliktas. Socialinis konfliktas – tai neišvengiamas visuomenės reiškinys ir socialinės raidos stimulas, skatinantis socialinius pokyčius. Šis modelis remiasi tuo, kad socialinė nelygybė yra nelygaus vertybių pasiskirstymo tarp skirtingų gyventojų grupių rezultatas“. (Matulionis, 2002, p. 21). Pasak R. Dahrendorfo (1996), „gyvenimo šansai niekada neskirstomi po lygiai. Nežinome tokios visuomenės, kurioje visi vyrai, moterys ir vaikai turėtų vienodas teises ir mėgautųsi tokiu pačiu aprūpinimu.“ (p. 37). Šios teorinės įžvalgos rodo, kad siekiant kurti valstybės gerovę, būtina atrasti konsensuą tarp vertybių pasiskirstymo ir perskirstymo.

XX amžiaus antroje pusėje į politinį diskursą buvo įvesta Gerovės valstybės koncepcija. Pasak G.Esping – Andersen, „gerovės valstybė yra perrašytas socialinis kontraktas tarp valstybės ir žmonių, pagrįstas piliečių socialinių teisių pripažinimu ir pažadu įveikti visuomenės pasidalijimą.“ (Kabašinskaitė, 2004, p. 32). Pasak A.Guogio, gerovės valstybės koncepcija gali būti suskirstyta į kelias kategorijas: „gerovės valstybė yra tam tikra socialinė raidos stadija. <...> Gerovės valstybę galima apibrėžti ir kaip gyvenimo būdą. <...> dalis <...> išskiria Gerovės valstybių politinę esmę. <...> dalis <...> daugiausia dėmesio kreipia į valstybės valdymo stilių.“ (Guogis, 2000, p. 14 – 15). Todėl „teoriniai gerovės valstybių modeliai padeda geriau suprasti konkrečių šalių socialinės apsaugos sistemų struktūrą, išryškina profesinių arba individualių sistemų svarbą konkrečiose šalyse ir atsakomybės hierarchiją už adekvačias pajamas socialinės rizikos atveju.“ (Bernotas, Guogis, 2003, p. 43). Valstybės socialinės politikos esmę sudaro darbo užimtumo, socialinės rūpybos, pensijų, šeimos ir vaiko politika, kuri suprantama kaip „socialinės politikos dalis, kuri užtikrina būtinąją vaiko socialinę raidą normaliam gyvenimo lygiui pasiekti, t.y. sveikai maitintis, būti saugiam ir galėti dalyvauti

ugdymo ir pozityviosios socializacijos programose.“ (Kvieskienė, 2003, p. 17). Vaiko politiką apima vaiko apsauga, vaiko aprūpinimas, vaiko dalyvavimas.

Pirmasis gerovės valstybių modelių klasifikaciją pateikė R. Titmusas, atsižvelgdamas į ją, G.Esping – Andersen suklasifikavo Vakarų valstybes į tris tipus: socialdemokratinę, korporatyvinę ir liberalųjį, klasifikacijos pagrindą sudaro „valstybės, rinkos ir šeimos triada.“ (Powell, Barrientos, 2004, p. 86). Šie modeliai bus aptarti kitame šio skyriaus poskyryje.

Pasak M. Powell ir A Barrientos (2004), G.Esping – Andersen tipologizacijos pagrindas yra „socialinės teisės, socialinė stratifikacija ir viešas – privatus samplaika.“ (p. 84). Socialinės stratifikacijos idėjai pritaria C. Bamba (2004), bei pabrėžia, kad gerovės valstybėms ir visuomenių stratifikacijai įtaką daro lyčių vaidmuo. Pasak B. D. Gursky (2004), socialinės stratifikacijos elementus sudaro: „1) instituciniai procesai, tam tikras gėrybes įvardijantys kaip geras ir trokštamasis; 2) taisyklės, pagal kurias gėrybės yra išdėstomos individams, priklausomai nuo jų pozicijos darbo rinkoje; 3) mobilumo mechanizmai, sudarantys tinklus tarp individų pozicijų ir nulemiantys nelygią gėrybių kontrolę.“ (p. 1). Socialinę stratifikaciją ir nelygybę tiria ir M.B. Klitgaard (2007), pirmiausia jis teigia, kad gerovės valstybių socialinės politikos modeliai suteikia kryptingumą socialinei politikai bei laikosi nuomonės, jog „nauji socialinių paslaugų pristatymo būdai/metodai gali padidinti socialinę nelygybę.“ (p. 445). M. Ruud ir D. Fouarge (2001), pažymi, kad pajamų nelygybė, nepakankamos pajamos ir nepakankami išteklių lemia asmenų nelygybę įvairiose gyvenimo srityse.

W.A. Arts ir J. Gelissen (2002) analizuoja ne idealius gerovės valstybių tipus, bet realiai egzistuojančias valstybes, jų skirtumus ir juos sąlygojančias priežastis. Autoriai pažymi, kad gerovės valstybė nėra tikslas, o tik priemonė tikslui pasiekti. Jie teigia, kad G.Esping-Andersen tipologizacija yra holistinė. Ji aprėpia „platesnes socialines ir istorines situacijų charakteristikas.“ (p. 139).

Pasak J. Guo, N. Gilbert (2007), būtina atkreipti dėmesį į rinkos tendencijas, bei faktą, kad „Vakarų Europos gerovės režimai vis labiau yra įtakojami ES vystymosi supranacionaliniu lygmeniu, tokiu būdu išskyla Europos supanašėjimas, ypač socialinės politikos, būtent vaikų globos srityje.“ (p. 6). Šie autoriai analizuoja gerovės valstybių modelių ir skirtingų šeimos politikų juose tarpusavio ryšį bei didelį dėmesį kreipia į lyties aspektą. Lyčių aspektą ir moters vaidmenį gerovės valstybėse darbo ir šeimos suderinamumo aspektu tyrinėja P. Abrahamson ir C. Wehner (2006).

Atsižvelgdamas į vykstančius socialinius pokyčius, 1999 m. G. Esping – Andersen įvedė *defamilizacijos* terminą, reiškiantį, kad namų ūkiai dalį atsakomybės už savo vaikų priežiūrą perduoda arba valstybės arba rinkos garantuojamai vaikų priežiūros sistemai. Tai sumažina tarpusavio atsakomybę tarp šeimos narių.

P. Michon (2008) teigia, kad vaikų rūpybos klausimas iškilo dėl moterų emancipacijos. Jis analizuoja valstybės vaidmenį išteklių perskirstyme tarp šeimų, kurios augina vaikus, ir kurios yra bevaikės.

L. Arnlaug (2006), atsižvelgia į reprodukcinę šeimos funkciją. Autorė nagrinėja darbo ir šeimos suderinamumą gerovės valstybėse, bei teigia, kad „vaiko priežiūrai valstybės skiriama parama piniginių išmokų ir paslaugų forma reiškia ribų tarp viešojo ir privataus, tarp valstybės ir šeimos persikirstymą“. (p. 17). Autorė atkreipia dėmesį, kad socialiniai pokyčiai, kintantys lyčių vaidmenys, keičia šeimų struktūras, jų funkcijas, todėl kinta ir vaiko politika gerovės valstybėse.

Pasak D. Szelewa ir P. Polakowski (2008), „vaikų priežiūros klausimas į politikos debatus buvo įtrauktas dėka gerovės valstybės feminizmo šalininkų atliekamų tyrimų.“ (p. 116). Pabrėžta, kad vaikai negali dalyvauti rinkoje, jie nedirba, neturi politinių teisių, todėl tampa priklausomais šeimos nariais. Jų priklausomybė yra apibrėžiama familizacijos ir defamilizacijos terminais. „Vaikų defamilizacija reiškia jų pripažinimą kaip visuomenės socialinės grupės ir individualių asmenybių, turinčių teises.“ (Kabašinskaitė, 2004, p. 38). Tačiau G.Esping-Andersen gerovės valstybių klasifikacija neatsižvelgia į vaikų kaip socialinės sistemos sudedamosios dalies padėtį.

C. Parsons (2005) analizuoja, kaip sprendžiamos jaunimo, esančio rizikoje, socialiai atskirto arba turinčio tam tikrų elgesio sunkumų, problemos. Autorius tyrinėja visuomenės elementus, kurie lemia jaunimo atsidūrimą minėtose situacijose, ieško atsakymo, kas ir kaip turi padėti jauniems žmonėms įveikti šiuos sunkumus.

G. Hampden-Thomson (2004) teigia, kad būtina suprasti, jog į šeimas orientuoti režimai nėra prošeimyniniai. Atvirkščiai, šeima yra vienetas, kuris teikia gerovę. Į šeimas orientuotuose režimuose valstybė ar labdaringos institucijos į šeimos gyvenimą įsikiš ir suteiks pagalbą tik tuo atveju, kai šeima nebegali pasirūpinti šeimos nariais.

Pastaruoju metu gerovės valstybės susiduria su demografinio senėjimo, pakitusios šeimos struktūros, globalizacijos keliamomis problemomis – „iš vienos pusės daug problemų, su kuriomis susiduria šiandieninės gerovės valstybės, kyla dėl nesėkmingos rinkos: blogai funkcionuojanti darbo rinka pagimdo egzistuojančių socialinių programų perkrovą. <...> Iš kitos pusės, gali būti, kad pati gerovės valstybė yra kalta: t.y. socialinės apsaugos sistema daugelyje valstybių yra „išaldyta“ pagal senąją socio – ekonominę tvarką, kuri šiandien nebeegzistuoja, tačiau kuria toliau bandoma spręsti problemas, kylančias iš naujų rizikų ir poreikių.“ (Esping-Andersen, 2001, p. 2). Taip atsiranda paradoksas, nes gerovės valstybės tikslas – socialinė gerovė ir integralumas, tačiau daugelis socialinių programų ir socialinė apsauga yra paremta pilietybės, priklausymo darbo rinkai, socialinio statuso ir kitais principais.

G. Esping-Andersen tipologizacija susilaukia kritikos, į ją būtina atsižvelgti nagrinėjant ir vaiko padėtį socialinės politikos darbotvarkėje.

Akcentuojama, kad ne visos Vakarų valstybės patenka į šią tipologizaciją, nė vienam modeliui nėra priskiriamos Viduržemio jūros valstybės, tačiau šiuo metu šalia trijų modelių yra identifikuojami ir kiti, pvz. Pietų Europos (Klientelistinis).

Būtina paminėti J. Guo, N. Gilbert (2007) išvalgas: „trijų gerovės valstybių modelių režimų tipologizacija, pagrįsta pajamų perskirstymu, yra per siaura atsižvelgiant į šeimos maitintojus, bei nepakankamai paaiškina, kaip skirtingi gerovės režimai veikia moteris, mamas ir šeimos gyvenimą“. (p. 1).

W.A. Arts ir J. Gelissen (2002) akcentuoja, kad nei vienas G.Esping-Andersen išskirtas modelis neskiria pakankamai dėmesio šeimos politikai, vadinasi vaikų politikai ir jų socialinei atskirčiai taip pat, šią idėją papildė D. Kabašinskaitė ir M. Bak (2006), kurios teigia, kad Vakarų valstybių vykdoma vaikų politika neatitinka nei vieno gerovės valstybės modelio, išskirto G.Esping – Andersen.

Būtina atsižvelgti, kad per pastaruosius 25 metus pasikeitė ekonominės, socialinės, politinės sąlygos, todėl ir toliau taikyti grynuosius modelius būtų netikslinga. Tai pažymi ir L.A. Scruggs ir J.P. Allan (2008).

1.1.1 Socialdemokratinis gerovės valstybės modelis

Socialdemokratiname modelyje taikant valstybė – rinka – šeima triados prieigą *valstybei* skiriama ši atsakomybė: valstybė turi užtikrinti gerovę visoms visuomenės klasėms, o socialinė politika yra orientuojama į visų asmenų lygybę bei remiasi universalumo bei pilietybės principais, įvairios rizikos yra socializuotos, orientuojamasi į lygių galimybių visiems kūrimą ir užtikrinimą, pajamos yra perskirstomos per valstybės biudžetą, tačiau valstybėje sukurta didelių mokesčių sistema.

Kaip pažymi J. Guo ir N. Gilbert (2007), vaikų gerovė ir lyčių lygybė yra socialinės politikos prioritetas, kurią įgyvendinti padeda stipri valstybinė valdžia ir jos vykdoma politika. Čia reiškiasi stiprus defamilizacijos laipsnis. Socialinės paslaugos yra svarbi socialinės politikos dalis. Socialdemokratinio modelio gerovės valstybėje siekiama užtikrinti sąlygas, kad būtų suderinamas rūpestis šeima ir darbas, todėl valstybė garantuoja vaikų priežiūrą. Vykdoma aktyvi šeimos politika, pagalba vaikams yra institalizuota.

Rinkos įtaką asmenų gerovei siekiama mažinti, yra ypatingai skatinama *asmens* individuali atsakomybė, turint tikslą sumažinti individų priklausomybę nuo šeimos ir rinkos.

Didelis valstybės vaidmuo laiduoja, kad socialinės atskirties ir skurdo čia yra išvengiama.

Tačiau pastaruoju metu socialdemokratinis gerovės valstybės socialinės politikos modelis kritikuojamas, nes „socialinės globos sistema, apėmusi praktiškai visas žmogaus gyvenimo sritis ir sukurianti gerovę buityje, ligų ir senatvės atvejais, mažina šeimos kaip pagrindinio globos instituto vaidmenį. <...> Tokia situacija silpnina motyvaciją kurti šeimą ir gimdyti vaikus ir taip prisideda prie visuomenės senėjimo proceso“. (Smalskys, 2005, p. 87).

Socialdemokratinio modelio bruožų daugiausiai yra Šiaurės šalyse, ypač Švedijoje.

1.1.2. Korporatyvinis gerovės valstybės modelis

Korporatyviniame gerovės valstybės modelyje socialinių teisių pagrindas – priklausymas tam tikrai socialinei klasei, užimamas statusas, dalyvavimas darbo rinkoje.

Šio modelio valstybėse *valstybės* socialinės politikos uždavinys – mažinti socialines įtampas, ji orientuota į motyvacinius ir lygiaverčius visuomeninius santykius, stiprios pilietinės visuomenės kūrimą ir bendruomeniškumo kūrimą. Pagrindinis dėmesys skiriamas darbo našumo ir individo užimtumo didinimui, siekiama socialinio stabilumo ir pusiausvyros tarp darbo ir kapitalo.

Viešosios politikos kūrimo ir įgyvendinimo procese, socialinės pagalbos teikimo sistemoje skatinamas aktyvus verslo ir įvairaus lygio institucijų dalyvavimas – korporatyviniame modelyje identifikuojama *socialinė rinkos ekonomika*. Defamilizacijos laipsnis yra silpnas.

Šis modelis kartais vadinamas konservatyviuoju, jame stiprią įtaką turi Katalikų bažnyčia ir krikščioniškosios vertybės, kuriomis remiamasi šeimos ir vaiko politikoje: nepaiso lyčių lygybės, pagrindiniu šeimos maitintoju laikomas vyras, todėl kartu yra sudaromos sąlygos motinoms geriau pasirūpinti namais, vaikais ir jų gerove, o socialinės rizikos yra kildinamos iš nesėkmių, patiriamų šeimoje. Valstybė įsikiša tuo atveju, kai privatūs veikėjai, šeimos nariai nebegali pasirūpinti likusiais šeimos nariais.

Socialinė politika yra orientuota į aprėptį bei remiasi subsidarumo ir solidarumo principais. Šis modelis yra kontinentinis, jo bruožų daugiausiai yra Vokietijoje, Prancūzijoje, Belgijoje.

1.1.3. Liberalusis gerovės valstybės modelis

Liberaliojo modelio valstybėse laikomasi principo, kad *valstybė* turi remti tik tuos, kurie nebegali savimi pasirūpinti, valstybės vaidmuo yra mažinamas iki minimumo, tačiau valstybė remia *rinką*, kuria grindžiama socialinė apsaugos sistema, ir kuri turi padėti spręsti problemas, susijusias su įvairiomis visuomenės rizikomis, teikti minimalią pagalbą bei socialines paslaugas. Socialinės išmokos ir pašalpos nėra universalios, jos testuojamos, teikiama pagalba – griežtai tikslinė, pajamų perskirstymas per valstybinį biudžetą yra vertikalus ir palaiko egzistuojančias klases ir lyties nelygybes, tačiau yra užtikrinama minimali pajamų apsauga, taikoma visiems gyventojams. Kadangi didelis dėmesys skiriamas rinkai, todėl ir gerovės išraiška dažnai čia tampa materialinis pagrindas. Laikoma, kad socialinės rizikos atsiranda dėl netinkamai funkcionuojančios rinkos. Liberaliojo tipo valstybėse ryški stratifikacija, egzistuoja darbo užmokesčio nelygybė ir mažai apmokami darbai, vadinasi, ir ryškus pajamų pasidalijimas, kuris apibrėžia priėjimo prie socialinės apsaugos sistemos galimybes, suponuoja, kad socialinės stratifikacijos priežastys slypi rinkoje.

Nei ideologiniu, nei instituciniu lygmeniu organizacijos nėra skatinamos orientuoti savo veiklą į šeimos – darbo konflikto sprendimą. Šeimos politika remiasi individualia atsakomybe, vaikų priežiūra valstybiniu lygmeniu ir socialinės paslaugos suteikiamos tik šeimoms, esančioms ant skurdo ribos arba priklausančioms socialinės rizikos šeimų grupei. Socialinio darbo struktūrinė charakteristika skiriasi nuo kitų Europos valstybių: socialinės paslaugos teikiamos tik kraštutiniais atvejais, todėl jas gaunantys yra žemiausioje socialinės struktūros padėtyje, paslaugų priėmimas paliudija, kad šeimos institutas yra žlugęs.

Kaip teigia C. Parsons (2005) „liberalus modelis yra politiškai konservatyvus, mažiausiai investuojantis į jaunus žmones, tačiau labiausiai reikalaujantis, kad jaunimas būtų savarankiškas (*angl. stand on their own two feet*)“ (p. 193). Akcentuojama, kad vaikų skurdo galima išvengti, praplečiant galimybes jų tėvams įsidarbinti, todėl šio modelio valstybės socialinė politika yra orientuota labiau į darbo ieškančiuosius negu į bedarbius.

Ši sistema būdinga anglosaksiškosioms valstybėms: JAV, Didžiąjai Britanijai.

1.1.4. Lietuvos gerovės valstybės modelis

Sovietų Sąjungoje valstybės uždavinys buvo garantuoti darbą visiems darbingo amžiaus asmenims. Priklausymas darbo rinkai garantavo socialinę apsaugą. Po XX a 10 deš. įvykių Lietuvoje gerovė buvo kuriama iš naujo, remiantis gerovės valstybių pavyzdžiais, tačiau sovietinis palikimas buvo ir išlieka: pasikeitė tik įstatymai, sąlygos, aplinkybės, tačiau dalis darbuotojų liko tie patys. Tačiau remiantis kitų valstybių gerąja praktika ir patirtimi, būtina atsižvelgti į valstybių socialinių, valdžios, ekonominių, religinių, šeimos, švietimo institutų skirtumus; pritaikant kuri nors modelį tam tikroje valstybėje, būtina jį modifikuoti atitinkamai pagal tos valstybės poreikius ir veikiančių institutų struktūras bei požymius.

Lietuvoje socialinės reformos buvo įgyvendinamos kartu su laisvos rinkos kūrimu, visuomenės vystymosi netolygumu, kadangi nebuvo demokratinio valdymo patirties, pilietinės visuomenės, valstybė neužtikrino visuomenės lūkesčių: atsirado socialiai pažeidžiamų grupių.

Lietuvoje pagalba yra teikiama įvairiomis pinigėmis išmokomis, orientuotomis į mažas pajamas gaunančias šeimas. Tai lemia, kad kai kurios šeimos gimdo vaikus tam, kad gautų daugiau pinigines paramos. Todėl kartais lieka nepastebėtos ir neidentifikuotos tikrosios problemos. Nes ne visos rizikos šeimos yra skurstančios. Tokia parama šeimoms yra liberalaus modelio požymis.

Lietuvoje daugėja šeimų, kuriose abu tėvai dirba, todėl iškyla vaikų priežiūros problema, ypač, kai valstybės politika nėra gerai funkcionuojanti šiuo aspektu: žlugus Sovietų Sąjungai, išnykus stipriai valstybei, atsakomybė už vaikų priežiūrą nuo valstybės perėjo šeimai. Toks pasikeitimas buvo

netikėtas ir visuomenė jam buvo neparuošta, susilpnėjo motinos, tėvo vaidmenys, todėl vaikai netenka tvirto šeimos modelio pavyzdžio.

Lietuvoje socialinė vaikų politika nėra išvystyta, nes „vaikai negerbiami kaip asmenybės, nes fizinės bausmės nėra uždraustos; trūksta socialinių paslaugų, apimančių darbo ir benamystės aspektus, kurios suteiktų įgūdžių tėvams prižiūrėti vaikus ir taip prisidėtų prie tinkamos vaikų priežiūros. Būtina pridurti, kad alternatyvi vaikų priežiūra nėra traktuojama kaip paslaugų dalis vaikams ir šeimoms“ (Kabašinskaitė, Bak, 2006, p. 251), nėra išvystyta vaikų priežiūros infrastruktūra. Kadangi liberaliajame gerovės valstybės modelyje pagalba vaikams ir šeimoms teikiama tik kritiniu atveju, tačiau nėra prevencinių programų, galima teigti, kad Lietuvoje kuriama socialinė vaikų politika atitinka liberalųjį gerovės valstybės modelį. Šiai išvalgai pritaria ir A.Guogis (2006), teigiantis, kad Lietuvoje vis labiau įsigali liberalaus modelio socialinė politika, tai iliustruoja vis didėjanti visuomenės socialinė diferenciacija.

D. Kabašinskaitė ir M. Bak (2006) pagrindiniu dokumentu laikydamos Jungtinių Tautų (toliau – JT) Vaiko teisių apsaugos konvenciją, analizavo ir lygino Lietuvos vaikų politiką su gerovės valstybių modeliais bei priėjo prie išvados, kad nei vienas gerovės modelis nėra taikomas Lietuvoje – jos socialinės politikos modelis yra unikalus. Pasak D. Szelewa ir M. P. Polakowski (2008), negalima Centrinės ir Rytų Europos valstybių priskirti vienam tipui. Autoriai pažymi, kad trūksta tyrimų, kuriuose būtų tyrinėjama šeimų politika.

Iš kitos pusės, Lietuvoje atkūrus nepriklausomybę ir įvairias socialines išmokas susiejus su buvusiu asmens dalyvavimu darbo rinkoje, socialinėje politikoje buvo diegiamas korporatyvinis modelis.

Apibendrinant Lietuvos socialinės politikos modelį, tikslinga teigti, kad nestabilios politikos ir ekonomikos sistemos neleido priskirti postsovietinių valstybių nei prie vieno modelio. Tačiau padėčiai stabilizuojantis, galima teigti, kad Lietuva atsiduria tarpinėje pozicijoje, taikydama „liberalaus modelio elementus švietimo srityje, motyvacinio-korporacinio modelio elementus darbo užimtumo politikoje, redistribucinio modelio elementus socialinės rūpybos srityje“. (Smalskys, 2008, p. 88).

Iš to kas aukščiau išnagrinėta, galima teigti, kad Vakarų pasaulyje egzistuoja idealūs gerovės valstybės socialinės politikos tipai, turintys bendrą viziją – sukurti gerovę. Socialdemokratinio, konservatyvaus ir liberalaus tipo išskyrimai tapo plačiai diskutuotinu socialinės politikos objektu, į kurį skirtingi autoriai žvelgia iš įvairių perspektyvų: ekonominių, politinių, feministinių, psichologinių. Išsamių tyrimų trūkumas šeimos ir vaiko politikos srityje, neleidžia teigti, kad nors vienas modelis idealiu tipu atliepia ir gali paaiškinti šeimos ir vaiko politikų skirtumus gerovės valstybėse. Visi modeliai persipina, neišskiriama konkuruojančių teorijų šioje srityje, todėl socialinės vaikų politikos srityje idealių tipų identifikuoti negalima.

1.2. Vaikų socialinės atskirties ir rizikos šeimų analizė

Poskyryje pateikiamos skirtingos socialinės atskirties ir rizikos šeimų sampratos, įtvirtintos politiniame ir išgalėjusios akademiname lygmenyse. Socialinė atskirtis ir rizikos šeimos nagrinėjamos iš įvairių teorinių perspektyvų: demografinių, socialinių, ekonominių, politinių, sociologinių bei analizuojamos pagrindinės vaikų socialinės atskirties ir rizikos šeimų charakteristikos, esminiai bruožai.

Sociologiniame kontekste vaikas traktuojamas dvejopai: kaip šeimos narys ir kaip visuomenės amžiaus grupė. Vaiko gerovė priklauso nuo jo socializacijos. Ši teorija buvo išvystyta, kai sociologijoje dominavo struktūrinis funkcionalizmas, kurio pagrindinis atstovas T.Parsonsas, autorius teigia, kad „vaikų, kuriems priskiriamas pasyvaus socialinių normų, kurias nulemia socialinės struktūros gavėjo vaidmuo, paskirtis buvo atstatyti, gaminti socialinę tvarką.“ (Kabašinskaitė, 2004, p. 13). Tėvai pagal šią teoriją yra suprantami kaip socializuojantys agentai, o šeima – priklausoma visuomenė, tačiau labai diferencijuota visuomenės subsystema.

Industrinė visuomenė, kintanti šeimos struktūra ir funkcijos, lyčių vaidmenys šeimoje prisidėjo ir prie vaikų gyvenimo sąlygų kitimo. Simbolinis interakcionizmas ir socialinė fenomenologija ėmė aiškinti vaiko ir vaikystės padėtį.

Vaikai yra traktuojami kaip amžiaus grupė: biologinis ir socialinis aspektai. Kartais jie identifikuojami kaip priklausomi nuo kitų visuomenės grupių, šis priklausomybės laipsnis gali būti skirtingas įvairiose visuomenėse. Tačiau labai svarbu tinkamai apibrėžti vaikus ir jų vaidmenį politiniame lygmenyje, nes jame yra kuriama vaiko politika, bei socialinės apsaugos sistema. Taip pat svarbus ir šeimos apibrėžimas. Nuo jo tikslumo priklauso tolimesnė vaiko ir šeimos raida bei gerovė. Ypač iškyla problema dabar, kai kinta šeimos formos, daugėja vieno tėvo šeimų, išsiskyrusių, gyvenančių skyrium šeimų. Statistika yra labiausiai prieinama apie šeimas ir jų padėtį, bet ne apie vaikus, augančius jose.

1.2.1. Vaikų socialinės atskirties samprata ir teorinės prielaidos

Socialinės atskirties sąvoka kildinama iš prancūzo Lenoir darbo „Atskirtieji, vienas prancūzas iš dešimties“ (Les Exclue, un Français sur Dix; The excluded, one Frenchman in ten)*. Autoriaus nuomone, socialinė atskirtis – individų padėtis, kai jie nėra įtraukti į socialinės apsaugos sistemos teikiamas paslaugas. Apie socialinę atskirtį kalba Paugman: socialinė atskirtis apima ekonomines ir

---

* Publikacija pasirodė 1974 m.

nedarbo problemas ir „apima tuos asmenis, kurie sparčiai augant ekonomikai nesugeba įsilieti į greitėjančius gyvenimo tempus ir netenka priėjimo prie jos teikiamų resursų“ (Mayes, Berghman, 2001, p. 28). 8 deš. pabaigoje Europos institucijos pradėjo kvestionuoti socialinės atskirties problemas: 1988 m. Europos Komisija, 1989 m. terminas minimas Europos socialinėje chartijoje, tais pačiais metais Europos Ministrų Taryba priėmė „Kovos su socialine atskirtimi rezoliuciją“. Socialinė atskirtis tapo sąvoka, apimančia visuomenės narių socialines problemas, sukeltas nedarbo bei mažų pajamų. 10 deš. metu socialinė atskirtis ES lygmenyje tapo plačiai diskutuojama.

Socialinė atskirtis neturi vienareikšmiško akademiniam ir politiniam lygmenyje įsitvirtinusio apibrėžimo, tačiau yra išskiriamos anglosaksiškoji ir prancūziškoji socialinės atskirties dimensijos. Pagal pirmąją, socialinė atskirtis suprantama kaip „pilietybės, dalyvavimo, bendradarbiavimo diskursas, sąlygotas individų santykių bei mainų“ (Mayes, Berghman, 2001, p. 28). R. Brazienė, J. Guščinskienė (2004) pabrėžia, kad pagal šią koncepciją socialinė atskirtis apima užimtumo, nepakankamų materialinių išteklių, neatitinkančio visuomenės normų, standartų bei vertybių gyvenimo sukeltas problemas. (p. 51). Prancūziškoji samprata dėmesį atkreipia į santykį tarp visuomenės ir individo: „identiteto, klasės, marginalizacijos, nepriteklių (*rupture*), pažeidžiamumo“. (Mayes, Berghman, 2001, p. 28) Susiejus anglosaksiškąją ir prancūziškąją, galima teigti, kad socialinė atskirtis yra, kai socialiniai institutai neaprepia visų visuomenės narių, arba jų veikimas nėra efektyvus. Šiems institutams priskiriamos demokratinė ir teisės sistemos, turinčios užtikrinti piliečių integraciją; darbo rinka – ekonominę integraciją, gerovės valstybės sistema – socialinę, šeimos ir bendruomenės sistema – tarpasmeninę integraciją. Tai rodo, kad abi šios dimensijos papildo viena kitą ir socialinis dalyvavimas, kitaip įtraukimas, gali būti tik tada, kai visos keturios minėtosios sistemos funkcionuoja.

Socialinės atskirties vienareikšmiško apibrėžimo nebuvimas suponuoja, kad į socialinę atskirtį būtina žvelgti, kaip į procesą, kuris, dėl greitai besikeičiančių socialinio gyvenimo sąlygų, yra dinaminėje būsenoje. P.Littlewood ir S.Herkommer (1999) pažymi, kad „tokios koncepcijos laikymasis leidžia į problemą pažvelgti iš skirtingų diskursų, išvengiant individų klasifikavimo „yra/nėra“ socialinėje atskirtyje“. (p. 14). Tačiau socialinė atskirtis yra traktuojama kaip negatyvi ateities perspektyvų atžvilgiu, pasak D.G.Mayes ir J.Berghman (2001), „socialinė atskirtis – tai atsidūrimas situacijoje, iš kurios be išorinės pagalbos išeiti yra sunku <...> socialinė atskirtis – tai galimybių trūkumas“. (p. 36).

Pagal socialinės atskirties pasireiškimo priežastis, ji skiriama dvi rūšis: aktyvi ir pasyvi socialinė atskirtis. „Aktyvi, kai individas ar jų grupė yra sąmoningai atskiriama ir pasyvi, kai ji atsiranda to nesiekiant“ (Mayes, Berghman, 2001, p. 28). Iš to galima daryti prielaidą, kad socialinė atskirtis neturi apribojimų – ji gali atsirasti bet kuriame visuomenės sluoksnyje ir būti sąlygojama įvairių priežasčių.

Socialinės atskirties sąvokos neapibrėžtumas ir tarpdiscipliniškumas lemia, kad socialinė atskirtis turi būti suprantama per politinius, socialinius, ekonominius, ir kultūrinius

psichologinius veiksnius, įvardijamus, kaip „socialinę atskirtį skatinančiais veiksniais.“ (Zaleskienė, 1998, p. 29).

Politiniai teisiniai veiksniai. Nepriklausomoje Lietuvoje, politinė ir teisinė sistema yra kuriama taip, kad visiems piliečiams būtų lygios galimybės absoliučiai visose gyvenimo sferose. Pagal Lietuvos Respublikos konstituciją, „žmogaus teisių negalima varžyti ir teikti jam privilegijų dėl jo lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų pagrindu.“ (LR Konstitucija, 1992.)

Tačiau sistema neturi pakankamų resursų, ją formuojantys asmenys įgūdžių, kad visuomenės nariai nepatektų į socialinę atskirtį.

Socialiniai ekonominiai veiksniai: pasak, I. Zaleskienės (1998), į šių faktorių grupę patenka tokie rodikliai kaip gyvenimo lygis, švietimas, darbas, užimtumas, gyvenamoji vieta, amžius, lytis. Kadangi anksčiau socialinė atskirtis buvo siejama vien tik su ekonominiais faktoriais, būtina paminėti, kad skurdas ir socialinė atskirtis nėra tapatūs. Skurdas yra viena iš socialinės atskirties kategorijų, tačiau dažnai jis tampa pagrindu socialinei atskirčiai atsirasti.

Kultūriniai psichologiniai: apimantys visuomenėje puoselėjamas vertybes, moralės principus, piliečių bendruomeniškumą ir pilietiškumą.

Išvardintieji veiksniai egzistuoja visoje visuomenėje, paprastai socialinę atskirtį išgyvena ta visuomenės dalis, kurią šie veiksniai veikia neigiamai. Labiausiai pažeidžiami yra „asmenys, kurių prasta sveikata; asmenys, kurių žema psichologinė gerovė; skurstantys namų ūkiai; nepilnos šeimos; <...> namų ūkiai, kurių pajamos sudaro tik pašalpos; namų ūkiai, kurių pajamos atitinka žemiausią pajamų kvantilę; tautinės mažumos ne iš Vakarų šalių; namų ūkiai, kuriuose nėra dirbančių asmenų“. (Mikulionienė, 2005, p. 28). Remiantis šiais kriterijais, galima teigti, kad socialinė atskirtis turi būti matuojama pagal namų ūkio dalyvavimą darbo rinkoje, jo socialinę aplinką.

Socialinės atskirties indikatoriai įgalina analizuoti priežastis, kodėl individai tampa socialiai atskirti. Dėl socialinės atskirties termino įvairialypiškumo, įvardinti, nuo ko individai atskiriami yra sudėtinga.

Socialinės atskirties sritys yra identifikuojamos plačiąja ir siaurąja prasme. Pagal pirmąją tai yra:

- „Vartojimas – prekių ir paslaugų įsigijimo pajėgumas;
- Gamyba – dalyvavimas ekonomiškai ir socialiai vertinamoje veikloje;
- Politinis įsipareigojimas – dalyviams priimant vietos arba nacionalinius sprendimus;
- Socialinė sąveika – integruotumas į socialines grupes – socialinių ryšių su šeima, draugais, bendruomene stiprumas.“ (Burchardt, 2002, p. 31).

Pagal šią tipologizaciją, pajamos tampa labai svarbios vartojimui ir gamybai, tačiau neturi didelės reikšmės likusioms sferoms. Šios tipologizacijos pagrindas – individo dalyvavimas. Kuo mažesnis dalyvavimo laipsnis, tuo didesnė tikimybė, kad individas atsidurs socialinėje atskirtyje.

Būtina paminėti, kad dalyvavimas yra dinamiškas reiškinys, todėl tikslinga socialinės atskirties formas detalizuoti. Remiantis P. Littlewood (1999), socialinės atskirties raiškos sritys yra šios:

- Atskirtis nuo darbo rinkos, tuo atveju, kai individas ilgai nedirbo ir neturi galimybių gauti naują darbą;
- Ekonominė atskirtis, labiau susijusi su skurdu, suvokiama atsižvelgiant į kultūrinius, socialinius gyvenimo standartų vertinimus.
- Kultūrinė atskirtis – aplinka, kurioje dominuojantys modeliai ir elgesys paveikia tuos, kurie išpažįsta arba prisijungia prie kitų modelių, taip, kad šie tampa atskirti.
- Atskirtis izoliuojant – socialinių kontaktų, santykių, grupių identiteto griežtinimas ir cikliškumas suponuoja marginalinių grupių ir stigmų atskirtį.
- Erdvinė atskirtis – susijusi su izoliavimu tų, kurie yra toli nuo kaimynų, tarp regionų ir miestų.
- Institucinė atskirtis – privačių ir viešųjų institucijų atsisukimas nuo gerovės programų, įtraukimo sąlygos pagal priėjimą prie gerovės institucijų ir tiesioginė atskirtis nuo priėjimo prie tokių viešų institucijų kaip mokyklos.

Ši tipologizacija iliustruoja, kad socialinė atskirtis apima visas gyvenimo sferas. P. Littlewood (1999) klasifikacija leidžia daryti prielaidą, kad dinamiška individų socialinė atskirtis kiekvienu atveju reiškiasi individualiai. Kiekvienoje sferoje ji gali būti nevienodo intensyvumo ir laipsnio. Todėl socialinė atskirtis yra individualus reliatyvus procesas.

„Socialinė rizika gali atsiranda vaikystėje, auginant vaikus ir senatvėje“. (Micklewright, 2002, p. 21) teigia, kad vaikai į socialinę atskirtį patenka dėl skirtingų socialinių institutų: tėvų, mokyklų, darbdavių ir valstybės. Taip pat būtina atsižvelgti į pačių vaikų ir bendraamžių reikšmę. Pasak J. Bradshaw (2007), „jauni vaikai stipriai priklauso nuo auklėjimo ir juos supančios palankios aplinkos bei tinkamų ekonominių ir fizinių išteklių. Vyresni vaikai vis labiau vysto jų pačių strategijas, kaip sugyventi su jų aplinkos poreikiais labiau tampant nepriklausomais nuo jų šeimos ir vis labiau sąveikaujant su kitomis socialinėmis sistemomis.“ (p. 135).

Vaikai, gyvenantys padidėjusios rizikos sąlygomis, yra itin pažeidžiami. Priklausomai nuo aplinkybių, vaiko asmenybės bruožų yra tikimybės, kad vaikai gali nepatekti į socialinę atskirtį. Tačiau atsižvelgiant į uždaro rato socialinės atskirties koncepciją, tokia perspektyva yra mažai tikėtina. Mokyklos praleidinėjimas ar visiškas nelankymas yra vienas pagrindinių indikatorių, leidžiančių įvertinti vaikų socialinę atskirtį. Kitų vaikų požiūris ir elgesys taip pat turi nemažą reikšmę, pasak J. Micklewright (2002), „aiškus grupės vaikų sprendimas nesikalbėti su vienu šios grupės narių yra akivaizdi vaiko atskirtis konkrečioje bendruomenėje.“ (p. 19). Kadangi vaikas, augdamas bendrauja su vaikais, kurie skiriasi socialiniu statusu, materialine padėtimi, iškyla savęs vertinimo ir kaip kiti vertina problema. Kaip postuluojuama LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakyme, vaikai, augdami

socialinės rizikos šeimoje, susiduria su moralinėmis, psichologinėmis problemomis. Egzistuoja ir vadinamas savęs atskyrimas, kaip socialinėje atskirtyje esantys vaikai vengia kontaktų su aplinkiniais.

Gyvendami institucijose vaikai netenka normalios pilnos šeimos modelio, tėvų dėmesio ir įtakos. Vaikai, netekę tėvų globos, nuolat gyvena vaikų globos institucijose; kita dalis lankosi vaikų dienos centruose.

Lietuvoje vaikais dažniausia rūpinamasi iš medicininės pusės. D. Kabašinskaitė ir M. Bak (2006) teigia, kad „vaikų teisių įgyvendinimas psichinės ir protinės integracijos aspektu Lietuvoje yra labai mažai orientuotas į vaiką kaip į individą.“ (p. 249). Autorės teigia, kad seksualiai nukentėję vaikai tarsi tampa išstumti iš sistemos dėl to, kad biurokratinis aparatas nepalieka vietos atsižvelgimui į psichologinę pagalbą vaikams. Dažniausiai įstaigose yra renkama informacija, nustatomas ir nubaudžiamas kaltininkas. Tokią padėtį Cashmore'as (1997) apibrėžia kaip „mažiausiai sutinkama pažeidimo forma, kai vaikai tarsi tampa „nematomi“ ir sistema neatsižvelgia į jų poreikius, yra sistemos pažeidimas (*angl. System abuse*).“ (Kabašinskaitė, Bak, 2006, p. 249). L. Dromantienė ir R. Šlalaševičiūtė (2006) teigia, kad kartais dėl „žmogiškųjų išteklių stokos darbo su socialinės rizikos šeimomis srityje susiaurinama pati socialinės rizikos šeimos samprata. Faktiškai dirbama tik su sudėtingiausiomis šeimomis, kuriose problemos yra taip išsisknijusios, kad socialinio darbuotojo darbas jau neduoda jokių rezultatų. (p. 81).

Apibendrinant vaikų socialinę atskirtį, galima teigti, kad vaikų socialinė atskirtis - tai „atskirtis nuo gyvenimo būdo, kurį dažniausiai gyvena kiti vaikai“ (Micklewright, 2002, p. 46), dažniausiai ši atskirtis atsiranda dėl mažų šeimos, kurioje gyvena vaikas, pajamų. Priešingai negu socialinė atskirtis apskritai, kuri gali būti išmatuojama pagal vartojimo, gamybos, politinio įsipareigojimo ir socialinės sąveikos indikatorius, vaikų socialinė atskirtis socialinės rizikos šeimose pagal šiuos rodiklius nematuojama. Gamyba ir politinis įsipareigojimas yra neįmanomas dėl vaikų neveiksnumo šiuo atžvilgiu efektyvumo, vartojimas – tiesiogiai priklauso nuo namų ūkio pajamų, socialinę sąveiką vaikai teoriškai galėtų valdyti.

Taigi, vaikų socialinė atskirtis lemia pagrindines problemas: vaikų išsilavinimą, sveikatą, ir gyvenimo būdą. Vaikų nevisavertis gyvenimas vaikystėje turi didelės įtakos jų išsilavinimui, karjerai, savo šeimos sukūrimui, puoselėjamos vertybėms ir gyvenimo būdai.

Šiame darbe vaikų socialine atskirtimi laikomas vaikų negalėjimas ir/ar nenorėjimas dėl objektyvių ir/ar subjektyvių priežasčių naudotis demokratinės teisinės valstybės sukurtais ir šeimos, bendruomenės sistemos laiduojamais socialinės gerovės elementais, kuriais naudojasi likusi visuomenės dalis.

1.2.2. Socialinės rizikos šeimų samprata Lietuvoje

Šiame poskyryje nagrinėjama socialinės rizikos šeimos samprata, šių šeimų problemos, analizuojamos priežastys, kodėl gerovės valstybėje egzistuoja šios šeimos.

Sociologijoje yra skiriami skirtingi požiūriai į šeimą. Laikantis struktūrinio funkcionalizmo, kuris dažniausiai orientuojasi į socialinę tvarką, išvalgų, į visuomenę žiūrima kaip į struktūrą, kurios kiekviena dalis turi jai priskirtą funkciją. Todėl šeimos funkcijas yra užtikrinti vaiko vystymąsi ir socializaciją. Pasak T. Parsonso, „šeima atlieka dvi pagrindines funkcija – pirminę socializaciją ir asmenybės stabilizaciją.“ (Giddens, 2005, p. 172). Tačiau būtina atkreipti dėmesį, kad „pabrėždami šeimos svarbą, atliekant tam tikras funkcijas, teoretikai kartu neigė vaidmenį, kuri vaikų socializacijoje vaidina kitos institucijos, pavyzdžiui, vyriausybė, žiniasklaida ir mokykla.“ (Giddens, 2005, p. 172).

Tiriant šeimą iš feminizmo koncepcijos, žvelgiama į lygybę tarp vyro ir moters šeimoje, atsižvelgiama į šeimos formų transformaciją, bei į kintančius santykius šeimose, į moters padėtį. Feminizmo teorijų šalininkai teigia, kad „šeimoje esama nelygios galios santykių, o tai reiškia, jog kai kurie šeimos nariai linkę gauti daugiau naudos negu kiti.“ (Giddens, 2005, p. 174). Anksčiau vyravo vyras maitintojas namų ūkio tipas, vykstant socialiniams pokyčiams vis labiau ryškėja dviejų maitintojų namų ūkio tipai.

E. Durkheimas analizavo socialinius faktus, kurie yra „būdai veikti, mąstyti ar jausti. <...> žmogaus veiksmus socialiniai faktai gali varžyti įvairiais būdais – pradedant tiesiogine bausme arba socialiniu atstūmimu ir baigiant tiesiog nesupratimu.“ (Giddens, 2005, p. 26). Pasak E. Durkheimo „solidarumas palaikomas tuomet, kai individai yra sėkmingai integruoti į socialines grupes, o jų elgseną reguliuoja bendrųjų vertybių ir papročių visuma.“ (Giddens, 2005, p. 26). Anomija siejama su „tikslo praradimo ar nevilties jausmu. Kurį sukelia modernusis socialinis gyvenimas.“ (Giddens, 2005, p. 28) Simbolinis interakcionizmas – „dažnai itin domina betarpiškos sąveikos kasdieniniame gyvenime. Jie pabrėžia sąveikos vaidmenį kuriant visuomenę ir jos institucijas.“ (Giddens, 2005, p. 34) Į šeimas galima žvelgti iš visų šių sociologinių teorijų, kadangi kiekviena iš jų tam tikru aspektu paaiškina šeimos funkcijas visuomenėje, šeimos narių funkcijas vienas kito atžvilgiu, šeimos narių tarpusavio sąveiką, savęs pateikimą ir priėmimą.

Sovietų sąjungoje šeima buvo suprantama kaip visuomenės dalis, teisingas vaikų auklėjimas buvo ne tik šeimos kaip vieneto bet ir valstybės pareiga, todėl valstybė rūpinosi vaikų auklėjimu, pradedant nuo gerai išvystytos vaikų priežiūros infrastruktūros: vaikų darželių, mokyklų, universitetų, įvairių vaikų ir jaunimo organizacijų. Sovietų Sąjungoje buvo kreipiamas itin didelis dėmesys vaikams ir jų socializacijai bei auklėjimui, aktyviai buvo remiama šeima ir tėvystė. Tačiau paslėpta socialinė nelygybė egzistavo. Taip pat būtina atkreipti dėmesį, kad vaikai buvo suprantami kaip komunistinės sistemos ateitis, todėl jiems buvo skiriamas didelis dėmesys.

Įvykę socialiniai pokyčiai sukrėtė visą socialinę struktūrą, jos sudedamąsias dalis, jų apibrėžimus ir funkcijas. Teko iš naujo jas apibrėžti. Pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją (1992) „šeima - yra visuomenės ir valstybės pagrindas.“ (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992). Tačiau Lietuvoje šeima nėra reglamentuojama, todėl šiame darbe šeima laikoma santuokos ir partnerystės pagrindu sudarytas vyro ir moters junginys, auginantis vaikus bei kurioje gyvena kiti asmenys, susiję pagal giminytės ar teisinius ryšius.

Nepaisant to, kad šeimos statusas iki šiol nėra tiksliai nustatytas, tačiau socialinės rizikos šeimų apibrėžimas yra išsamus. Lietuvos Respublikos Paslaugų įstatyme (2006) – teigiama, kad socialinės rizikos šeima tai – „šeima, kurioje auga vaikų iki 18 metų ir kurioje bent vienas iš tėvų piktnaudžiauja alkoholiu, narkotinėmis, psichotropinėmis ar toksinėmis medžiagomis, yra priklausomas nuo azartinių lošimų, dėl socialinių įgūdžių stokos nemoka ar negali tinkamai prižiūrėti vaikų, naudoja prieš juos psichologinę, fizinę ar seksualinę prievartą, gaunamą valstybės paramą panaudoja ne šeimos interesams ir todėl iškyla pavojus vaikų fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam vystymuisi bei saugumui. Socialinės rizikos šeimai priskiriama ir šeima, kurios vaikui įstatymų nustatyta tvarka yra nustatyta laikinoji globa (rūpyba).“ (Lietuvos Respublikos Socialinių paslaugų įstatymas, 2006). Lietuvos Respublikos Išmokų vaikams įstatyme (1994) - Socialinės rizikos šeima – šeima, kurioje vyrauja krizė dėl to, kad vienas ar keli šeimos nariai <...> dėl turimos negalios, skurdo <...> nemoka prižiūrėti vaikų.“ Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakyme (2006) “Dėl darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinių rekomendacijų patvirtinimo“ socialinės rizikos šeima įvardijama šeima, „kurioje narių bendradarbiavimas ir emocinis bendravimas yra sutrikę ir kurios neigiama aplinka neskatina sveiko ir produktyvaus asmenybės augimo ir vystymosi. Tokios šeimos nesugeba tenkinti vaiko emocinių ir fizinių reikmių, be to, bendravimo būdas tokiose šeimose žymiai apriboja vaiko galimybes išreikšti poreikius ir jausmus. Vaikai, augantys tokiose šeimose, turi labai žemą savęs vertinimą, nesitiki, kad jų poreikiai yra svarbūs ir gali būti patenkinti, neturi tinkamų socialinių įgūdžių.“ (Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas, 2006). Pagrindiniai socialinės rizikos šeimų tipai, be aukščiau minėtų, yra šie: <...> vienas iš tėvų arba abu tėvai demonstruoja palaidą seksualinį elgesį, <...> serga bulimija ar anoreksija, per daug laiko praleidžia darbe; <...> vienas arba abu tėvai naudoja vaikus kaip savo nuosavybę, kurios pagrindinis tikslas tenkinti tėvų fizinius ir emocinius poreikius; vienas arba abu tėvai netenkina arba grasina netenkinti vaiko gyvybiškai svarbių poreikių (aprūpinti valgiu, drabužiais, neleisti ilsėtis); vienas arba abu tėvai naudoja stiprią autoritarinę kontrolę, kaip auklėjimo priemonę; šeima fanatiškai seka tam tikrais tikėjimais ar stereotipais (religiniais, finansiniais, politiniais ir pan.), besąlygiškai reikalaujama vaiko paklusimo.“ (Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas “Dėl darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinių rekomendacijų patvirtinimo”, 2006). Atsižvelgiant į tai, kad

pastaruoju metu pastebimas aukštas emigracijos lygis, prie socialinės rizikos šeimų būtina priskirti ir tas šeimas, kuriose vienas arba abu iš tėvų yra išvykę.

Lietuvoje socialinės rizikos šeimos kartais dar vadinamos disfunkcinėmis, o iki 2002 m. jos buvo vadinamos asocialiomis.

Mokslinėje literatūroje socialinės rizikos šeima laikoma „šeima, kurioje narių bendradarbiavimas ir emocinis bendravimas yra sutrikę ir kurios neigiama aplinka neskatina sveiko ir produktyvaus asmenybės augimo ir vystymosi. Šiose šeimose dažnai yra netenkinami vaikų fiziniai ir emociniai poreikiai, tai lemia labai žemą vaikų savęs vertinimą, skurdžius socialinius įgūdžius bei menką adaptaciją.“ (Leliūgienė, 2007).

Šiame tyrime socialinės rizikos šeima traktuojama kaip vyro ir moters santuokos ar partnerystės pagrindu sudarytas ir vaikų turintis socialinis institutas, kuris dėl patiriamų ekonominių, socialinių, psichologinių problemų negali visapusiškai pasirūpinti savo ir savo vaikų gerove, bei, tam tikrais atvejais, sąmoningai kenkiantis savo ir savo vaikų gerovei.

Tikslinga išsiaiškinti priežastis, kodėl šeimos tampa socialinės rizikos šeimomis. Paprastai yra skiriami šie rizikos veiksniai:

- Demografiniai (regioniniai skirtumai);
- Ekonominiai (įsidarbinimo problemos, nepakankamos pajamos šeimos ūkiuose);
- Socialiniai (iškreipta šeimos narių sąveika);
- Moraliniai.

Yra skiriamos šios socialinės rizikos šeimų problemos:

- Deviantinis šeimos narių elgesys;
- Žemas socioekonominis statusas;
- Blogos gyvenimo sąlygos;
- Menkas išsilavinimas;
- Ribotos įsidarbinimo galimybės, „Ilgalaikis nedarbas išlieka rimta problema. Ilgalaikiai bedarbiai praranda ne tik pajamų šaltinį, bet ir savo profesinius įgūdžius bei pasitikėjimą savimi, dažnai nebeturi motyvacijos dirbti. Ilgalaikis nedarbas ir su juo susijusios socialinės problemos ypač gresia tam tikroms asmenų grupėms – nekvalifikuotiems, iš įkalinimo įstaigų išėjusiems asmenims, imigrantams ir kt.“ (Nacionalinis pranešimas apie Lietuvos socialinės apsaugos ir socialinės aprėpties strategijas 2006-2008 (NAP), 2006);
- Žemas socialinių paslaugų prieinamumo lygis.

Šių rodiklių visuma iliustruoja socialinės rizikos šeimų problemas – negalėjimą kurti gerovės sau ir kitiems šeimos nariams.

Valstybiniu lygmeniu socialinės rizikos šeimų problemos yra sprendžiamos teikiama finansine parama. Ne visuose miestuose, miesteliuose yra įsteigti socialinių paslaugų centrai, tarnybos, todėl

socialinės rizikos šeimų nefinansinės problemos nėra sprendžiamos. Laikantis nuostatos, kad socialinės rizikos šeima išgyvena krizę, galima teigti, kad krizės įveikimui būtina išorės pagalba. Jos nebuvimas lemia, kad krizė tampa nuolatine. Remiantis apibendrinimu apie socialinių paslaugų socialinės rizikos šeimoms infrastruktūrą savivaldybėse „didžiuosiuose miestuose veikia daugiau nevyriausybinių organizacijų, teikiančių informavimo, konsultavimo, socialinių įgūdžių ugdymo ir kitas panašaus pobūdžio paslaugas socialinės rizikos šeimoms ir jose augantiems vaikams, o į atokias kaimo vietas retai atvyksta net seniūnijų socialiniai darbuotojai“².

„Pagrindinės socialinės rizikos šeimų problemos kaimo vietovėse: „socialinės rizikos šeimų daugėjimas, alkoholizmo ir nedarbo sąryšis; vaikų, augančių socialinės rizikos šeimose, nusikalstamumas.“ (Kondrotaitė, 2006a, p. 60).

Politiename lygmenyje kalbama apie prevencinių priemonių kūrimą, kurios užkirstų kelią socialinės rizikos šeimų daugėjimui. Socialinės rizikos šeimoms yra teikiamas per mažas dėmesys ir pagalba. „Kai kurios problemos galėtų būti veiksmingai išspręstos didinant socialinio darbuotojo vaidmenį.“ (Kondrotaitė, 2006b, p. 19). Prevencija apimtų ne tik socialinių darbuotojų atsakomybės sferos ir galių praplėtimą, bet taip pat ir tėvų švietimą, psichologinę, socialinę pagalbą.

Socialinės rizikos šeimų padėtis ir problemos yra tiesiogiai susijusios su šeimos kiekybine sudėtimi, struktūra, socioekonominiu statusu, teritorine padėtimi. Kuo šeimoje daugiau vaikų, ir jeigu nėra vieno ar abiejų tėvų, jeigu nepakanka lėšų šeimos narių poreikiams patenkinti, jeigu darbingi šeimos nariai dėl objektyvių ar subjektyvių priežasčių nedirba bei šeima, gyvena vietovėse, kuriose infrastruktūra, socialinių paslaugų sistema nėra išplėtotą, tuo didesnė tikimybė, kad tokia šeima pakliūs į rizikos šeimų grupę.

Socialinis institutas, esantis arčiausiai individo turi didelę įtaką asmens socializacijai. Artimiausia vaiko aplinka – šeima, tiriamu atveju – socialinės rizikos šeima.

G. Kondrotaitė (2006b) skiria šias rizikas:

- Sociodemografiniai rizikos veiksniai. Apibūdinami šiais aspektais: „vieniša motinystė, keturi ar daugiau vaikų iš rizikos šeimos gyvena vaikų namuose; neįgytas aukštasis išsilavinimas ir skurdas;
- Rizikos paplitimas. Rizikos veiksniai atsirasti padeda tai, kad vaikas, patyręs vieną stresinį veiksni, yra linkęs patirti ir kitas stresines situacijas;
- Neigiami rezultatai, susiję su didele sociodemografinė rizika. Vaikai, kurie gyvena padidėjusios sociodemografinės rizikos sąlygomis, yra kur kas labiau linkę patirti negatyvias emocijas ir elgesio problemas bei sunkumus mokykloje.
- Mokymosi problemos. Vaikai, kurie gyvena padidėjusios rizikos sąlygomis, dažniau gauna prastesnius pažymius mokykloje, linkę į žemesnio lygio išpareigojimus mokyklai nei kiti vaikai.

² Apibendrinimas apie socialinių paslaugų socialinės rizikos šeimoms infrastruktūrą savivaldybėse (http://www.ivaikinimas.lt/document_db/tfiles/330.doc)

Kadangi egzistuoja nelygios dalyvavimo darbo rinkoje galimybės ir skirtingi darbo užmokesčiai, vienišos mamos teoriškai susiduria su didesniais sunkumais išlaikant savo vaikus. Globalizacijos sąlygomis keičiasi tradicinė šeimos sudėtis, todėl anksčiau minėto modelio šeimų skaičius kasmet vis auga. Taip pat Lietuvoje didelė dalis tėvų, skatinami geresnio atlyginimo perspektyvų, išvyksta dirbti į užsienį, palikdami savo vaikus be priežiūros. Didelė dalis socialinę atskirtį išgyvenančių vaikų gyvena šeimose, kurių tėvai neturi darbo ar uždirba mažai. Arba kita dalis yra šeimos, kuriose tėvai daug dirba, tačiau jų pajamų neužtenka išlaikyti šeimos ir pasirūpinti vaikais.

Tėvai turėtų prisiimti atsakomybę už savo pareigų nevykdymą: „nesėkmės mėginant susirasti darbą ir užtikrinti šeimos materialinę gerovę; ne pagal paskirtį išleistos šeimos pajamos; nesirūpinimas tinkamu vaikų išsilavinimu, sveikata ir pilnaverte mityba; nepakankamas dėmesys vaikams, kai neišugdomi vaikų socialiniai įgūdžiai ir nesukurama tinkama socialinė aplinka.“ (Micklewright, 2002, p. 18). Tačiau tėvai negali būti kaltinami, jeigu jų vaikai atsiduria socialinėje atskirtyje; socialinės rizikos šeimų tėvams reikia pagalbos iš visuomenės institutų, vyriausybės.

Kaip teigia D.G. Mayes ir J. Berghman (2001), socialinė atskirtis gali įvykti bet kuriame socialiniame sluoksnyje, todėl vienareikšmiškai susieti materialines šeimos problemas su vaikų atskirtimi gali būti netikslinga, tuo pačiu pabrėžiama, kad materialinius sunkumus išgyvenančios šeimos, siekdamos, kad jų vaikai dėl to nepatirtų diskomforto, dažnai slepia nuo savo vaikų realią šeimos situaciją. Tokiu būdu šeimoje atsiranda nelygybė tarp vaikų ir tėvų, kartais tarp tėvų ir mamų.

Kaip teigiama Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2007 m. socialiniame pranešime, 60 proc. socialinės rizikos šeimose gyvenančių vaikų augo šeimose, kurios į socialinės rizikos šeimų apskaitą buvo įrašytos dėl girtavimo. „9614 vaikų buvo vyresni nei 10 metų amžiaus. Taigi apie 50 proc. visų šiose šeimose augančių vaikų ypatingai sunkiu paauglystės ir ankstyvosios jaunystės laikotarpiu mato girtaujančius tėvus, o tai neigiamai įtakoja tolesnę jų socialinę raidą.“ (Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Socialinis pranešimas 2006 – 2007 (SOCMIN), 2007). Didesnė problema kyla kaimuose. Juose gyvena net 2/3 girtaujančių socialinės rizikos šeimų. Vaikai susiduria su smurtu, kuris vėliau gali sąlygoti ir vaikų atsidūrimą socialinėje atskirtyje, jo negebėjimą adaptuotis visuomenėje dėl išsivysčiusių psichologinių problemų. Pagal statistiką, smurtą yra patyrę 0,23 proc. visų vaikų, tačiau būtina pabrėžti, kad šie skaičiai turėtų būti kur kas didesni, nes daugelis atvejų lieka neužfiksuoti. (SOCMIN, 2007).

Vaikai iš socialinės rizikos šeimų, dažnai „jaučia kaltę, nerimą, pyktį, būna sutrikę, nesugeba išlaikyti artimų santykių su aplinkiniais, serga depresija. Alkoholikų vaikams būdingas delinkventinis elgesys, nesėkmės mokykloje, draugų atstūmimas, įvairūs fiziniai skausmai, alkoholio ir kitų narkotikų vartojimas, agresija, depresija bei suicidinės mintys ir elgesys, žema savivertė arba elgesys su kitais lyg su daiktais, kaip buvo elgiamasi su jais pačiais.“ (Kubilienė, 2004, p. 52). Neigiama socialinė aplinka daro didelį poveikį vaikams, teigiama, kad „daugelis vaikų iš normalių šeimų nugali savo

asmeninius rizikos veiksnius, tuo tarpu socialinės rizikos šeimų vaikai susiduria su keliomis rizikomis ir kartu yra labiau linkę į asocialią elgseną.“ (Kondrotaitė, 2006a, p. 58).

1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje buvo įtvirtintas privalomas mokslas iki 16 m. Privalomojo mokslo įvedimas „buvo progresas, suteikiant išsilavinimą tiems, kurie be privalomojo nemokamo mokslo, jo negalėtų įgyti, kryptingai nukreipiant juos „naudingo“ darbo linkme, ugdant gebėjimą susidurti su besikeičiančiais reikalingais įgūdžiais pramonėje, ugdant juos būti atsakingais už savo socialines pareigas bei *atidiems* savo teisėms piliečiais“ (Littlewood, 1999, p. 187). Tačiau, būtina atsižvelgti, kad ir pačios mokyklos yra ranguojamos. Šiuo metu vis dažniau kuriasi privačios, kurias lankyti gali turtingų tėvų vaikai arba aukštos socialinės klasės atstovų atžalos, todėl vaikai, iš socialinės rizikos šeimų tokiu būdu patenka į socialinę atskirtį.

Jeigu valstybės politinė santvarka yra silpna, vyriausybė gali prisidėti prie vaikų socialinės atskirties, nesukurdama sėkmingos išsilavinimo sistemos, sveikatos sistemos. Jeigu socialinės apsaugos priemonės yra nekuriamos, arba sukurtos, bet neadekvačios, sunkiai pritaikomos, ar neveiksmingos – visa tai gali prisidėti prie šeimų atsidūrimo socialinėje rizikoje ir jų vaikų atsidūrimą socialinėje atskirtyje.

Apibendrinant visus aukščiau minėtus veiksnius, pateikiami šie pagrindiniai kovos su vaikų socialine atskirtimi aspektai: „užtikrinti, kad vaikai augtų šeimose, kuriose būtų pakankamai išteklių, skirtų užtikrinti pagrindinius vaikų poreikius; antra, užtikrinti, kad augdami vaikai gautų priėjimą prie paslaugų ir galimybių, kurios sustiprintų jų dabartį ir ateities gerovę ir įgalintų juos pasiekti visapusišką potencialą ir užtikrintų vaikų apsaugą, jų atsidūrimo rizikingoje situacijoje atveju; trečia, skatinti vaikų dalyvavimą visuomenėje, pramogų, sporto ir kultūriname gyvenime.“ (Frazer, Marlier, 2007, p. 8). Didžiausia problema, su kuria susiduria socialinę atskirtį išgyvenantys vaikai – tai uždaras ratas, iš kurio išeiti yra sudėtinga, ypač, jeigu nėra išorinės, galinčios padėti, jėgos, nes socialiai atskirtiems vaikams trūksta įgūdžių ir galimybių susidoroti su savomis problemomis, kartais už juos tai turi padaryti kiti: šeimos, valstybės institutas.

Vadinasi, vaikų socialinė atskirtis socialinės rizikos šeimose yra įvairialypis reiškinys, įgaunantis vis didesnę reikšmę politiniame, akademiname diskurse. Šio reiškinio prevencija ir intervencija priklauso nuo išsamaus situacijos suvokimo ir įsisavinimo.

Guogis A. (2004) teigia, kad socialinė rizika, iš kurios vėliau gali rasti ir socialinė atskirtis, turi būti apibrėžiama kaip „sisteminė pačios visuomenės, kurios tykoja grėsmės ir pavojai, nulemti industrinių ir gamybinių modernizacijos procesų, veikla.“ (p. 80). Kaip teigia A. Guogis (2004) globalizacijos sąlygos lemia, kad keičiasi socialinės apsaugos formos: vietoj piniginių paramos, vis labiau įsigali socialinės paslaugos, kurių aprėptis yra didesnė negu socialinės piniginių paramos. Autorius skiria šias, socialinės atskirties formavimosi priežastis: „a) finansinių išteklių stoka, b) pagreitėję globalizacijos ir kitimo tempai, kai sistema nesugebėjo „vystytis į gylį“, o buvo priversta

paviršutiniškai, paknopstomis „vytis“ vis greitėjančius procesus. Kovota ne su priežastimis, o tik su kai kuriais neigiamais socialiniais padariniais, ir prevencinė veikla buvo labai ribota, c) naujų pažangių administracinių teorijų ir sprendimų stoka, d) nepakankama socialinės politikos, socialinės apsaugos ir socialinės atskirties tyrimų plėtra, e) dažnas socialinio administravimo atstovų apsiribojimas tik teoriniu ir „popieriniu“ problemų sprendimu, f) nepalanki tarptautinė ir vietinė kraštutinio liberalizmo, kaip libertarizmo, ideologijos ir praktikos įtaka.“ (p. 105-106).

Sujungiant socialinės rizikos šeimų ir socialinės atskirties dimensijas, iškyla vaikų socialinės atskirties problema socialinės rizikos šeimose. Šioje vietoje iškyla vaikų socializacijos klausimas. Augdami socialinės rizikos šeimose, arba institucijoje vaikai neturi sėkmingos socialinės sąveikos modelio ir pavyzdžio.

Apibendrinant gerovės valstybių socialinės politikos, vaikų socialinės atskirties ir socialinės rizikos šeimų teorines išvagas, galima teigti, kad akademinis diskursas įgalino įsigilinti į gerovės valstybių, vaikų socialinės atskirties ir socialinės rizikos šeimų apibrėžimus ir suvokti jų problematiškumą.

Makrosociologijos požiūriu, individai funkcionuoja socialinėje sistemoje, kurioje jų elgesį nulemia šios sistemos struktūra ir jai priskiriamos funkcijos, konfliktas dėl ribotų išteklių, galios. Todėl gerovės valstybės ir jų valstybė-rinka-šeima triada gali būti suvokiama iš struktūrinio funkcionalizmo ir konflikto teorijų perspektyvos, tačiau vaikų socialinė atskirtis rizikos šeimose gali būti traktuojama tiek iš makrosociologijos, tiek iš mikrosociologijos perspektyvų. Struktūrinis funkcionalizmas paaiškina, tėvų, kitų socialinių institutų vaidmenis vaikų atžvilgiu. Iš šios prieigos į vaikus žiūrima ne kaip į atskirus individus, tačiau kaip į grupę. Kai tuo tarpu simbolinis interkacionizmas nagrinėja asmenų savimonės nulemtą sąveiką su kitais, atskleidžia, kodėl vaikai pasitraukia į socialinę atskirtį arba kodėl juos atskiria kiti. Simbolinio interkacionizmo šalininkai *etikečių klijavimo* teorijai nagrinėti pasirinko „visuomenės standartus peržengiančių individų grupių žiūros poziciją.“ (Leonavičius, 2005, p. 223). Todėl pagal ją rizikos šeimos ir jose augantys vaikai įgauna „etiketę“, „priklijavus individui etiketę, kartu pakeičiama jo vieta ir statusas visuomenėje, pakeičiami jo santykiai su kitais individualiais bei jo paties savivoka.“ (Leonavičius, 2005, p. 223). Pagal dramaturginę teoriją analizuojama, kaip individai pateikia save visuomenėje, kaip socialinės rizikos šeimose augantys vaikai elgiasi: bando nuslėpti savo tikrąją padėtį, ar ne. Remiantis mikrosociologijos priegomis į vaikus žiūrima kaip į individualias asmenybes.

Tačiau politiniame lygmenyje, sprendžiant šeimos ir vaiko gerovės klausimus vis dėl to labiausiai remiamasi struktūrinio funkcionalizmo teorijomis, ypač nagrinėjant gerovės valstybes ir jas sudarančias socialines sistemas.

Gerovės valstybės problematiką lemia pirma, kiekvienos valstybės išteklių ribotumas, iš kurio kyla dvilypė problema: išteklių paskirstymas kaip procesas ir šio proceso metu socialinių kriterijų, tokių kaip lygybė, socialinis teisingumas, solidarumas taikymas; ir antra, kiekvienos valstybės politiniai, ekonominiai, socialiniai, socialinių institutų raidos ir jų vaidmenų valstybėje, demografiniai, kultūriniai skirtumai.

Socialdemokratiname modelyje valstybei skiriamas didelis atsakomybės laipsnis ir koncentravimasis į šeimos ir vaiko politiką išvystytų socialinių paslaugų aspektu, nuolatinės paramos teikimu laiduoja gerovę ir mažina vaikų socialinę atskirtį, tačiau nemotyvuoja šeimos instituto didinti savo atsakomybės, kuri ypač ryškėja konservatyviajame modelyje. Jame be individualios šeimos kaip vieneto atsakomybės bandoma pritraukti kuo daugiau įvairių institucijų ir taip sukurti socialinius tinklus, kuriuose kiekvienas turėtų tam tikrą atsakomybės laipsnį už vaikų gerovę ir taip būtų motyvuotas vystyti ir gerinti socialinę vaikų aplinką. Priešingas šiam modeliui yra liberalusis, kuriame valstybė atsakomybę perduoda šeimai kaip vienetui, rūpintis vaikų socializacija, tačiau šeimos padėtį ir gebėjimus sąlygoja rinka. Tik aktyvus tėvų dalyvavimas darbo rinkoje laiduoja vaikų gerovę, vadinasi šio modelio valstybėse vaikų socialinė atskirtis ypač priklauso nuo tėvų gebėjimų ir sugebėjimų dirbti. Kai tuo tarpu Lietuvoje vis dar ieškoma socialinės politikos modelio. Įvairių modelių principų derinimas sukuria sąlygas Lietuvai rasti optimaliausią variantą kovojant su vaikų socialine atskirtimi. Tokia Lietuvos socialinės vaikų politikos strategija gali būti paaiškinama ir nesena Lietuvos integracija į ES ir atsiradęs imperatyvas derinti socialines politikas.

Kitame skyriuje nagrinėjama, kokios strateginės nuostatos yra įtvirtintos socialdemokratinio, konservatyvaus ir liberaliojo tipo valstybėse – atitinkamai Švedijoje, Vokietijoje, Didžiojoje Britanijoje. Šių valstybių pasirinkimą lėmė jų, kaip idealių išvardintų modelių pavyzdžių traktavimas. Kartu nagrinėjami ir Lietuvos analogiški dokumentai.

2. VAIKŲ SOCIALINĖS ATSKIRTIES RIZIKOS ŠEIMOSE PROBLEMATIKA IR SIŪLOMI SPRENDIMO BŪDAI

Šiame skyriuje tyrinėjami ir lyginami Lietuvos, ES – 25, Švedijos, Vokietijos, Didžiosios Britanijos statistiniai duomenys, bei analizuojami pagrindiniai dokumentai ir strategijos, siekiant patvirtinti, kad akademiniam lygmenyje padarytos išvalgos yra aktualios ir išsiaiškinti, kurie teoriniai probleminiai klausimai yra aktualiausi empiriniu lygmeniu.

2.1. Lietuvos, Švedijos, Vokietijos ir Didžiosios Britanijos rizikos šeimose gyvenančių vaikų padėties lyginimas

Pagrindinė problema, su kuria yra susiduriama, tai skurdo, skurdo rizikos matavimas ir rodiklių nustatymas. Jie gali skirtis priklausomai nuo to, kas laikoma išeities tašku.

Lietuvoje 2005 m. vaikų, augančių socialinės rizikos šeimose, skaičius buvo 36 539, o 2007 m. jis sumažėjo iki 27 881. (Nacionalinis pranešimas apie Lietuvos socialinės apsaugos ir socialinės aprėpties strategijas 2008–2010, (NAP LT 2008 - 2010), 2008). Taip pat pastebima, kad Lietuvoje skurdas gresia vaikams, kurie yra netekę tėvų globos, bei atsiranda naujo pobūdžio problema, kai tėvai formaliai prižiūri savo vaikus, tačiau yra išvykę į užsienį.

1 lentelė. Socialiniai demografiniai rodikliai Lietuvoje 2006 m. ir 2007 m.

	2006	2007
Socialinės rizikos šeimų skaičius	13496	11958
Socialinės rizikos šeimose augančių vaikų skaičius	31351	27881
Vaikų, kuriems nustatyta globa, per vienerius metus, skaičius	3006	2824

Šaltinis: <http://www.socialiniszemelapis.lt/index.php?-1492246947>

Lyginant Lietuvos, Švedijos, Vokietijos ir Didžiosios Britanijos statistinius rodiklius naudojamos naujausiais prieinamais duomenimis, t.y. 2006 m., gautais naudojant tuos pačius matavimo kriterijus.

Kaip jau buvo minėta, vaikai yra pažeidžiamiausia visuomenės dalis ir jų skurdo rizikos lygis yra didesnis negu likusios visuomenės dalies, tai iliustruoja 2 lentelė.

2 lentelė. Vaikų (0-17) ir visų gyventojų skurdo grėsmės lygis 2006 m. procentais

Šalis	Visų gyventojų	Vaikų
ES – 25	16	19
Lietuva	20	25
Švedija	12	14,8
Vokietija	13	12
Didžioji Britanija	19	24

Šaltinis: ES socialinės apsaugos ir politinės įtraukties procesas. Politinių priemonių vaikų skurdo problemoms spręsti teminis tyrimas. 2008. P. 2.

Kaip matyti, Lietuva pasižymi didžiausiais skurdo grėsmės rodikliais: tiek visų gyventojų, tiek vaikų. Pastebėtina, kad Didžiosios Britanijos ir Lietuvos skurdo grėsmės rodikliai išskirtųjų grupių atžvilgiu yra proporcingi: skirtumas tarp visų gyventojų ir vaikų skurdo grėsmės rodiklių yra po 5 proc. punktus. Mažiausi vaikų skurdo grėsmės rodikliai užfiksuojami Vokietijoje, kai tuo tarpu Švedijoje – visų gyventojų bendrai. Būtina atkreipti dėmesį, kad tik Švedijos ir Vokietijos skurdo grėsmės rodikliai yra žemiau bendro ES – 25 vidurkio.

Tiriant skurdo rizikos rodiklius pagal namų ūkio tipą po socialinių išmokų, gauti šie duomenys, procentais (2006 m.):

3 lentelė. Skurdo rizikos rodikliai pagal namų ūkio tipą

Šalis	Namų ūkiai su vaikais	Vienas suaugęs asmuo su vienu ar daugiau vaikų	Du suaugę asmenys su vienu vaiku	Du suaugę asmenys su dviem vaikais	Du suaugę asmenys su trimis ir daugiau vaikų	Kiti namų ūkiai su vaikais
EU – 27	17	32	12	14	25	18
Lietuva	21	44,2	16,1	15,4	41,5	13,1
Švedija	12	32	6	6	13	16
Vokietija	11	24	8	9	13	8
Didžioji Britanija	21	41	14	13	25	18

Šaltinis: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1996,39140985&_dad=portal&_schema=PORTAL&screen=detailref&language=en&product=REF_TB_living_conditions_welfare&root=REF_TB_living_conditions_welfare/t_livcon/t_ilc/t_ilc_ip/tsdsc240

Kaip matyti, ES didžiausia skurdo rizika gresia namų ūkiams, kuriuose yra tik vienas iš tėvų su vienu ir daugiau vaikų. Visose analizuojamose šalyse šio pobūdžio namų ūkio tipas yra didžiausioje rizikoje. Lietuvoje šis rodiklis pralenkia ES ir yra pats didžiausias – 44,2 proc. – lyginant su kitomis valstybėmis, kai tuo tarpu Vokietijoje jis pat mažiausias 24 proc. ir yra žemiau ES vidurkio 32 proc.

Šeimose, kur yra abu tėvai ir daugiau negu trys vaikai, skurdo rizika taip pat didelė, pažymėtina, kad Lietuvoje ji didžiausia 41,5 proc., Didžiosios Britanijos lygis sutampa su ES lygiu – po 25 proc., kai tuo tarpu Vokietijoje ir Švedijoje šis rodiklis yra po 12 proc. punktų žemiau ES rodiklio.

ES mastu geriausia padėtis yra namų ūkiuose, kuriuose yra du tėvai su vienu vaiku – 12 proc. Lietuvoje, kaip ir Didžiojoje Britanijoje – namų ūkiuose, kuriuose gyvena du tėvai ir du vaikai, atitinkamai 15,4 proc. ir 13 proc. Švedijoje – namų ūkiuose, kuriuose yra du tėvai su vienu vaiku ir namų ūkiuose, kuriuose gyvena du tėvai ir du vaikai, padėtis yra vienoda – po 6 proc., panaši tendencija ryškėja ir Vokietijoje, atitinkamai 8 proc. ir 9 proc.

Remiantis politinių priemonių vaikų skurdo problemoms spręsti teminio tyrimo duomenimis, rizikos grėsmę gali patirti vaikai, kurie auga nepilnose šeimose, arba daugiavaikėse, jaunų tėvų. 22 proc. ES vaikų gyvena vieno iš tėvų namų ūkyje, o 25 proc. didelėse šeimose. Atkreipiamas dėmesys, kad tėvų žemas išsilavinimas, lemia prastesnę tėvų padėtį darbo rinkoje, todėl gali tapti viena iš priežasčių vaikams patirti skurdą, tai iliustruoja, faktas, kad 30 proc. skurdą patiriančių vaikų tėvų nebuvo įsigiję vidurinio išsilavinimo. Tuo atveju, kai tėvai yra bedarbiai, skurdo rizika labai padidėja, ji gresia 62 proc. tokių namų ūkių.

Laikantis nuomonės, kad ne tik skurdas lemia vaikų patekimą į socialinę atskirtį, todėl skurdo rodikliai negali būti vieninteliai įvertinant vaikų socialinę atskirtį ir gerovę. Pasak J. Bradshaw, pagal skurdo rizikos lygio matavimus, gaunami tyrimų rezultatai rodo, kad situacijos šalyse yra kur kas geresnės. Tačiau tai neilustruoja realios situacijos, todėl jis siūlo šiuos vaikų gerovės matavimo indikatorius: „1) materialinė padėtis, 2) gyvenimo sąlygos; 3) sveikata; 4) subjektyvi gerovė; 5) išsilavinimas; 6) vaikų santykiai; 7) visuomeninis dalyvavimas; 8) rizika ir saugumas.“ (Bradshaw, 2006, p. 5). Remiantis šiais indikatoriais buvo atliktas tyrimas, kurio metu gauti rezultatai* buvo tokie: Švedija ES – 25 užima 3 vietą, Lietuva – 25, Didžioji Britanija – 21, o Vokietija – 9.

4 lentelė. Vaikų gerovės rangavimas

Šalis	Bendras	Sveikata	Subjektyvi GK	Vaikų santykiai	Finansinė padėtis	Rizika ir saugumas	Išsilavinimas	Visuomeninis dalyvavimas	Namai
Lietuva	20	8	24	20	22	25	Nėra duomenų	16	25
Švedija	5,9	1	6	15	2	3	2	14	4
Vokietija	9,9	10	7	12	12	12	9	10	7
Didžioji Britanija	17	23	18	23	20	22	13	8	9

* Šaltinis: Frazer, Marlier, 2007, p. 19.

Kaip matyti, Lietuvoje vaikų gerovė pagal bendrą rodiklį yra vertinama blogiausiai – 20, geriausiai – Švedijoje - 5,9. Pažymėtina, kad Lietuvos ir Didžiosios Britanijos vertinimo balai yra didesni už Vokietijos ir Švedijos, išskyrus, Vokietijoje *sveikata* vertinama prasčiau negu Lietuvoje, kai Didžioji Britanija turi geriausias rezultatus pagal *visuomeninį vaikų dalyvavimą*. Švedijos vaikų gerovė, galima teigti, yra didžiausia lyginant su likusiomis šalimis, išskyrus vaikų *tarpusavio*

* Kuo didesnis skaičius, tuo prastesnę situaciją jis atspindi.

santykius, kurie palankiau įvertinami Vokietijoje ir *visuomeninį dalyvavimą*, kuris pasižymi geresniu vertinimu Vokietijoje ir, kaip jau minėta, Didžiojoje Britanijoje. Pastebėtina, kad tik Lietuvoje rodiklis *namai* įvertintas žemiausiai – 25, kai tuo tarpu Didžiojoje Britanijoje šis rodiklis yra mažesnis beveik 2,78 karto, Vokietijoje – 3,57 karto, o Švedijoje – 4,17 karto.

Analizuojant šiuos J. Bradshow išskirtus indikatorius, galima teigti, kad švietimo sistema, šeima, vaikų tarpusavio santykiai – atspindi struktūrinį funkcionalizmą, kur kiekvienas visuomenės institutas turi savo vietą ir funkcijas, kai tuo tarpu subjektyvi gerovė – simbolinį interakcionizmą.

Kaip matyti iš statistinių duomenų analizės, skurdo lygis ir vaikų, gyvenančių rizikos šeimose, skaičius skiriasi, tačiau grėsmė išlieka kiekvienoje valstybėje. Vaikų gerovė yra labai svarbi tolesnei vaiko socializacijai.

Toliau nagrinėjama, kaip valstybiniu lygmeniu siekiama kovoti su gilia vaikų skurdo rizikos problema, iš kurios palaipsniui gali išsivystyti vaikų socialinė atskirtis.

2.2. Teisės aktų ir dokumentų, reglamentuojančių kovos su vaikų socialine atskirtimi aspektus ir priemones, analizė

Šiame poskyryje nagrinėjami dabartiniai Lietuvos teisės aktai, kuriais reglamentuojama kova su vaikų socialine atskirtimi, bei apibrėžiamos įvairios priemonės, kurių pagalba turi būti išvengta šeimų patekimo į socialinės rizikos šeimas, o patekus, pagalbos suteikimo teisiniai aspektai. Kartu analizuojami Lietuvos, Švedijos, Vokietijos ir Didžiosios Britanijos strateginiai dokumentai, parengti pagal vienodus ES principus, siekiant bendro tikslo – kovoti su vaikų socialine atskirtimi ir sumažinti/panaikinti vaikų skurdą. Analizei pasirinkti šie dokumentai dėl to, kad jie atspindi dabartines aktualias problemas ir vykdomas priemones. Po šios analizės turėtų būti galima nustatyti, kiek kovoje su vaikų socialine atskirtimi konkrečioje šalyje naudojamos socialinės politikos priemonės atitinka šių šalių socialinės politikos modelius.

2.2.1. Lietuvos teisės aktų analizė

1989 m. buvo priimta *Jungtinių Tautų Vaiko teisių Konvencija*, kuria nustatytos pagrindinės vaiko teisės, pilnaverčio vaiko vystymosi skatinimo priemonės, vaiko gerovės užtikrinimo ir įgyvendinimo principai. Konvencijoje numatoma, kad „Valstybės dalyvės įsipareigoja teikti vaikui tokią apsaugą ir globą, kokios reikia jo gerovei, atsižvelgdamos į jo tėvų, globėjų ar kitų asmenų, atsakančių už jį pagal įstatymą, teises ir pareigas, ir tam tikslui imasi atitinkamų teisinių ir administracinių priemonių.“ (JT Vaiko teisių apsaugos konvencija, 1995). Vaiko teisių apsaugos konvencija pripažįsta pilietines, kultūrinės, politines, ekonomines ir socialines vaikų iki 18 metų teises bei gina vaikų teisę į apsaugą, aprūpinimą, dalyvavimą. Lietuva šią konvenciją ratifikavo 1995 m.,

kurios normos tapo viršesnės už Lietuvos nacionalinių aktų nuostatas, jeigu jos prieštarauja minėtajai konvencijai.

1994 m. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė *Valstybinių pašalpu šeimoms, auginančioms vaikus, įstatymą*, kuris nuolat buvo tobulinimas ir paskutinį kartą keistas 2004 m., kuriuo numatomos išmokos, mokamos vaikams ir šeimai bei išmokų mokėjimo ir skyrimo tvarka.

Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymu, priimtu 1994 m. lapkričio 3 d., reglamentuojamas išmokų skyrimas ir dydis vaikams.

Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas buvo priimtas 1996 m. kovo 14 d. Šiuo įstatymu reglamentuojamos vaiko teisių apsaugos nuostatos, pagrindinės vaiko teisės ir laisvės, šeimos vaidmuo, užtikrinant vaiko teises ir gerovę bei vaiko santykius su mokykla, socialine aplinka. Įstatyme taip pat numatomos pagrindinės vaiko pareigos, jo atsakomybės ir elgesio kontrolės ypatumai.

2002 m. *Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio* įstatymu siekiama apriboti neigiamos informacijos sklaidą, kuri gali neigiamai paveikti vaikų psichinę sveikatą, fiziniam, doroviniam, protiniam vystymuisi.

2003 m. priimtas *Piniginės socialinės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims* įstatymas (paskutinis pakeitimas 2006 m.) Šiuo įstatymu numatoma, kad įvertinus nepasiturinčių šeimų ir vienu gyvenančių asmenų turtą ir pajamas, kai suaugę šeimos nariai ir vieni gyvenantys asmenys yra išnaudoję visas kitų pajamų gavimo galimybes, nustatyti valstybės teikiamos piniginės socialinės paramos dydį ir teikimo sąlygas, gavėjų teises ir pareigas, finansavimo šaltinius. Jame įvardijamas socialinės rizikos asmuo – t.y. žmogus nuo 18 metų, kuris turi emocinių, elgesio, socialinių problemų, vedančių į socialinę atskirtį.

2003 m. patvirtinta *Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcija*, kuria numatoma būtinybė sukurti ir įgyvendinti Vaiko gerovės politiką. Koncepcijoje pateikiamos pagrindinės vaiko gerovės politikos vertybės ir principai, kurių pagrindu yra identifikuojamos pagrindinės Lietuvoje egzistuojančios vaiko gerovės problemos ir numatomi Lietuvos politikos uždaviniai vaiko aprūpinimo, vaiko dalyvavimo ir vaiko apsaugos srityse. Remiantis šios koncepcijos nuostatomis 2005 m. buvo patvirtinta *Vaiko gerovės valstybės politikos strategija*, kuria siekiama atsižvelgiant į Lietuvos kultūrinės, religinės ir socialinės tradicijas, į geriausią vaiko interesų tenkinimą, sudaryti sąlygas vaikui pilnavertiškai gyventi šeimoje, aktyviai dalyvauti visuomenės gyvenime, apsaugoti jį nuo visų formų smurto, išnaudojimo, trukdymo mokytis ir prireikus užtikrinti jam tinkamą medicinos pagalbą. Strategijoje numatyta vaiko gerovės valstybės politikos vizija, misija ir pagrindiniai principai. Joje teigiama, kad socialinių paslaugų tinklas nėra išvystytas.

2003 m. gruodžio 17 d. patvirtintos *Darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinės rekomendacijos*, kuriomis pateikiami pasiūlymai specialistams, kaip padėti socialinės rizikos šeimoms spręsti problemas, taikant prevencines ir intervencines priemones.

Vaikų ir jaunimo socializacijos programoje, patvirtintoje 2004 m. vasario 23 d. Nr. 209, iškeltas tikslas plėtoti vaikų ir jaunimo socializacijos galimybes, skatinti kultūrinės ir pilietinės brandos ugdymą. Šis ugdymas turi vykti šeimoje, švietimo įstaigose, turi būti įtrauktos bendruomenės ir socialiniai partneriai, sukurta informacijos sklaida, skatinama vaikų ir jaunimo užimtumo įvairovė, kuriama saugi ir sveika socializacijos aplinka, užtikrinta įvairiapusė pagalba vaikams bei ugdoma vaikų ir jaunimo socializacijos subjektų socialinė, edukacinė ir teisinė kompetencija, programoje numatyti etapai tikslui pasiekti ir numatomi jų rezultatai.

2006 m. priimtame *Socialinių paslaugų įstatyme* akcentuojama, kad socialinių paslaugų paskirtis yra sudaryti sąlygas asmeniui (šeimai) ugdyti ar stiprinti gebėjimus ir galimybes savarankiškai spręsti savo socialines problemas, palaikyti socialinius ryšius su visuomene, taip pat padėti įveikti socialinę atskirtį, reglamentuojamas socialinių paslaugų valdymas, skyrimas, teikimas. 2006 m. balandžio 5 d. buvo patvirtintas *Socialinių paslaugų katalogas*, kuriame detalizuojamos visos socialinės paslaugos, jų rūšys, apibūdinimas. Bendrosios socialinės paslaugos yra šios: informavimas; konsultavimas; tarpininkavimas ir atstovavimas; maitinimo organizavimas; aprūpinimas būtiniaisiais drabužiais ir avalyne; transporto organizavimas; sociokultūrinės paslaugos; asmeninės higienos ir priežiūros paslaugų organizavimas; kitos bendrosios socialinės paslaugos. (Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas dėl Socialinių paslaugų katalogo patvirtinimo. 2006 m. balandžio 5 d. Nr. A1-93 Vilnius, II skyrius, 5)

2006 m. birželio 13 d. Lietuvoje buvo priimtas *Socialinės paramos mokiniams įstatymas*, taikomas visiems vaikams, besimokantiems visose ugdymo įstaigose pagal bendrojo lavinimo programas, išskyrus suaugusiųjų ugdymo programas. Numatomos šios socialinės paramos mokiniams rūšys: mokinių nemokamas maitinimas ir mokinių aprūpinimas mokinio reikmenimis.

Socialinės rizikos vaiko ar likusio be tėvų globos vaiko socialinės globos poreikio nustatymo metodika patvirtinta 2006 m. birželio 27 d. Ja siekiama atsižvelgti į individualius vaikų poreikius sveikam ugdymuisi ir vystymuisi bei ugdyti tėvų vaikų priežiūros įgūdžius.

Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas *Dėl Socialinės rizikos šeimų, auginančių vaikus, apskaitos savivaldybės Vaiko teisių apsaugos tarnyboje (skyriuje) tvarkos aprašo patvirtinimo* buvo patvirtintas 2006 m. liepos 28 d. Šiuo aprašu vadovaujamosi įrašant šeimas į socialinės rizikos šeimų apskaitą.

Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarime *Dėl skurdo ir socialinės atskirties mažinimo 2007 – 2008 m. priemonių patvirtinimo*, išskirti šie politikos prioritetai: skatinti gyventojų dalyvavimą darbo rinkoje, gerinti geros kokybės paslaugų prieinamumą, panaikinti vaikų skurdą ir didinti paramą šeimoms, plėtoti švietimą ir mokymą, nurodytos priemonės šiems prioritetams pasiekti bei planuojami rezultatai.

2007 m. birželio 28 d. priimtame *Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatyme* išdėstomi pagrindiniai minimalios priežiūros uždaviniai: kvalifikuotos socialinės, psichologinės, pedagoginės, specialiosios pedagoginės, informacinės pagalbos vaikams garantavimas, palankių socializacijos, resocializacijos ir ugdymo sąlygos, žmogiškųjų vertybių diegimas, ryšių su vaiko aplinka stiprinimas, bei priemonės ir jų administravimas, skirtos šiems uždaviniams pasiekti.

Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo plėtros 2007-2012 metų programoje numatomi uždaviniai didinti vaikų ugdymo prieinamumą, plėtoti švietimo pagalbos teikimo galimybes, gerinti sąlygas kitiems subjektams teikti šį ugdymą, užtikrinti visuomenei prieinamą informaciją apie ugdymą ir t.t. Šios programos tikslas mažinti vaikų socialinę atskirtį.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas *Dėl Nacionalinės smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2008-2010 metų programos patvirtinimo* buvo patvirtintas 2008 m. balandžio 24 d., šios programos tikslas „ugdyti visuomenės nepakantumą smurtui prieš vaikus, kompleksiskai šalinti smurto prieš vaikus priežastis, sukurti pagalbos vaikams, nukentėjusiems nuo smurto, ir jų šeimos nariams pagalbos ir prevencijos priemonių sistemą, mažinti smurto prieš vaikus paplitimą. Nurodomos prevencinės priemonės: organizuoti visuomenės švietimą smurto prieš vaikus prevencijos srityje, tobulinti specialistų, dirbančių su vaikais, kvalifikaciją, tobulinti teisinę bazę, padėsiančią užkirsti kelią smurtui prieš vaikus, teikti paslaugas vaikams, nukentėjusiems nuo smurto, ir jų šeimos nariams, organizuoti alternatyvias poveikio smurtautojams priemones, plėsti tarptautinį bendradarbiavimą, imtis veiksmų ir priemonių smurtui ir patyčioms mokykloje šalinti, vykdyti smurto prieš vaikus stebėseną.

Taigi, Lietuvoje yra sukurta visa apimanti teisinė bazė, nuo koncepcijų iki metodikų. Nustatyti kriterijai, kokiais atvejais šeimos gauna pagalbą, kas ir kaip ją teikia. Galima teigti, kad yra sudarytos sąlygos demokratinei teisinei sistemai funkcionuoti.

2.2.2. ES šalių – Lietuvos, Švedijos, Vokietijos ir Didžiosios Britanijos nacionalinių pranešimų ir strategijų analizė

ES socialinės apsaugos ir socialinės įtraukties procesas. Politikos tyrimų gautieji duomenys ((ES SASIP), (2008)) Valstybės politika švietimo, sveikatos apsaugos srityse yra labai svarbi siekiant kovoti su vaikų skurdu. Šiame tyrime ES šalys yra sugrupuojamos pagal šalių rezultatus, susijusius su vaikų skurdo grėsme ir pagrindiniais lemiamais vaikų skurdo veiksniais. Lietuva, Švedija, Vokietija ir Didžioji Britanija patenka į skirtingas grupes. Švedija, priklauso šalių grupei, kur vaikų skurdo lygis yra žemas. Tai pasiekta derinant gerą darbo rinkos tėvams veikimą ir didelius bei efektyvius socialinius mokėjimus. (p. 5). Valstybės laiduojama vaiko priežiūros sistema buvo viena iš priemonių, kuri įgalino tėvus dirbti. Vokietijoje vaikų skurdo mažinimo rezultatai nėra tokie geri, kaip Švedijoje, tačiau šioje šalyje vaikų skurdas yra mažesnis už bendrą ES vaikų skurdo lygį. Vokietijoje tai pasiekta per efektyvius socialinius mokėjimus, pabrėžiama, kad būtina sustiprinti užimtumo galimybes.

Vokietijoje namų ūkiai, kurių tėvai dirbo buvo mažame skurdo rizikos lygyje lyginant su kitomis ES. Didžiojoje Britanijoje bedarbystė yra paplitusi tarp šeimų, kuriose yra tik vienas iš tėvų, kita problema - neintensyvus darbas ir mažas atlyginimas. Ši šalis pasiekė vidutinių arba mažesnių negu vidutiniai rezultatai, mažinant skurdo lygį. Lietuvoje vaikų skurdo lygis yra aukštas, daug dirbančiųjų patiria skurdą, dėl darbo intensyvumo menkumo ir mažų atlyginimų. Taigi, skurdo rizika kyla dėl nepakankamų pajamų, t.y. situacija, kai abu tėvai dirba, tačiau jų gaunamų pajamų nepakanka išlaikyti vaikų, vadinasi, dirbančiųjų skurdą lemia rinkos funkcionavimo problematika: nepakankamas užimtumas, per maži atlyginimai; įtakos turi ir šeimos struktūra.

Kadangi kovą su vaikų skurdu lemia kompleksiniai veiksniai t.y. darbo rinkos, valstybės paramos, namų ūkio struktūros, geriausių rezultatų šioje kovoje gali būti pasiekiami taikant tikslingiausias priemones labiausiai pažeidžiamoms grupėms – šiuo atveju, vaikams ir šeimai, derinant užimtumo galimybes, didinant įvairių socialinių paslaugų aprėptį ir paramą pajamoms.

Rekomenduojamos ir numatomos šios priemonės:

- *pakankamų išteklių šeimoms užtikrinimas*, kuris įmanomas per 1) paramą namų ūkių pajamoms t.y. bendrosios išmokos, tikslinės išmokos ir kitos socialinės išmokos, 2) nepiniginių lengvatų teikimą;
- *geresnis tėvų įtraukimas į darbo rinką*, tam būtina užtikrinti kokybišką ir prieinamą vaikų priežiūrą, sudaryti sąlygas lankstesniam darbo laikui;
- *parama vaikų vystymuisi*, kuri galima siekiant vaikus lavinti dar iki kol jie pradeda lankyti mokyklas, užkertant kelią ankstyvam vaikų iškritimui iš švietimo sistemos;
- *tėvų konsultavimas*, kuris taip pat susideda iš sveikatos priežiūros prieinamumo, būsto problemų sprendimo.

Kaip pažymima, daugumai šalių dar reikia sinergijos, kad būtų sukurtos jungtys tarp kovos su skurdu strategijos ir vaiko teisių gynimo politikos.(ES SAISIP, 2008).

ES lygiu sutariama, kad būtina modernizuoti socialines paslaugas. Nurodoma, kad vienas iš pagrindinių šeimos politikos tikslų sukurti sistemą, kurioje sėkmingai funkcionuotų vaikų priežiūros ir švietimo sistemos, būtina gerinti valstybės paramos šeimai ir šeimos pajamų, gaunamų iš darbo, kombinacijas.

Akivaizdu, kad šeimos ir vaiko politika tampa bendruoju interesu, skirtingose šalyse stiprinamos problematiškiausios sritys: Lietuvoje buvo pailgintos motinystės/tėvystės išmokos, Švedijoje atliekamos reformos, skatinančios asmenis dirbti, o darbdavius juos samdyti. Vokietijoje pratęsta tėvystės pašalpa tam, kad pagausėjus šeimai, ji nejestų finansinių sunkumų. Didžiojoje Britanijoje pagerintos paslaugos, kurios tapo orientuotos į vartotoją. Socialinės politikos darbotvarkėje laikomasi principo, kad tik užimtumas įgalina asmenis pasiekti gyvenimo kokybę, todėl taip jie gali tinkamai pasirūpinti savo vaikais. „Socialinė politika bus sutelkta į vaikų priežiūrą, kelti išsilavinimą, gerinti

mokyklas, sumažinti sveikatos skirtumus ir pagerinti mokyklų transportą. Bei sumažinti išsilavinimo galimybes tarp vaikų, kurie kenčia nuo nepriteklių ir tų, kurie šių problemų neturi.“³

Kova su vaikų skurdu ir vaikų socialinės atskirties skatinimas. Nacionalinės Lietuvos, Švedijos, Vokietijos ir Didžiosios Britanijos strategijos.

Lietuvoje tik kas 4 vaikas iki 4 metų priklauso išsilavinimo sistemai, tai – žemas rodiklis. Tokia padėtis gali lemti visuomeninius skirtumus prieš pradėdant lankyti mokyklas. Lietuvoje vaikams „trūksta psichologinės pagalbos, specialiųjų poreikių turintiems vaikams nėra garantuojamas išsilavinimas ir vystymas, globos ir įsivaikinimo problemos.“ (Poviliūnas, 2007, p. 23).

Švedijoje etnis pagrindas lemia vaikų socialinę atskirtį. Taip pat sudėtingėjanti šeimos instituto struktūra: tėvai išsiskyrę, gyvena kartu nesusituokę, gyvena ne pirmoje santuokoje, šeimoje gali gyventi kiti giminaičiai sudaro sunkumus išmatuoti vaikų socialinę atskirtį. Pagrindinės priemonės pasiekti socialinę vaikų gerovę yra šios „Bendroji vaikų pašalpa (nepriklausanti nuo pajamų, todėl neatskirianti turtingųjų ir neturtingųjų, tačiau skiria šeimas, turinčias vaikų ir neturinčias); tėvystės atostogos, laikinos tėvystės išmokos iki vaikams sueis 12 metų (pavyzdžiui, kai vaikai suserga), tikslinės namų išlaidų pašalpos, mažas pajamas gaunančioms šeimoms, dienos globa visiems vaikams nuo 1 iki 6 metų, tačiau tai mokama paslauga, nemokamas priešmokyklinis ugdymas vaikams nuo 4 metų; mokama vaikų priežiūra, pasibaigus užsiėmimams mokyklose. Pažymėtina, kad čia visose aukščiau išvardintose įstaigose teikiamas nemokamas maistas, dantų gydymas yra nemokamas visiems iki 19 metų, daugeliu atveju sveikatos priežiūra yra nemokama iki 20 metų. (Hallerod, 2007, p. 28). Švedijos socialinė politika pasižymi siekiu apsaugoti visus, kas gali patekti į socialinę atskirtį. Didelis dėmesys skiriamas vaikų priežiūros kokybei ir pajamų perskirstymui: iš turtingesnių savivaldybių į vargingesnes.

„Vaikai, gyvenantys šeimose, kuriose gyvenimo sąlygos nėra vargingos, gali jausti nepriteklius, ir priešingai, vaikai, gyvenantys skurdžiuose namų ūkiuose, gali išgyventi gerovę. Tai priklauso nuo tarpšeiminio paskirstymo, socialinio ir kultūrinio tėvų kapitalo.“ (Huster, 2007, p. 1). Vokietijoje yra visuomenės suskirstymas į stratas, kuris lemia, kad iš žemesnės visuomenės stratos vaikai sunkiau integruojasi į visuomenę, todėl socialinė atskirtis sąlygojama platesnės socialinės sistemos: darbo rinkos, mokyklos. Teigiama, kad valstybė teikia nepakankamai dėmesio vaikų socialinės atskirties problemoms ir numato tik abstrakčias kovos priemones. Vaikai nuo 3 iki 6 metų gali lankyti vaikų darželius, kurie yra mokami, tačiau neturtingi tėvai gali būti atleisti nuo šio mokesčio. Pažymėtina, kad ne visi tokio amžiaus vaikai lanko šias įstaigas ir ypač tie, kurie priklauso žemesniajai stratai, arba kurie yra nevokiečių kilmės. Vokietijos politika remiasi strategija „daugiau vaikų šeimose ir daugiau šeimų visuomenėje.“ (Huster, 2007, p. 18).

³ MISSOC – Info 1/2008: Evolution of social protection in 2007. United Kingdom. P. 6

Didžiojoje Britanijoje vaikų padėties gerinimas turėjo būti pasiektas vadovaujantis strategija „Galimybės visiems“. Kovojant su vaikų socialine atskirtimi yra svarbūs šie principai: „problemos identifikavimas ir ankstyva intervencija; efektyvių priemonių nustatymas; tarpinstitucinis bendradarbiavimas; įsameninimas, teisės ir atsakomybės; pasiekimų skatinimas, nesėkmių valdymas.“ (Bradshaw, 2007, p. 20). Priemonės jiems pasiekti – vaikų sveikatos priežiūros gerinimas, tėvų konsultavimas, prevencinių priemonių ankstyvam (paauglių) nėštumui kūrimas. Būtina atkreipti dėmesį, jeigu paslaugos bus teikiamos, išmokos mokamos tik toms šeimoms ir vaikams, kurie pagal skurdo matavimo rodiklius patenka į skurdo rizikos grupę, kita dalis šeimų, patiriančių sunkumus, gali atsidurti skurdo rizikos grupėje.

Kaip matyti, visos šalys savas problemas yra identifikavusios ir kuria priemones, kaip reikėtų su jomis kovoti. Atkreiptinas dėmesys į lygių galimybių visiems vaikams sudarymą. Tai galima pasiekti per švietimo sistemos tobulinimą, prieinamumo didinimą, pakankamus materialinius išteklius šeimoje ir nuolatinę pagalbą šeimoms. Pabrėžtina, kad Didžiosios Britanijos pranešime neigiamai įvertinama griežta tikslinė parama, prabilta apie prevencines priemones. Tai rodo šios šalies socialinės vaikų politikos poslinkį link korporatyviojo modelio. Palyginus šiuos dokumentus, galima teigti, kad kovojant su vaikų socialine atskirtimi ir skurdu neįmanoma identifikuoti gerovės valstybių socialinės politikos modelių.

Lietuvos, Švedijos, Vokietijos ir Didžiosios Britanijos pranešimai apie šalių socialinės apsaugos ir aprėpties strategijas 2008 – 2010 m.

Pranešimuose atsižvelgiama į pasaulinio ekonomikos augimo lėtėjimo ir infliacijos didėjimo keliamų problemų įtaką socialinei padėčiai ir politikai. Skurdas, socialinė atskirtis atsiranda tuomet, kai nėra užtikrinama materialinė vaiko gerovė, todėl susiduriama su naujomis problemomis, kai reikia spręsti nedarbo, finansavimo (socialinių išmokų) klausimus. Ekonomikos instituto nepastovumas gali lemti, kad pažeidžiamos grupės atsiduria dar didesnėje rizikoje, todėl valstybės socialinė politika turi būti orientuota į padėties gerinimą, arba bent jau esamos išlaikymą.

Lietuva siekia, kad „kiekvienam šalies gyventojui būtų sudarytos visaverčio gyvenimo sąlygos.“ (NAP LT 2008 - 2010), 2008). Viena pagrindinių problemų – lėšų stygius socialinei apsaugai.

Lietuvoje, siekiant užtikrinti labiausiai pažeidžiamų visuomenės grupių socialinę apsaugą, yra mokamos socialinės išmokos. Daugiausia jų gauna vaikai ir juos auginančios šeimos, taip pat teikiama parama mokiniams, kurių šeimos gauna mažas pajamas. Lietuvoje svarbiausią socialinės apsaugos sistemos dalį sudaro socialinio draudimo išmokos: motinystės/tėvystės pašalpos, kurios pastaraisiais metais vis didėjo. Taip pat didelis dėmesys skirtas socialinėms paslaugoms, kurios turi suteikti socialinių įgūdžių ir palaikyti ugdymo, teikiamoms socialinės rizikos šeimoms jų namuose. „Jų skaičius išaugo nuo 4,3 tūkst. 2006 m. iki 23 tūkst. 2007 m.“ (Sweden's strategy report for social protection and social inclusion 2008–2010, (SSR SPSI 2008-2010), 2008). Pranešime išryškintos

socialinės politikos spragos, kadangi dalis asmenų nepradeda dirbti, bijodami prarasti gaunamas socialines išmokas, akcentuojama „dirbti apsimoka“ principo diegimą. Numatyta, kad Lietuvoje būtina tobulinti socialines paslaugas, jų infrastruktūrą, kelti jas teikiančių darbuotojų kvalifikaciją bei didinti socialinių paslaugų aprėptį. Išskelti tikslai vykdyti nuoseklią socialinę politiką ir garantuoti paramą šeimoms bei užkirsti kelią vaikų teisių pažeidimams. Pranešime nurodoma, kad socialinės apsaugos sistemos šeimos ir vaiko politikas būtina stiprinti. Būtina sukurti gerovę dabartinei bei ateinančioms kartoms. Lietuvoje, siekiant įveikti vaikų socialinę atskirtį ir skurdą, buvo didinamos pinigines išmokos: t.y. nuo 2007 m. pratęstos išmokų mokėjimas iki kol vaikui sukaks 12 m., o nuo 2008 m. šis mokėjimas pratęstas vaikams iki 18 m., arba kol jie mokosi dieninėje bendrojo lavinimo mokykloje. Nuo 2007 m. mokiniai iš nepasiturinčių šeimų pradėti aprūpinti mokinio reikmėmis, bei vaikams iš tokių šeimų yra skiriamas nemokamas maitinimas. Kitą paramos bloką sudaro parama šeimai: įteisintos tėvystės atostogos iki vaikui sukanka vienas mėnuo, taip pat padidintos motinystės socialinio draudimo pašalpos 100 proc. iki kol vaikui sukaks vieneri metai ir 85 proc. – dveji metai. Gimus daugiau negu vienam vaikui, ši pašalpa didinama priklausomai nuo vienu metu gimusių vaikų skaičiaus. Taip pat daugiau šeimų gauna socialinę paramą, bei padidintos nedirbančiųjų tėvų, tačiau auginančių vaikus iki trejų metų amžiaus nedarbo socialinio draudimo garantijos. Atsižvelgiant į tai, kad kovojant su vaikų socialine atskirtimi, būtina įveikti ne tik materialinius šeimų sunkumus, daug dėmesio skiriama psichologinei pagalbai, ypač atkreipiant dėmesį į smurto prieš vaikus prevenciją, taip pat akcentuojama švietimo aprėpties problema, taip pat akcentuojama, kad būtina gerinti švietimo paslaugų kokybę. Strategijoje atkreipiamas dėmesys, kad vaikai iš skurdžių, socialinę atskirtį patiriančių šeimų, bei vaikai, kurių teisės nėra gerbiamos dažnai patenka į skurdo „spąstus“, todėl numatyta mažinti vaikų patekimo į skurdo „spąstus“ taip pat uždaro skurdo ir socialinės atskirties rato principo riziką. Todėl būtina užtikrinti vaikų materialinę gerovę bei apginti jų teises. Svarbu sudaryti vaikams sąlygas tinkamai pasirengti ateities gyvenimui.

Taip pat numatomas vaikų globos institucinės sistemos pertvarkymas. Taip pat skatinti kitų socialinių-ekonominių, NVO, vietos bendruomenių vaidmenį. Vaikų sugražinimo į Mokyklas programa, vaiko pinigai, vaiko rėmimas ir integracija į visuomenę. Būtina užtikrinti, kad vaiko pinigai būtų naudojami jų poreikiams.

Kaip teigiama Švedijos pranešime, šioje šalyje yra didžiausias pajamų dalijimas visoje ES. Pinigų perdavimas laiduoja didelį pajamų perskirstymą, todėl šeimos su vaikais gauna gana dideles išmokas. Pažymima, kad vaikai, kurie patiria ekonominius nepriteklius, labai daug paramos gauna per socialines paslaugas. Siekiant sukurti vaiko gerovę, šioje šalyje dirbama integracijos, darbo rinkos, socialinių paslaugų, šeimos ir išsilavinimo srityse. Universali gerovės politika ir aktyvi darbo rinkos politika yra pagrindiniai Švedijos socialinio modelio akcentai, ir kaip teigiama pranešime, sumažinti atskirtį ir sukurti daugiau darbo vietų yra pagrindiniai socialinės politikos tikslai 2008 - 2010 m.

Būtina atkreipti dėmesį, jog pranešime akcentuojama, kad Švedijoje visi moka didelius mokesčius, tačiau visi gauna iš to naudos, ne tik tie, kuriems jos labiausiai reikia. Pajamos yra paskirstomos tarp skirtingų visuomenės grupių ir leidžia išlyginti jų pajamas skirtingose gyvenimo perioduose. Aktyvavimas yra pagrindinis principas. Kaip teigiama „darbas yra gerovės pagrindas ir taip pat suteikia galimybę asmeniniam ir socialiniam vystymuisi bei socialiniam dalyvavimui bendruomenėje.“ (SSR SPSI 2008-2010, 2008). Taip pat labai akcentuojamos lygios vyrų ir moterų dalyvavimo darbo rinkoje galimybės. Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad Švedijos socialinės politikos tikslas yra suderinti tėvystę ir karjerą.

Šia sistema siekiama užtikrinti socialinę sanglaudą ir lygias galimybes visiems, sukurti daugiau darbo vietų ir skatinti švietimą.

Švedijoje socialinės paslaugos traktuojamos kaip prevencinis darbas, ankstyva reakcija į atsirandančias problemas, ar kaip įvairios neinstitucinės priemonės, tokios, kaip asmeniniai patarimai, socialinių įgūdžių mokymas, mokyklos socialinės priemonės ir išankstinis priemonių tinklas, nukreiptas į šeimą ir vaikus. Šiuo metu valstybė siekia tobulinti esamas socialines paslaugas. Pabrėžiama, kad būtinas tarpinstitucinis bendradarbiavimas. Vyriausybės siekis – „sustiprinti labiausiai pažeidžiamas grupes, sumažinti atskirtį tarp jaunų žmonių.“ (SSR SPSI 2008-2010, 2008).

Vokietijos socialinė politika nukreipta į aktyvinimą ir kvalifikacijos kėlimą, akcentuojama, kad gera švietimo politika užtikrina ateinančių kartų pajėgumus aktyviai dalyvauti darbo rinkoje.

Nedirbantys ir gaunantys socialinę paramą patys privalo aktyviai dalyvauti ir naudotis tomis priemonėmis, kurios yra siūlomos, siekiant jiems greičiau integruotis į darbo rinką ir užsitikrinti pakankamas pajamas bei patiems aktyviai ieškoti ir pasiūlyti priemones, padedančias paspartinti grįžimą į darbo rinką. Remiantis pranešimo duomenimis, ši politika buvo efektyvi, nes sumažėjo nedarbas ir nedirbančių skaičius. (Nationaler Strategiebericht Sozialschutz und Sociale Eingliederung 2008 – 2010, (NSSSE 2008-2010), 2008). Akcentuojama, kad turi būti sudarytos šeimos ir profesijos suderinamumo galimybės, tam nustatytas palankaus darbo laiko ir tinkamos vaikų priežiūros koncepcijos. Tėvų pajamos yra tiesioginiai vaiko gerovės šaltiniai, jų nepakankamumas lemia vaikų skurdo riziką. Tėvams, kurie dirba, bet jų pajamos nėra pakankamos yra mokamos „Vaikų priemoka“. Teigiama, kad socialinės ir šeimos politikos priemonės, t.y. „Bedarbio pinigai“, „Socialiniai pinigai“, „Socialinė pagalba“, „Vaiko pinigai“, „Vaiko priemoka“, „Gyvenimo pinigai“ ir „Tėvų pinigai“ sumažino vaikų skurdo riziką nuo 34 proc. 2005 m. iki 12 proc. 2006 m. ir yra žemiau ES vidurkio (NSSSE 2008-2010, 2008). Nuo pajamų priklausantys „Tėvų pinigai“, netiesiogiai skatina moteris dalyvauti darbo rinkoje. Šeimos gauna didesnę finansinę paramą, jeigu jų Tėvų pinigai yra didesnio dydžio ir kuo trumpesnis yra pajamų netekimo laikotarpis. Vokietijoje siekiama tobulinti vaikų priežiūros infrastuktūrą: auklės, visos dienos mokyklos bei skatinti į mokyklas sugrįžti tuos, kurie jas metė jų nebaigę. Todėl būtina gerinti mokyklų sistemą, sulyginanti visų vaikų galimybes mokytis tokio

lygio švietimo įstaigose, kuriose jie pageidauja ir turi tam sugebėjimų. Valstybė ir bendruomenė turėtų padėti ir tėvams suteikti reikiamų resursų, kurie įgalintų vaikus gauti reikiamą priežiūrą ir išsilavinimą. Teigiama, kad švietimas turi nepriklausyti nuo vaikų socialinio statuso. Siekiant išvengti vaikų skurdo turi betarpiškai būti koordinuojamos darbo rinkos, integracijos, švietimo ir šeimos politikos.

Siekiant apsaugoti vaikystę, užkirsti kelią vaikų nepriežiūrai ir jų skriaudimui, iš kurių vėliau gali sekti ir vaikų socialinė atskirtis, vystoma ankstyva pagalba tėvams ir vaikams, kuriama socialinė prevencinė sistema, vaikai supažindinami su galimomis rizikomis ir pavojais bei yra laiduojama efektyvi pagalba.

Jungtinės Karalystės pranešime akcentuojama, kad vyriausybės tikslas yra ilgalaikis užimtumas ir panaikintas vaikų skurdas. Akcentuojama, kad darbas yra geriausia priemonė, apsauganti šeimas ir jose augančius vaikus nuo skurdo ir socialinės atskirties. Vyriausybė išsikėlė ambicingus tikslus – iki 2020 m. panaikinti vaikų skurdą ir teigia, kad „visų reikalas yra pabaigti vaikų skurdą“ (UK National report on strategies for social protection and social inclusion 2008-2010, (UK NRSSPSI 2008-2010), 2008). Todėl numatomos naujos priemonės, turinčios padidinti visų vaikų gyvenimo šansus ir užtikrinti ilgalaikį teigiamą poveikį. Vienos iš svarbiausių priemonių yra užimtumo ir pajamų didinimas, pagalba tėvams ieškant darbų, vienišų tėvų rėmimas darbe bei tinkamų sąlygų vaikų priežiūrai sudarymas, finansinė ir daiktinė parama šeimoms, pagalba kovojant su nepritekliais bendruomenėse bei vaikų skurdu, įtraukiant vietinius ir regioninius partnerius, gerinti skurdžių vaikų gyvenimo galimybes ir mažinti žinių spragas. Pabrėžiama įvairių institucijų, šeimų, tikintis individualios jų atsakomybės ir savarankiškumo siekiant pagerinti savo padėtį, bendradarbiavimo svarba.

Kiekvienai valstybei yra būtina stiprinti tam tikrą sferą, tačiau tokiu atveju iškyla socialinių politikų susivienodinimo grėsmė. Lietuva pirmiausia orientuojasi į pakankamų išteklių šeimoms garantavimą. Vokietijoje taip pat siekiama pajamų apsaugos gimus vaikui, Didžioje Britanijoje kvestionuojama socialinių paslaugų stiprinimo būtinybė – tai poslinkis link socialdemokratinio modelio, pvz. Švedija, kur labai gerai išvystyta socialinių paslaugų infrastruktūra ir užtikrinama jų kokybė. Strategijose numatyti dirbti apsimoka principas. Integraciniai ES procesai taip pat veikia gerovės valstybes ir kaip teigia A. Guogis, „socialinė apsauga ES buvo mažai suvienodinta. Socialinės politikos konvergencija reišėsi tik dėl politikos tikslų, kai kurie socialinės įprėties klausimais ir dėl bazinės paramos.“ (Guogis, 2006, p. 30).

Taigi, Lietuva, Švedija, Vokietija ir Didžioji Britanija susiduria su identiškais esminėmis problemomis: valstybės, rinkos, šeimos institutų neidealiu funkcionavimu. Kaip pažymi A. Liudvinovičienė ir A. Guogis (2006), „susidarius naujoms sąlygoms, paskutinių metų reformos gali nukreipti Švediją nuo tradicinių socialdemokratinė gerovės valstybių siekių.“ (p. 81). S. Hausermann (2006) pastebi, kad socialiniai pokyčiai veikia ir korporatyvinio modelio valstybės šioms susiduriant

su naujais iššūkiais, todėl pastebimos social-liberalios tendencijos. Visos valstybės yra sukūrusios finansinės pagalbos sistemą, siekiant užtikrinti pagrindinius vaikų poreikius, taip pat taikomos socialinės, psichologinės pagalbos priemonės, kurios visur yra tos pačios. Tačiau būtina atkreipti dėmesį į šių priemonių taikymo kontekstą ir vaikų poreikių ištakas. Skiriasi minėtųjų priemonių taikymo lygis, intensyvumas, kokybė, prieinamumas.

Būtina pastebėti, kad visose dokumentuose ir strategijose skatinamas tėvų rėmimas. Vaikai yra traktuojami kaip sudėtinė namų ūkio dalis, bet ne kaip individualus vienetas. Tikima, kad garantavus pakankamas pajamas, skatinant tėvus aktyviai dalyvauti darbo rinkoje, garantuojant vaikų priežiūrą, vaikų socialinė atskirtis turėtų neatsirasti arba bent jau silpnėti.

3. EMPIRINIO TYRIMO „VAIKŲ SOCIALINĖ ATSKIRTIS RIZIKOS ŠEIMOSE“ METODOLOGIJA IR DUOMENŲ ANALIZĖ

3.1. Tyrimo pagrindimas ir metodologija

Siekiant įvertinti ir išnagrinėti socialinės politikos modelių praktinio pritaikymo galimybes Lietuvoje bei empirines vaikų iš socialinės rizikos šeimų socialinės atskirties tendencijas, nustatyti magistro baigiamojo darbo hipotezių pasitvirtinimą, atliktas empirinis teorinis taikomojo pobūdžio tyrimas.

Tyrimo tikslas – išsiaiškinti pagrindines vaikų atsiradimo socialinėje atskirtyje priežastis, jų struktūrinius elementus bei raiškos specifiką ir nustatyti, kurio gerovės valstybės socialinės politikos modelio ir priemonių taikymas skatintų vaikų gerovės augimą Lietuvoje.

Vadovaujantis empirinio tyrimo duomenimis, atliekama gerovės valstybių socialinės politikos ir vaikų iš socialinės rizikos šeimų socialinės atskirties analizė. Ši analizė įgalina *atskleisti* Lietuvos socialinės apsaugos spragas, siekiant kurti gerovės valstybę ir užtikrinti vaikų socializaciją, bei parodo, su kokiomis problemomis *susiduria* viešosios valdžios sektorius, vykdydamas vaiko politiką, *nustatyti*, kokios, be jau įgyvendinamų, papildomos prevencinės priemonės padėtų sumažinti socialinės atskirties intensyvumą, taip pat *atskleidžia*, kokias pasekmes vaikų augimas socialinės rizikos šeimose daro jų socializacijai.

Pagrindiniai kintamieji – gerovės valstybių socialinės politikos modelių principai; vaikų socialinės atskirties raiškos formos; socialinės rizikos šeimų problemos; socialinės apsaugos organizavimo principai.

Priklausomi kintamieji – valstybės, rinkos, šeimos vaidmenys vaiko politikos srityje; vaikų socializacijos laipsnis; atsiradimo socialinės rizikos šeimų grupėje priežastys; šeimai ir vaikams taikomos prevencinės ir pagalbos priemonės.

Atrankos populiacija – asmenys, dirbantys Lietuvos Socialinės apsaugos šeimos ir vaikų politikos srityse: Savivaldybių administracijos Socialinės paramos ir Vaikų teisių apsaugos skyrių darbuotojai, seniūnijų, įvairių socialinių įstaigų, Nevyriausybinių organizacijų darbuotojai, socialiniai pedagogai, dirbantys su socialinės rizikos šeimomis, kuriose yra vaikų.

Atrankos imtis – 50 respondentų, buvo atlikta ekspertų apklausa. Vaikų socialinės atskirties problematikos tarpdiscipliniškumas, šios problemos išmatavimo sudėtingumas, esamos socialinės politikos dinamiškumas bei suformuluotas tyrimo tikslas lemia, kad objektyviai ir profesionaliai vaikų iš socialinės rizikos šeimų socialinės atskirties problemas, veiksmingiausias ir reikalingiausias kovos

su šiomis problemomis priemonės gali įvertinti ir žinoti tik asmenys, dirbantys socialinės politikos srityje ir tiesiogiai su socialinės rizikos šeimomis ir jose augančiais vaikais. Ekspertų apklausa įgalina gauti validžius ir patikimus rezultatus, tačiau iškyla esminė problema, kad socialiniai darbuotojai gali nepastebėti tam tikrų reiškinių, vykstančių šeimoje, taip pat socialinę atskirtį išgyvenantys vaikai, gali sugebėti nusišėpti šią savo būseną.

Apklausos metodas – anketa, kurios klausimyną sudaro 20 klausimų.

Magistriniame darbe formuluojama hipotezė, *teoriniu lygmeniu identifikuojami gerovės valstybių socialinės politikos modeliai vaikų ir šeimos politikos srityse, o praktiniame problemų sprendimo lygmenyje derinami visų modelių principai*. Šios hipotezės pagrįstumui patvirtinti ir atsakyti į klausimą, koks gerovės valstybės modelis yra vertinamas palankiausiai, skirti 1 - 5 anketos klausimai.

6 – 10 klausimai yra apie vaikų socialinę atskirtį ir jos raišką, šeimų atsidūrimo socialinės rizikos šeimose priežastis, atskleidžiami problematiškiausi vaikų socialinės atskirties ir rizikos šeimų aspektai. Duomenys, gauti išanalizavus atsakymus į šiuos klausimus, įgalina išsiaiškinti antros magistrinio darbo hipotezės *Socialinės rizikos šeimų demografinės, ekonominės, socialinės ir moralinės charakteristikos tiesiogiai įtakoja vaikų atsidūrimą socialinėje atskirtyje, ir pagrindinė vaikų atsidūrimo socialinėje atskirtyje priežastis yra šeimos instituto žlugimas* pagrįstumą. Apibūdinant socialinę atskirtį, susiduriama su socialinės atskirties aspektų įvairove, neapibrėžtumu ir išmatavimo sudėtingumu. Šiame empiriniame tyrime remiamasi politiniais teisiniais, socialiniais ekonominiais ir kultūriniais psichologiniais socialinės atskirties veiksniais: politiniai teisiniai suprantami kaip valstybėje egzistuojančios teisinės bazės, reglamentuojančios socialinę apsaugą, išbaigtumas, efektyvumas, prieinamumas ir veiksmingumas. Socialiniai ekonominiai veiksniai, į kuriuos patenka tokie rodikliai kaip gyvenimo lygis, švietimas, darbas, užimtumas. Bei kultūriniai psichologiniai, apimantys visuomenės vertybines, intelektualines ir moralines nuostatas, visuomenėje egzistuojanti tolerancijos laipsnį bei pilietiškumo jausmą. Vaikų socialinė atskirtis tyrime nagrinėjama pagal vaiko socialinės aplinkos, visų pirmą socialinės rizikos šeimos, būklę, socialinę sąveiką su bendraamžiais, ir dalyvavimą visuomeninėje veikloje, deviantinį elgesį ir subjektyvų savo situacijos vertinimą. Mokslinėje literatūroje socialinės rizikos šeima yra laikoma šeima, kurioje narių bendradarbiavimas ir emocinis bendravimas yra sutrikę ir kurios neigiama aplinka neskatina sveiko ir produktyvaus asmenybės augimo ir vystymosi. Todėl iš to bus galima spręsti, kurias socialinės politikos sritis reikėtų labiau tobulinti ir stiprinti.

Magistro darbo hipotezės *Lietuvos teisinė bazė ir strateginiai dokumentai, reglamentuojantys kovą su vaikų iš socialinės rizikos šeimų atskirtimi, yra išsamūs, ir praktinis jų įgyvendinimas neišsprendžia socialinės vaikų atskirties* pagrįstumas yra nustatomas 11 – 12 klausimais, kuriais nagrinėjama socialinės rizikos šeimose augantiems vaikams reikalinga pagalba, 13, 14 klausimais analizuojama socialinių darbuotojų darbo organizavimo problematika bei tarpinstitucinio bendravimo

intensyvumas, 15 klausimu siekiama sužinoti, ar Lietuvos socialinė politika yra veiksminga. Socialinių paslaugų organizavimo ir įgyvendinimo tvarka bei metodikos yra reglamentuojamos Socialinių paslaugų įstatyme, Socialinių paslaugų kataloge, taip pat plačiai nagrinėjamos Lietuvos Nacionaliniame pranešime apie socialinės apsaugos ir aprėpties strategijas 2008 – 2010 m., kur teigiama, kad dėmesys turi būti sutelktas į ekonominių, socialinių, psichologinių priemonių įgyvendinimą, užtikrintas tarpžinybinis bendradarbiavimas ir nuolatinis keitimasis informacija.

17 – 20 klausimais nustatomi sociodemografiniai respondentų rodikliai. Analizuojant tyrimo duomenis atsižvelgiama į įstaigą, kurioje respondentas dirba, jo darbo patirtį ir užimamas pareigas.

Tyrimo duomenys apdoroti naudojant SPSS programą, (*Pearson Chi – Square* testas). Kronbacho alfa (koeficientas) – rodo anketos patikimumą (validumą). Šios anketos Kronbacho alfa koeficientas yra 0,874 – anketos patikimumas didelis, ji tinkama vartoti.

Koreliacijai tarp ranginių kintamųjų matuoti taikytas Spearmeno koreliacijos koeficientas. Kuo jis arčiau vieneto, tuo koreliacija tarp kintamųjų stipresnė, kai jis teigiamas (šiam tyrimui teigiamas), reiškia, didėjant vienam kintamajam, didėja ir kitas. Koreliacijos koeficiento interpretacija: nuo 0 iki 0,2 – labai silpnas koreliacinis ryšys, nuo 0,2 iki 0,5 – silpnas koreliacinis ryšys, nuo 0,5 iki 0,7 – vidutinio stiprumo koreliacinis ryšys, nuo 0,7 iki 0,9 – stiprus koreliacinis ryšys, nuo 0,9 iki 1 – labai stiprus koreliacinis ryšys. Statistikai reikšmingomis laikytos koreliacijos, kai $p < 0,05$.

Atviri klausimai buvo interpretuoti, visi autentiški respondentų atsakymai pateikiami prieduose.

Ekspertų apklausa buvo atliekama 2008 m. spalio – lapkričio mėnesį, internetu siunčiant anketas įvairių Lietuvos savivaldybių socialinės paramos, vaiko teisių apsaugos skyriams, seniūnijoms, įvairioms nevyriausybinėms organizacijoms, vaikų globos namams, su nuoroda, kad atsakinėtų tik tie asmenys, kurie dirba su socialinės rizikos šeimomis ir jose augančiais vaikais.

3. 2. Apklaustos rezultatų analizė ir apibendrinimas

Šiame poskyryje analizuojami empirinio tyrimo „Vaikų socialinė atskirtis rizikos šeimose“ duomenys, atsižvelgiant į gerovės valstybių modelių apibrėžimus, vaikų socialinės atskirties ir socialinės rizikos šeimų sampratą, problemas, apibrėžtas teorinėje darbo dalyje.

Apklausoje dalyvavo socialinės politikos srityje dirbantys asmenys, kurių darbinė veikla susijusi su socialinės rizikos šeimose gyvenančiais vaikais. Žemiau pateiktoje lentelėje yra pavaizduotas respondentų pasiskirstymas pagal jų amžių, įstaigą, kurioje jie dirba, užimamas pareigas ir darbo patirtį su socialinės rizikos šeimose augančiais vaikais.

5 lentelė. Respondentų pasiskirstymas pagal demografinius kintamuosius

Demografiniai kintamieji	Grupės	Iš viso apklausta	
		N	Proc.
		50	100
Amžius	Iki 25 m.	16	32
	26-35 m.	13	26
	36-35 m.	10	20
	46-55 m.	9	18
	Daugiau nei 56 m.	2	4
Įstaiga, kurioje dirba	Savivaldybės socialinės paramos skyrius	18	36
	Savivaldybės vaikų teisių apsaugos skyrius	7	14
	Vaikų globos namai	5	10
	Nevyriausybinių organizacija	6	12
	Kita	14	28
Pareigos	Direktorius(-ė)	2	4
	Vedėjas(-a)	2	4
	Vyriausias specialistas(-ė)	9	18
	Specialistas(-ė)	12	24
	Socialinis darbuotojas(-a)	13	26
	Socialinis pedagogas(-ė)	3	6
	Kita	9	18
Darbo stažas	Iki 1 metų	12	24
	1-3 metai	18	36
	4-6 metai	5	10
	7-9 metai	5	20
	10 metų ir daugiau	10	20

Kaip matyti iš 5 lentelėje pateiktų duomenų, tyrime daugiausia dalyvavo respondentai iki 25 m. amžiaus - 32 proc., 26 proc. respondentų buvo 26 – 35 m., 20 proc. – 36 – 45 m. ir 4 proc. daugiau negu 56 metų amžiaus. Daugiausia buvo apklausta asmenų, kurie su socialinės rizikos šeimomis ir jose augančiais vaikais dirba nuo 1 m. iki 3 metų – 36 proc., iki 1 m. dirba 24 proc., 7 – 9 metus bei 10 m. ir daugiau dirba po 20 proc. respondentų. 36 proc. visų apklaustųjų dirbo savivaldybių socialinės paramos skyriuose, 14 proc. – kitose įstaigose, daugiausia respondentų nurodė, kad jų užimamos

pareigos yra socialinis darbuotojas – 26 proc., specialistas – 24 proc., vyriausias specialistas ir kita – po 18 proc. 8 proc. visų respondentų užėmė vadovaujančias pareigas.

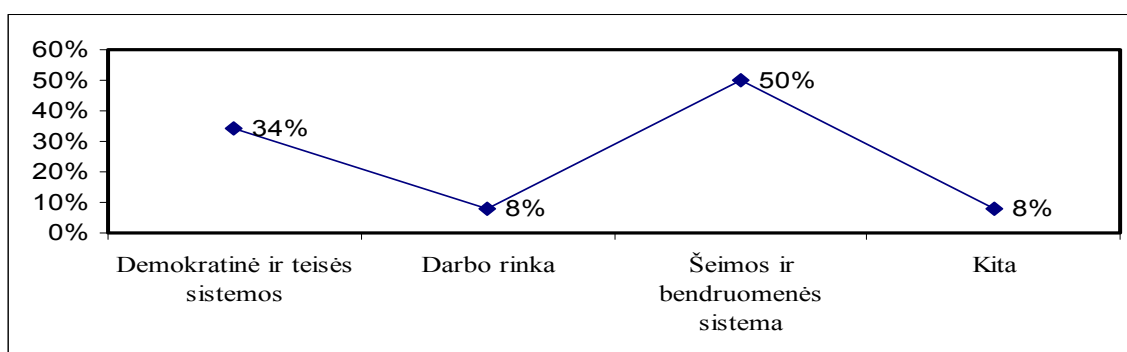
Apibendrinant demografinius rodiklius galima teigti, kad tyrime „Vaikų socialinė atskirtis rizikos šeimose“ daugiausia dalyvavo jaunesni, mažesnę patirtį, ir žemesnes pareigas užimantys darbuotojai, daugiausiai dirbantys savivaldybių socialinės paramos skyriuose. Kadangi daugiausia respondentų užėmė socialinio darbuotojo pareigas, vadinasi, jie yra arčiausiai probleminių šeimų ir turėtų būti gerai susipažinę su jų problemomis, todėl geriausiai žinantys, kokios priemonės ir socialinės politikos kryptys turėtų padėti spręsti vaikų socialinės atskirties ir skurdo problemas bei užkirsti kelią šeimoms atsirasti socialinėje rizikoje. Tai, kad daugelio respondentų patirtis yra mažesnė negu 3 metai leidžia daryti prielaidą, kad šie asmenys išmano socialinės politikos aktualijas, jie turėtų būti gerai susipažinę su dabartinėmis gerovės valstybių socialinės politikos modeliais, nebūti suvaržyti Sovietinio palikimo stereotipų, tai leidžia manyti, kad su socialinės rizikos šeimomis dirba asmenys, turintys didelę kompetenciją, tačiau mažą praktinę patirtį.

Gerovės valstybių modelių vertinimas

Tyrimo metu siekta nustatyti, kokį gerovės valstybės modelį būtų galima įgyvendinti Lietuvoje šeimos ir vaiko politikoje.

Remiantis M. Powell ir A. Barrientos (2004) išvalgomis, gerovės valstybė turi būti analizuojama valstybė-rinka-šeima triadoje, pagal kiekvienam iš šių socialinių institutų tenkantį vaidmenį ir atsakomybės laipsnį kuriant, įgyvendinant ir užtikrinant vaikų socializaciją ir gerovę.

1 paveiksle iliustruotas respondentų pasiskirstymas, pagal tai, kuris socialinis institutas turi užtikrinti šeimos ir vaiko gerovę.

1 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal šeimos ir vaiko gerovės užtikrinimą, proc.

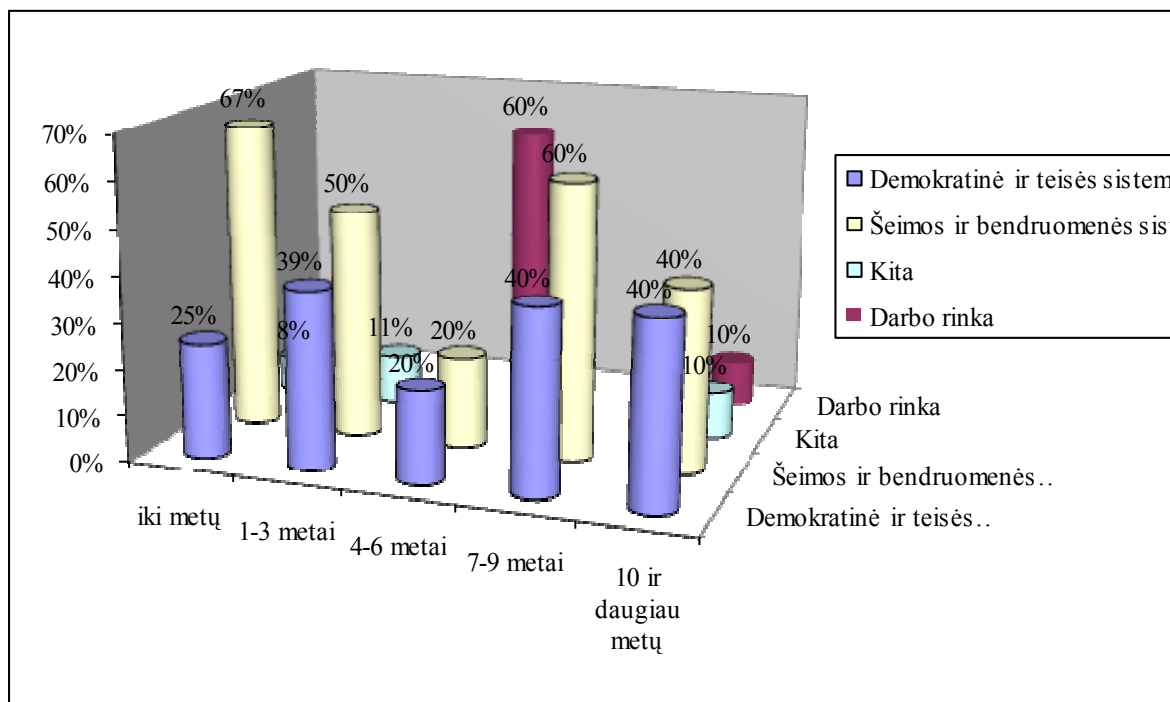
Kaip matyti, pusė visų atsakiusių mano, jog už šeimos ir vaiko gerovę yra atsakinga pati šeima ir bendruomenė, 34 proc. respondentų yra įsitikinę, kad demokratinė ir teisės sistemos. Tik 8 proc. visų respondentų mano, kad rinka turėtų garantuoti šeimos ir vaiko gerovę, likę 8 proc. nurodė - kita. Tačiau tik vienas respondentas išreiškė savo nuomonę šiuo klausimu, teigiama, kad „*pirmiausia vaiko*

gerovę turi užtikrinti šeima, tik tuomet, jei ji nepajėgi to padaryti, būtinas valstybės įsikišimas“ (autentišką respondento atsakymą žr. priede 2).

Iš pateiktų duomenų galima daryti išvadą, kad respondentai pritaria korporatyviniams ir socialdemokratiniam gerovės valstybių modeliams, kuriuose atsakomybė už šeimos ir vaiko gerovę tenka šeimai ir valdžios institutams.

Kaip matyti žemiau pateiktame paveiksle, turintys skirtingą darbo patirtį su socialinės rizikos šeimose augančiais vaikais, nevienodai vertina valstybės, rinkos, šeimos reikšmę užtikrinant šeimos ir vaiko gerovę.

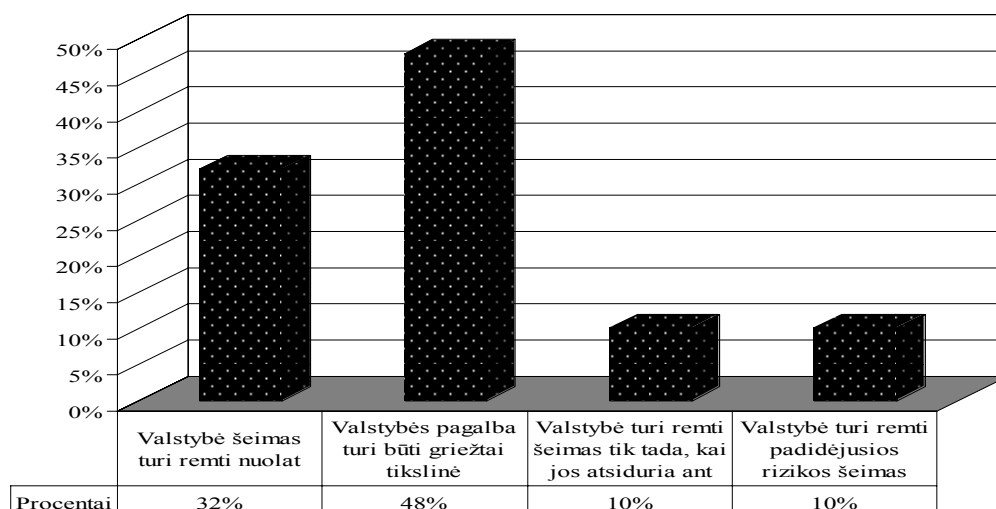
2 pav. Respondentų pasiskirstymas tarp šeimos ir vaiko gerovės užtikrinimo priklausomai nuo respondentų darbo stažo, proc.

Kaip parodė tyrimo rezultatai, respondentų nuomonė apie tai, kas turėtų užtikrinti šeimos gerovę statistiškai patikimai siejasi (*Pearson Chi-Square 23,546, l.l.sk. 12, p=0,023*) su respondentų darbo su socialinės rizikos šeimose augančiais vaikais patirtimi. 67 proc. respondentų, kurių darbo stažas iki 1 metų, teigia, kad šeimos ir vaiko gerovę turėtų užtikrinti šeimos ir bendruomenės sistema. Tačiau 60 proc. 4 – 6 metus išdirbusių respondentų nuomone, šeimos ir vaiko gerovės užtikrinimui ypač svarbi darbo rinka. 60 proc. 7 – 9 metus dirbančiųjų su socialinės rizikos šeimose augančiais vaikais mano, kad šeimos ir bendruomenės sistema turi užtikrinti šeimos ir vaiko gerovę. 10 ir daugiau metų stažą turintys respondentai, atitinkamai po 40 proc. teigia, kad šeimos ir vaiko gerovę turėtų užtikrinti tiek demokratinė ir teisės sistemos, tiek šeimos ir bendruomenės sistema. Nors pagal darbo stažą respondentų nuomonės nežymiai skiriasi, tačiau galima teigti, kad daugiausiai respondentai mano, kad

šėimos ir vaiko gerovę turi garantuoti šėimos ir bendruomenės sistema. Atkreiptinas dėmesys, kad jaunesni respondentai nemano, kad rinka gali užtikrinti šėimos ir vaiko gerovę.

Kiekviename gerovės valstybės modelyje skiriasi valstybei suteiktos funkcijos. Socialdemokratiname modelyje valstybės parama yra universali, korporatyviniame ji orientuota į tikslines grupes, siekiant neleisti atsirasti pavojams, arba jiems atsiradus nedelsiant juos naikinti, todėl ji labiau prevencinė negu griežtai tikslinė, egzistuojanti liberaliajame modelyje.

3 paveiksle pavaizduotas respondentų pasiskirstymas pagal atsakymus į klausimą, kada valstybė turi remti šėimas.

3 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal atvejus, kada valstybė turi remti šėimas, proc.

Kaip matyti, beveik pusę visų respondentų – 48 proc. – mano, kad valstybės parama turi būti griežtai tikslinė, tačiau 32 proc. teigia, kad valstybė šėimas turi remti nuolat – tai tarpusavyje konkuruojančios gerovės valstybių socialinės politikos teorijos. Vadinasi, ryškėja dvi respondentų grupės pagal valstybės teikiamą paramą: pritariantys liberaliajam modeliui ir socialdemokratiniam modeliui.

Vienas iš tyrimo tikslų buvo išsiaiškinti, kaip respondentai vertina įvairias socialinės politikos priemones, siekiant užtikrinti šėimos ir vaiko gerovę bei šių priemonių pritaikymą Lietuvoje. Išanalizavus tyrimo metu gautus duomenis, pastebėta, kad respondentai skirtingai vertina priemones ir jų pritaikomumą Lietuvoje. Žemiau pateiktoje lentelėje pavaizduotas socialinės politikos priemonių vertinimo ir šių priemonių pritaikomumo Lietuvoje vertinimas pagal respondentų, kurie išvardintas priemones įvertino labai gerai arba gerai, pasiskirstymas.

6 lentelė. Socialinės politikos priemonių vertinimas ir šių priemonių pritaikomumo Lietuvoje vertinimas

Priemonė	Priemonės vertinimas	Priemonės pritaikymo Lietuvoje vertinimas
Pajamų perskirstymas per biudžetą	62 %	26 %
Dideli valstybiniai mokesčiai	10 %	10 %
Asmenų skatinimas aktyviau dalyvauti darbo rinkoje	86 %	44 %
Įvairiomis priemonėmis labiau remti darbo ieškančiuosius negu bedarbius	80 %	42 %
Įvairios socialinės išmokos	52 %	48 %
Išvystytos socialinės paslaugos šeimai	78 %	36 %
Išvystytos socialinės paslaugos vaikams	84 %	46 %
Nevyriausybinių organizacijų, privačių organizacijų įtraukimas į socialinės politikos kūrimą ir įgyvendinimą	78 %	46 %

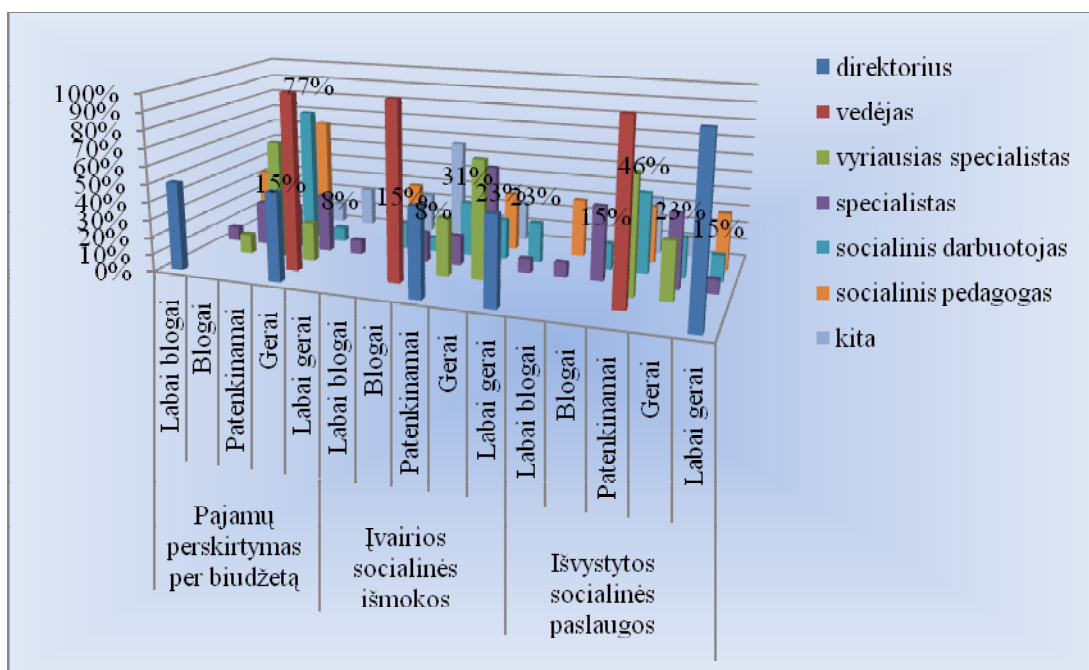
Kaip matyti iš 6 lentelės, skirtumai išryškėja vertinant *pajamų perskirstymas per biudžetą*, atitinkamai 62 proc. ir 26 proc. respondentų, *intensyvesnį darbo ieškančiųjų rėmimą negu bedarbių* - 80 proc. ir 42 proc. respondentų, *NVO dalyvavimą socialinės politikos kūrime ir įgyvendinime* 78 proc. ir 36 proc. respondentų. Respondentų nuomonė sutampa tik *didelių valstybių mokesčių* aspektu – po 10 proc. Visų vertinimų skirtumai svyruoja nuo 30 iki 42 proc. Respondentų nuomonės apie socialinės politikos priemonių vertinimą, siekiant užtikrinti šeimos ir vaiko gerovę, sąsajos su priemonių pritaikomumo Lietuvoje vertinimu, siekiant užtikrinti šeimos ir vaiko gerovę pateiktos 3 priede.

Analizės rezultatai atskleidė silpną ($r=0,442$), tačiau statistiškai patikimą ($p=0,001$) ryšį tarp priemonės *pajamų perskirstymas per biudžetą* ryšį su šios priemonės *pritaikymu Lietuvoje*. Galima teigti, kad respondentai, kurie mano, kad tai gera priemonė, tiki, jog ji gali būti pritaikyta ir Lietuvoje. Stiprus ($r=0,758$) ir statistiškai patikimas ryšys ($p=0,000$) atskleistas tarp priemonės *dideli valstybiniai mokesčiai* ir jos *pritaikomumo Lietuvoje*. Vidutinio stiprumo ($r=0,665$) statistiškai patikimos ($p=0,000$) sąsajos buvo atskleistos tarp priemonės *įvairios socialinės išmokos* ir *pajamų perskirstymas per biudžetą Lietuvoje*, taip pat, išryškėjo vidutinio stiprumo ($r=0,594$) statistiškai patikimas ($p=0,000$) koreliacinis ryšys tarp priemonės *įvairios socialinės išmokos* ir *įvairios socialinės išmokos Lietuvoje*. Silpnas ($r=0,442$), bet statistiškai patikimas ($p=0,002$) koreliacinis ryšys yra tarp priemonės *įvairios socialinės išmokos* ir priemonės *įvairiomis priemonėmis labiau remti darbo ieškančiuosius negu bedarbius Lietuvoje*. Silpnas ($r=0,496$) ir statistiškai patikimas ($p=0,002$) koreliacinis ryšys gautas tarp priemonės *įvairios socialinės išmokos* ir *išvystytos socialinės paslaugos šeimai Lietuvoje*.

Galima daryti išvadą, kad nors teoriniu lygmeniu visas minėtas priemones respondentai vertina labai gerai ir gerai, tačiau jų pritaikomumas Lietuvoje vertinamas kaip mažiau galimas. Respondentų nepritarimas dideliems valstybiniams mokesčiams, liudija, kad socialdemokratinis modelis nėra tinkamas nei Lietuvoje nei apskritai, tačiau pajamų perskirstymui per biudžetą pritariama. Tai, kad

respondentai ypač pritaria paslaugų šeimai ir vaikams infrastruktūrai ir NVO įtraukimui rodo jų palankumą konservatyviajam modeliui. Tačiau, Lietuvoje šis modelis nebūtų taip gerai pritaikomas, kaip manoma teoriniu lygmeniu.

Kaip parodė demografinių rodiklių analizė, respondentai užima skirtingas pareigas. Todėl žemiau pateiktas paveikslas, iliustruoja politinių priemonių pritaikymo Lietuvoje vertinimą priklausomai nuo respondentų užimamų pareigų.

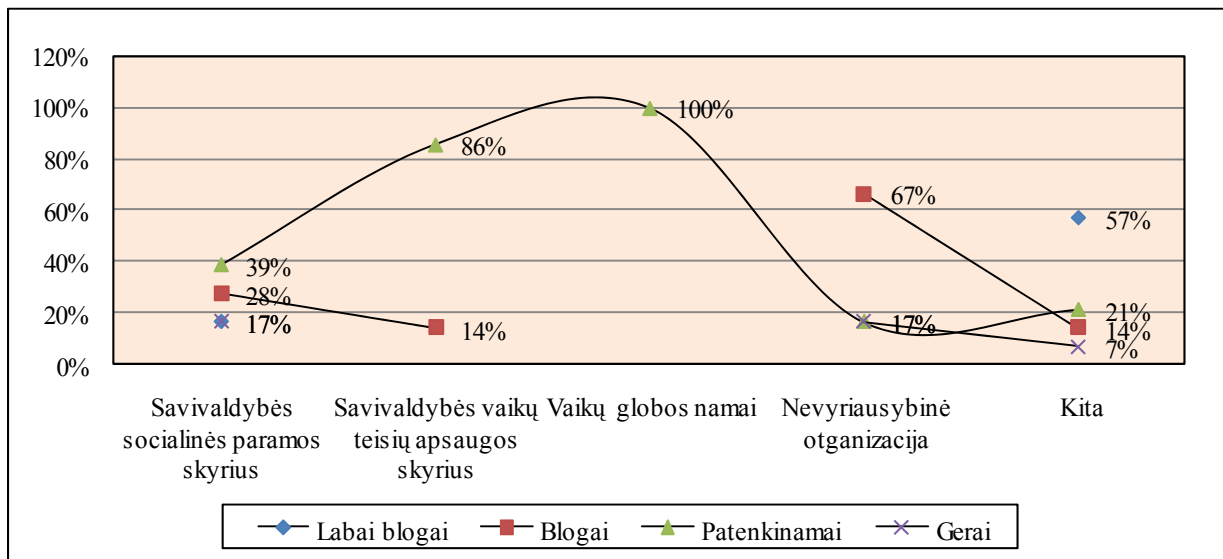

4 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal politinių priemonių pritaikymo Lietuvoje vertinimą priklausomai nuo respondentų pareigų, proc.

Kaip parodė tyrimo rezultatai, respondentų nuomonė apie socialinės politikos priemonių pritaikomumą Lietuvoje siejasi su respondentų užimamos pareigomis. *Pajamų perskirstymą per biudžetą* kaip labai gerą ir gerą priemonę įvertino 50 proc. respondentų, užimančių direktoriaus pareigas, visi, užimantys vedėjo pareigas, 41 proc. užimančiųjų specialistų, 8 proc. socialinių darbuotojų pareigas, nei vienas socialinis pedagogas (*Pearson Chi-Square 42,538, l.l.sk. 24, p=0,011*). Kaip matyti, įvairias socialines išmokas labai gerai ir gerai įvertino taip pat užimantieji aukščiausios pareigas 50 proc. direktorių, visi dirbantys vedėjais, 67 proc. vyr. specialistų, 66 proc. specialistų, 46 proc. socialinių darbuotojų ir tik 33 proc. socialinių pedagogų (*Pearson Chi-Square 40,135, l.l.sk. 24, p=0,021*). Kadangi tiesiogiai su socialinės rizikos šeimomis ir jose augančiais vaikais dirba tik socialiniai darbuotojai, galima teigi, kad iš visų vaikų politikos srityje dirbančiųjų darbuotojų, socialinėms išmokoms pritaria labiau tie, kurie formuoja ir administruoja vaikų politiką, negu tie, kurie tiesiogiai dirba su šeimomis ir vaikais. Kaip vieną iš labiausiai pritaikomų priemonių Lietuvoje –

išvystytų socialinių paslaugų – labai gerai ir gerai įvertino daugiau respondentų, užimančių aukštesnes pareigas negu žemesnes (*Pearson Chi-Square 48,914, l.l.sk. 24, p=0,002*).

Atlikus tyrimo metu gautų duomenų analizę, išryškėjo sąsajos tarp socialinės politikos priemonės *dideli valstybiniai mokesčiai* pritaikomumo Lietuvoje ir įstaigos, kurioje dirba respondentai.

5.pav. Respondentų pasiskirstymas pagal sąsajas tarp didelių valstybinių mokesčių su įstaigomis, kurioje respondentai dirba, proc.

Matyti, kad nei vienoje įstaigoje dirbantys respondentai nevertina šios priemonės kaip labai geros Lietuvoje. Patenkinamai ją vertina 100 proc. (*Pearson Chi-Square 30,195, l.l.sk. 12, p=0,003*)

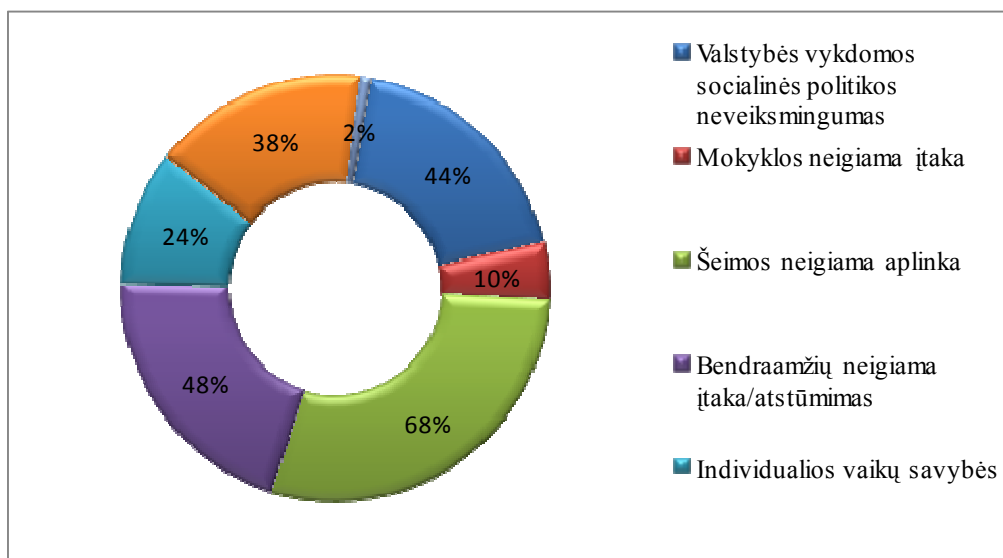
vaikų globos namuose dirbančiųjų, ir 86 proc. Savivaldybės vaikų teisių apsaugos bei 39 proc. socialinės paramos skyriuose, dirbantys nevyriausybinėse organizacijose ją vertino blogai, kitur dirbančių respondentų 57 proc. ją įvertino labai blogai.

Todėl galima teigti, kad respondentai, remiantis pagal vieną iš esminių socialdemokratinio modelio bruožų didelius valstybinius mokesčius, nepritaria socialdemokratinio modelio pritaikymui Lietuvoje.

Socialinės atskirties vertinimas

Kaip minėta, vaikų socialinė atskirtis yra kompleksinė sąvoka, apimanti pasyviąją ir aktyviąją raiškos formas, priklausanti nuo įvairių socialinių institutų funkcionavimo ir vaidmens vaiko socializacijos procese bei psichologinių veiksnių.

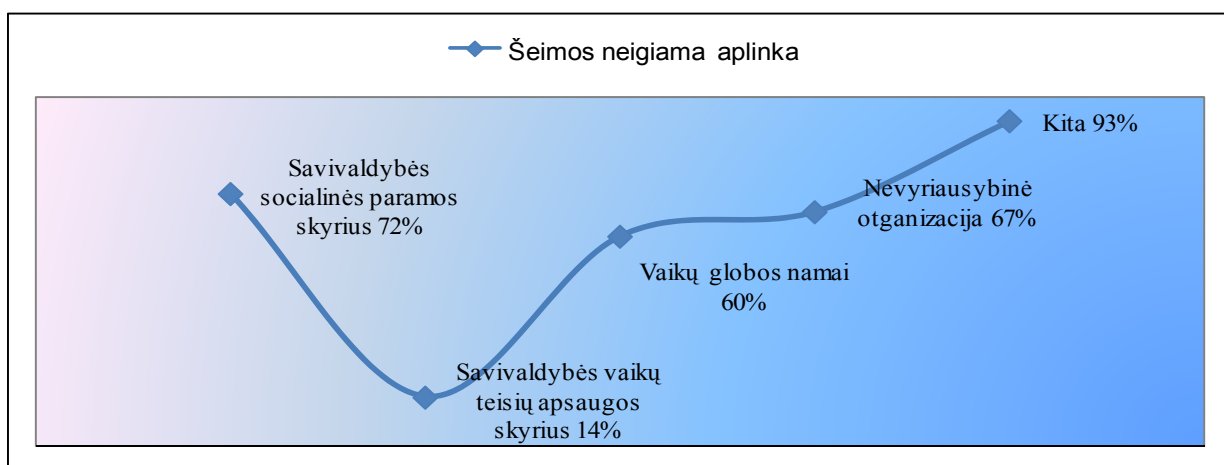
Todėl tyrimo metu siekta išsiaiškinti, kas lemia, kad vaikai patenka į socialinę atskirtį. Žemiau pateiktame paveiksle pavaizduotos šios priežastys.

6 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal vaikų patekimo į socialinę atskirtį priežastis, proc.

Kaip matyti, 68 proc. respondentų mano, kad vaikai į socialinę atskirtį patenka dėl neigiamos šeimos aplinkos, 48 proc. ir 44 proc. respondentų mano, kad atitinkamai tai lemia valstybės vykdomos socialinės politikos neveiksmingumas bei neigiama bendraamžių įtaka/atstūmimas.

Žemiau pateiktame paveiksle matyti, kurios įstaigos darbuotojai daugiausiai mano, kad šeimos neigiama aplinka lemia, jog vaikai patenka į socialinę atskirtį:

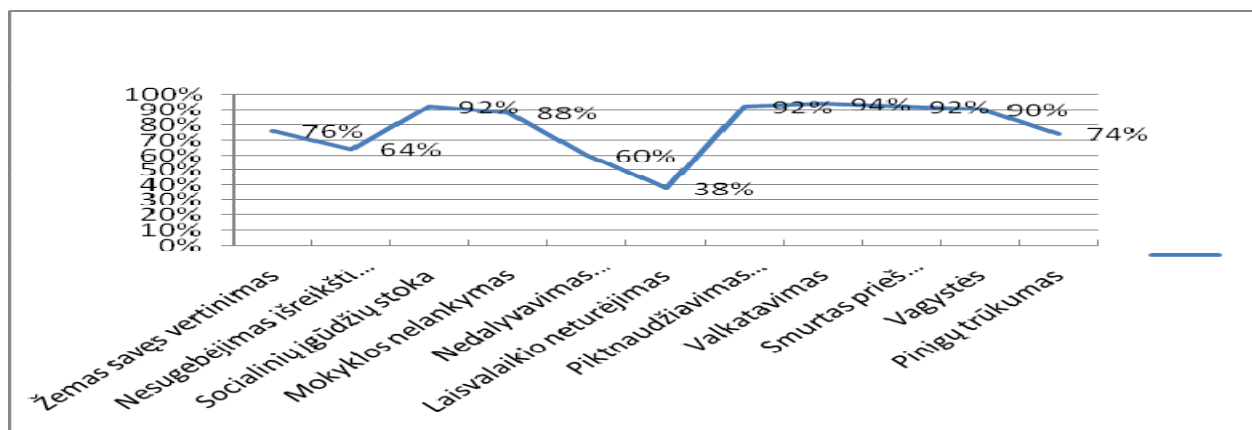
7 pav. Respondentų pasiskirstymas tarp šeimos neigiamos aplinkos priklausomai nuo įstaigos, kurioje respondantai dirba, proc.

Išanalizavus tyrimo duomenis, gautas statistiškai patikimas ryšys (*Pearson Chi-Square 13,556, l.l.sk. 4, p=0,009*) tarp respondentų nuomonės, kad šeimos neigiama aplinka lemia, jog vaikai patenka į socialinę atskirtį ir įstaigos, kurioje respondantai dirba. Net 93 proc. kitose įstaigose (žr. priedą 4) dirbančių asmenų mano, kad šeimos neigiama aplinka lemia, jog vaikai patenka į socialinę atskirtį.

Tačiau tik 60 proc. respondentų, dirbančių vaikų globos namuose, kuriuose vaikai atsiduria dėl žlugusios šeimos instituto mano, kad šeimos neigiama aplinka lemia, jog vaikai patenka į socialinę atskirtį būtent dėl neigiamos šeimos aplinkos. 14 proc. respondentų, dirbančiųjų Savivaldybės vaikų teisių apsaugos skyriuje mano, jog šeima neigiamai veikia vaikus ir dėl to jie patenka į socialinę atskirtį.

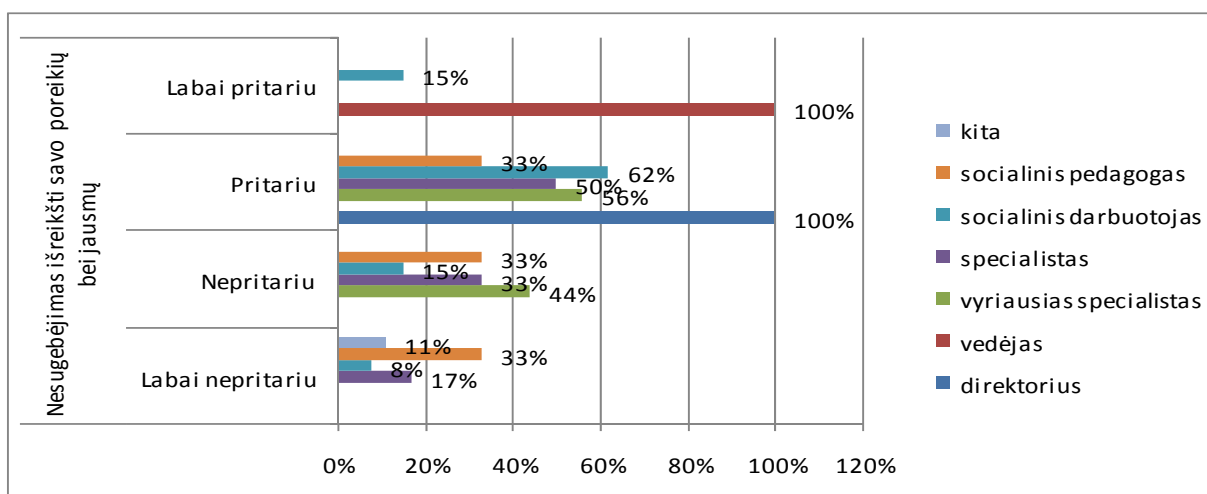
Galima daryti išvadą, kad labiausiai vaikus veikiantis socialinis institutas yra šeima, nuo jos įtakos priklauso ir vaikų gerovė.

Žemiau analizuojamos socialinės atskirties raiškos formos.

8 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal vaikų socialinės raiškos formas, proc.

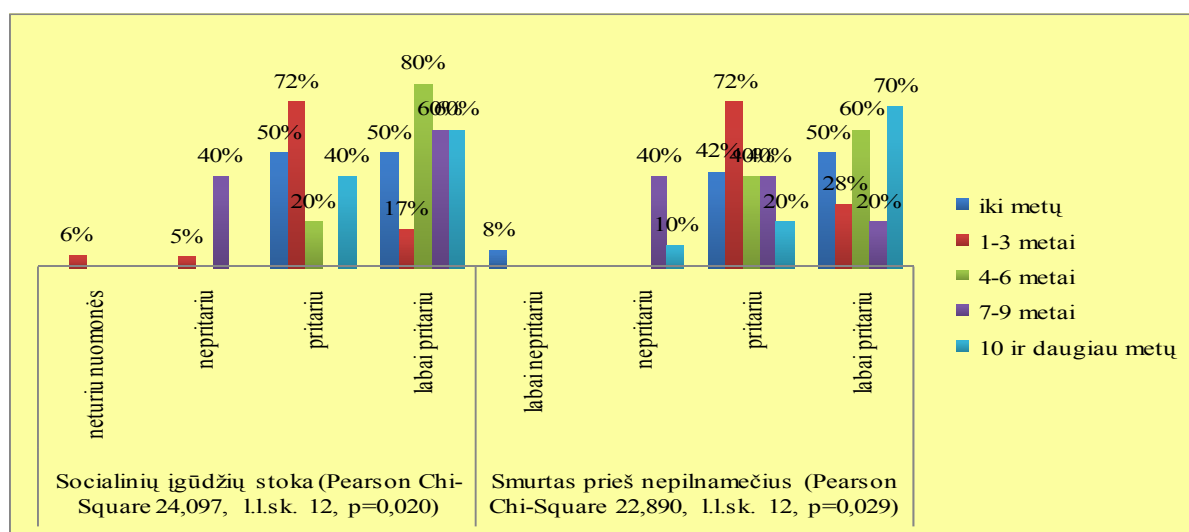
8 paveiksle pavaizduotas respondentų pasiskirstymas pagal tai, kaip, jų nuomone, dažniausiai (labai dažnai ir dažnai) reiškiasi socialinė atskirtis. Kaip matyti, visi išvardinti požymiai, respondentų nuomone, yra socialinės atskirties formos, tačiau tik 38 proc. respondentų pritaria, kad socialinė atskirtis reiškiasi per laisvalaikio neturėjimą. Žemiau pateiktame paveiksle pavaizduotos sąsajos tarp respondentų užimamų pareigų ir vaikų socialinės atskirties požymio *nesugebėjimas reikšti savo poreikių bei jausmų*. Šiam požymiui labai pritarė ir pritarė 64 proc. visų respondentų.

9 pav. Respondentų pasiskirstymas tarp poreikių bei jausmų raiškos sąsajų su respondentų užimamomis pareigomis, proc.

Remiantis atlikto tyrimo duomenų analize, galima teigti, kad respondentų nuomonė apie tai, kad vaikų socialinė atskirtis pasireiškia kaip nesugebėjimas išreikšti savo poreikių bei jausmų, siejasi su užimamomis pareigomis (*Pearson Chi-Square 33,952, l.l.sk. 18, p=0,013*). Visi aukščiausios pareigas, t.y. direktorių ir vedėjų, užimantys respondentai labai pritaria ir pritaria šiai socialinės atskirties raiškos formai, kai tuo tarpu tik 77 proc. socialinių darbuotojų tam labai pritaria ir pritaria. 33 proc. socialinių pedagogų pritaria šiam teiginiui, pažymėtina, kad 66 proc. šių darbuotojų tam nepritaria ir labai nepritaria. Tai rodo, kad respondentai skirtingai vertina vaikų nesugebėjimą išreikšti savo jausmų ir poreikių, su jais dirbantys asmenys tam pritaria mažiau negu formuojantys socialinę politiką.

Žemiau pateiktame paveiksle iliustruota, kaip vaikų socialinės atskirties formas vertina skirtingą darbo stažą turintys respondentai.

10 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal vaikų socialinės atskirties raišką, proc.

Remiantis atlikto tyrimo duomenimis matyti, kad egzistuoja statistiškai patikimas ryšys ($p=0,020$) tarp respondentų darbo patirties ir nuomonės, kaip pasireiškia vaikų socialinė atskirtis. Turintys ilgametę darbo patirtį asmenys (10 m. ir daugiau) yra linkę pritarti ir labai pritarti, atitinkamai 40 proc. ir 60 proc., kad vaikų socialinė atskirtis reiškiasi kaip socialinių įgūdžių stoka. Pastebėtina, kad dauguma respondentų, nepriklausomai nuo jų darbo stažo mano, kad socialinė atskirtis pasireiškia kaip socialinių įgūdžių trūkumas. Tai rodo, kad ši raiškos forma yra labai paplitusi ir akivaizdi, jos identifikacijai nereikia ilgametės darbo patirties.

Teiginiui, kad viena iš socialinės atskirties formų yra smurtas prieš nepilnamečius taip pat pritaria ir labai pritaria 90 proc. 10 m. ir daugiau darbo patirtį turinčių respondentų, 40 proc. 7 – 9 m., visi, dirbantys nuo 1 iki 6 m. su socialinės rizikos šeimomis ir 92 proc. dirbantys iki 1 metų, 8 proc. šį darbo stažą turinčių respondentų yra įsitikinę, kad smurtas prieš kitus nepilnamečius nėra vaikų socialinės atskirties raiškos forma.

Galima daryti išvadą, kad socialinių įgūdžių stoka ir smurtas prieš nepilnamečius vaikus yra tos socialinės raiškos formos, kurioms pritaria respondentai, nepriklausomai nuo jų darbo patirties.

Kaip parodė tyrimo rezultatai, vaikų patekimą į socialinę atskirtį dažniausiai lemia artimiausia aplinka. Kaip teigia D. G. Mayes ir J. Bergman (2001), siekiant išėiti iš socialinės atskirties yra būtina išorinė pagalba. Tyrimo metu siekta nustatyti, ką šiuo klausimu mano su socialinės rizikos šeimose augančiais vaikais dirbantys asmenys. Išanalizavus tyrimo duomenis, gauti rezultatai parodė, kad 14 proc. visų respondentų tiki, jog iš socialinės atskirties galima išėiti be išorinės pagalbos, kad ši pagalba būtina mano 68 proc. visų respondentų. Toks respondentų pasiskirstymas rodo, kad vaikams ir jų šeimoms yra labai reikalinga pagalba ir kad socialinė politika turi būti nukreipta į tinkamos pagalbos organizavimą.

Kaip parodė Lietuvos statistinių rodiklių analizė, bei Nacionalinis pranešimas, ne visada socialinė atskirtis yra susieta su skurdu. Atlikto tyrimo metu paaiškėjo, kad 60 proc. respondentų mano, jog vaikų socialinę atskirtį lemia materialinė šeimos padėtis, kiti arba nepitaria, arba neturi nuomonės (atitinkamai – 36 proc., 4 proc.).

Respondentai išreiškė savo nuomonę šiuo klausimu. Atlikus autentiškų atsakymų (žr. priedą 5) analizę, daroma išvada, kad pritariančios, jog materialinis pagrindas yra svarbus, akcentavo, kad vaikai, kurių šeimose yra sunki materialinė padėtis, yra aprūpinti tik būtiniausiomis reikmėmis, vaikai „*nori gražiai ir madingai rengtis, turėti madingų daiktų ir pan.*“, todėl jie susiduria su psichologinėmis problemomis, siekia tapti nematomais: „*jaučia nepilnavertiškumą, stengiasi būti nuošaly, kad niekas jų nekalbintų, nekviestų į kiną, teatrą, ar taip į kokį pobūvį pav. kaip gimtadienį, to pasėkoje pripranta visą laiką vienas. Vėliau sutrinka psichika išsivysto perdėta įtampa, vaikas pasidaro agresyvus*“, taip pat pastebėta, kad „*jis tampa užsidaręs, nepasitikintis savimi, pažeidžiamas. O bendraamžių atstūmimas vien dėl to, jog jis yra kitoks: neturi pinigų ir pan., daro jį socialiai atskirtu*“. Galima teigti, kad svarbiausiu veiksniumi yra daiktų turėjimas ir neišsiskyrimas iš bendraamžių, vadinasi, šiuo atveju, socialinė atskirtis yra aktyvi ir pasyvi.

Respondentai, nepritariantys, kad vaikų socialinę atskirtį lemia materialinė padėtis akcentuoja šeimos ir tėvų vaidmenį vaiko socializacijos procese, atkreipiamas dėmesys į tėvų auklėjimą ir skiriamą dėmesį vaikams, pvz. „*Jeigu nuo mažumės išmokoma turėti savo nuomonę, protingai apsiginti, materialinė padėtis turi mažai įtakos socialinei atskirčiai*“, „*Yra mažas pajamas turinčių šeimų, kurių vaikai puikiai adaptavęsi mokykloje, turi gerai išlavintus socialinius įgūdžius, dalyvauja mokyklos veikloje*“ tačiau iš kitos pusės, pasitaiko atveju, kai „*tėvai, turėdami pakankamai pinigų, užsiima geru savo laisvalaikio praleidimu ir kita, todėl trūksta dėmesio vaikams, o jie vagia pinigus iš namų (ir nemažas sumas)-pralošinėja arba leidžia juos „laisvai“; ir t. t.*“. Taip pat yra manančių, kad „*didžiausia klaida yra tos padėties perdėtas sureikšminimas ir vaikui įkaltas teiginys, kad turtingi yra*

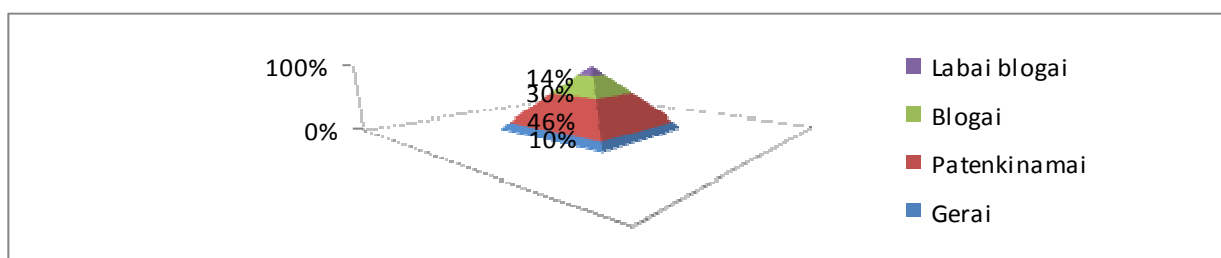
laimingesni už mažas pajamas gaunančias šeimas. Kai yra noras, daug ką galima pakeisti, bet tai pirmiausia tėvų pareiga, o ne valstybės“.

Apibendrinant išreikštas respondentų nuomones, galima teigti, kad tie, kurie pritaria, jog materialinė padėtis lemia, jog vaikai atsiduria socialinėje atskirtyje, į socialinę atskirtį žiūri iš turėjimo-neturėjimo, t.y. vaiko vietą lemia jo disponuojami resursai, lyginant su kitais bendraamžiais, ir priešingai, teigiantys, kad materialinė padėtis neturi įtakos akcentuoja tėvų auklėjimą, skiriamą dėmesį vaikams ir stiprios asmenybės ugdymą. Tai rodo, kad šeimos instituto sėkmingas funkcionavimas iš emocinės, socialinės ir psichologinės prieigų yra svarbesnis už ekonominį aspektą.

Socialinės rizikos šeimos ir jose augantys vaikai

Kaip parodė tyrimo metu gauti duomenys, šeimos į socialinės rizikos šeimas patenkama dėl visų įstatymuose ir moksliniame socialinės rizikos šeimos apibrėžime išvardintų priežasčių. Nei vienas respondentas nenurodė kitų priežasčių.

Siekiant įvertinti vaikų gerovę ir nustatyti, kokį vaidmenį ir funkcijas socialinėje struktūroje sau priskiria vaikai būtina išsiaiškinti, kaip respondentų nuomone, vaikai, augdami socialinės rizikos šeimose, vertina savo ateities perspektyvas.

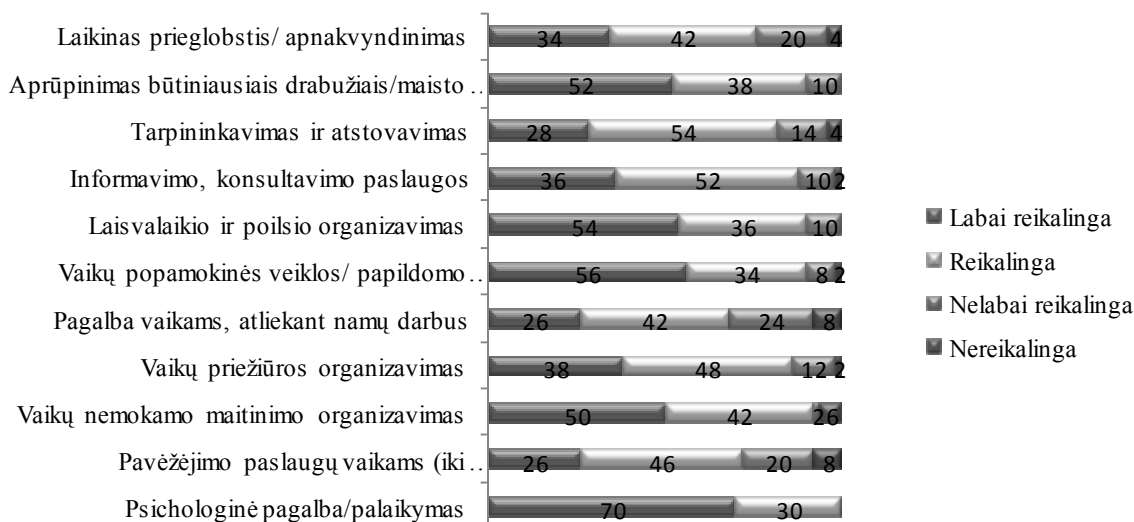
11 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal ateities perspektyvų vertinimą, proc.

44 proc. respondentų nuomone, vaikai savo ateities perspektyvas vertina blogai ir labai blogai, kad gerai mano tik 10 proc. Tai rodo, problemos gilumą ir motyvacijos stoką.

Atsižvelgiant į aukščiau pateiktą išvadą, kad vaikų socialinė atskirtis pasireiškia pagal disponuojamus resursus ir socializacijos lygmenį, todėl neigiamas savo perspektyvų vertinimas parodo, kad siekiant pagerinti vaikų psichologinę ir dvasinę būseną bei susidoroti su juos užklumpančiomis problemomis, būtina teikti pagalbą, ypač, kai šeimos institutas taip pat prisideda prie vaikų atsidūrimo socialinėje atskirtyje.

Žemiau nagrinėjami tyrimo metu gauti duomenys apie tai, kokia pagalba turėtų būti teikiama rizikos šeimose augantiems vaikams.

Žemiau pateikta paveikslas, kuriame atvaizduota, kokių socialinių paslaugų/pagalbos, respondentų nuomone, labiausiai reikia socialinės rizikos šeimose augantiems vaikams:

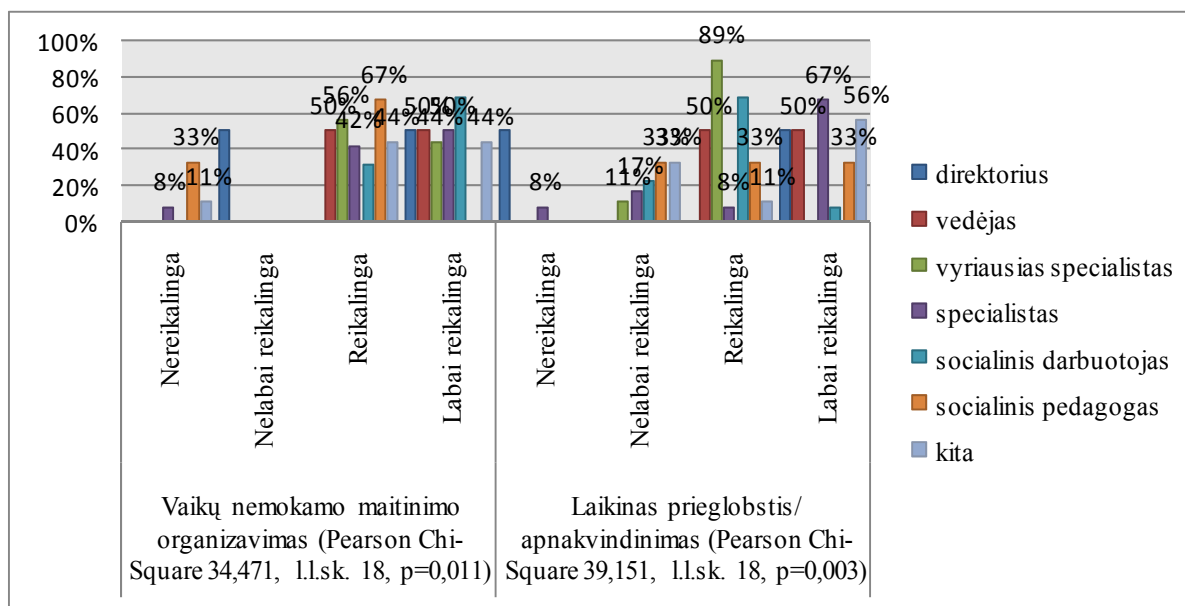
12 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal socialinių paslaugų/pagalbos reikalingumą socialinės rizikos šeimose augantiems vaikams, proc.

Remiantis tyrimo rezultatų analize, galima teigti, kad reikalingiausios buvo įvardintos šios pagalba/paslaugos: psichologinė pagalba, tam pritarė 100 proc. respondentų, vaikų nemokamo maitinimo organizavimą kaip labai reikalingą ir reikalingą traktuoja 92 proc. respondentų, kad labai reikalingas ir reikalingas laikinas prieglobstis/apnakvyndinimas teigia 76 proc. respondentų. Pagalba vaikams atliekant namų darbus buvo įvertinta kaip nereikalinga ir labai nereikalinga 32 proc. respondentų. Nei viena paslauga/pagalbos priemonė nebuvo įvertinta kaip visiškai nereikalinga, todėl galima teigti, kad pagalbos priemonės yra labai reikalingos ir reikalingos vaikams, siekiant pagerinti jų gyvenimo sąlygas ir kurti gerovę, ypač psichologinė pagalba.

Atlikto tyrimo rezultatų analizė parodė, statistiškai patikimą ryšį ($p=0,011$) tarp mokyklos neigiamos aplinkos, kaip socialinę vaikų atskirtį lemiančio veiksnio, ir tarpininkavimo ir atstovavimo paslaugos reikalingumo socialinės rizikos šeimose augantiems vaikams. Tai rodo, kad respondantai, manantys, jog mokykla neigiamai įtakoja vaikus ir dėl to jie patenka į socialinę atskirtį tiki, kad būtina yra tarpininkavimo ir atstovavimo paslauga. Silpnas ($r=0,333$), tačiau statistiškai patikimas ($p=0,018$) ryšys išryškėjo tarp respondentų, manančių, kad gyvenimas valstybinėse institucijose lemia vaikų socialinę atskirtį ir jiems yra reikalinga psichologinė pagalba/palaikymas. Silpnas neigiamas

($r=0,300$), tačiau statistiškai patikimas ryšys ($p=0,034$) buvo rastas tarp manančių, kad individualios vaikų savybės lemia vaikų patekimą į socialinę atskirtį ir reikalingos paslaugos vaikų popamokinės veiklos/ papildomo ugdymo organizavimas. Galima daryti išvadą, kad manantys, jog vaikų savybės lemia vaikų patekimą į socialinę atskirtį, nemano, kad jiems reikalingas vaikų popamokinės veiklos/ papildomo ugdymo organizavimas. (žr. priedą 6).

Žemiau pateiktame paveiksle iliustruota, kaip vaikų nemokomo maitinimo organizavimą ir laikiną prieglobstį/apnakvydinimą vertina skirtingas pareigas užimantys respondentai.

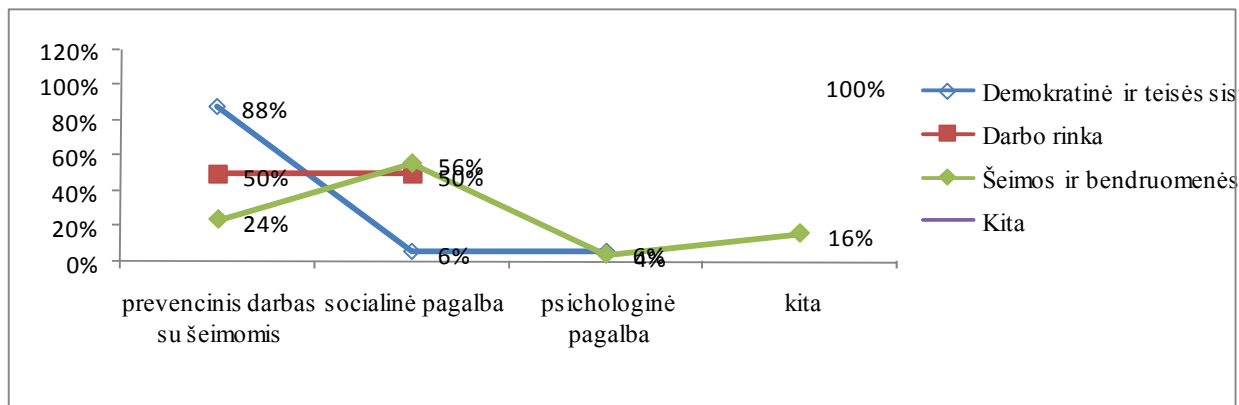
13 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal socialinių paslaugų reikalingumą socialinės rizikos šeimose augantiems vaikams, proc.

Atlikto tyrimo duomenys rodo, kad respondentų nuomonė apie tai, kokios paslaugos yra reikalingiausios socialinės rizikos šeimose augantiems vaikams siejasi su jų užimamomis pareigomis. Kaip matyti iš 13 paveikslo, respondentai, užimantys aukščiausias pareigas, 50 proc. direktorių ir 100 proc. vedėjų, mano, kad vaikų nemokamas maitinimas yra labai reikalingas ir reikalingas, kai tuo tarpu šią paslaugą kaip labai reikalingą ir reikalingą įvertino 100 proc. socialinių darbuotojų ir 68 proc. socialinių pedagogų, tačiau pastebėtina, kad net 33 proc. socialinių pedagogų mano, kad ši paslauga apskritai nėra reikalinga ir 50 proc. direktorių ją laiko nelabai reikalinga. Iš tyrimo metu gautų rezultatų matyti, kad laikiną prieglobstį kaip labai reikalingą įvertino net 70 proc. socialinių darbuotojų ir 90 vyriausiųjų specialistų. Kaip nelabai reikalingą ir nereikalingą šią paslaugą įvardijo 30 proc. specialistų ir po 31 proc. socialinių darbuotojų bei kitas pareigas užimančių darbuotojų.

Lietuvos nacionaliniame pranešime apie šalies socialinės apsaugos ir aprėpties strategijas 2008-2010 m. teigiama, kad kiekvienam šalies gyventojui būtina sudaryti tinkamas gyvenimo sąlygas. Kaip parodė atlikto tyrimo metu gauti duomenys, respondentų nuomonės, kas turi užkirsti kelią šeimų

atsidūrimui socialinėje rizikoje statistiškai patikimai siejasi su jų užimamomis pareigomis, palankumo vienam ar kitam gerovės valstybės socialinės politikos modeliui.

Žemiau pateiktame paveiksle iliustruotos respondentų nuomonės, kas turėtų padėti šeimoms išvengti atsidūrimo socialinėje rizikoje sąsajos tarp respondentų palankumo socialdemokratiniam, liberaliajam ar korporatyviniam modeliui.

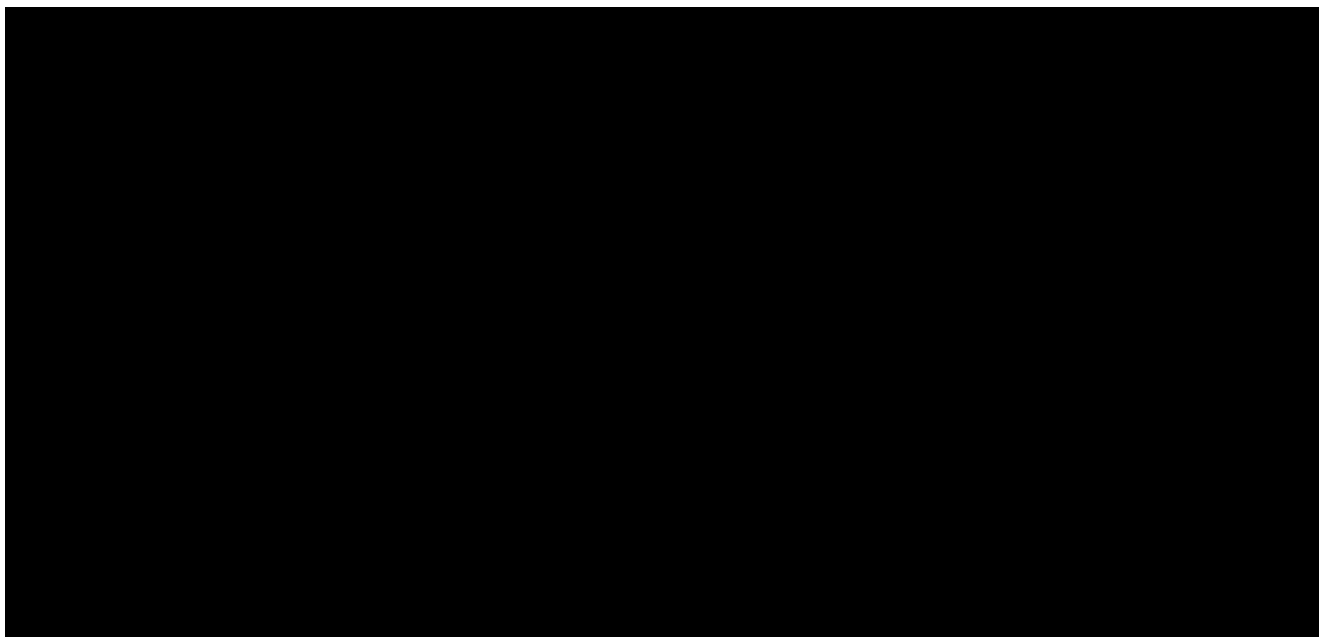
14 pav. Respondentų nuomonės pasiskirstymas pagal tai, kas turėtų užtikrinti šeimos gerovę ir sąsajos su priemonėmis, kurios turėtų padėti išvengti šeimų atsiradimo socialinės rizikos šeimų grupėje, proc.

Kaip matyti iš tyrimo duomenų, statistiškai yra patikimi duomenys (*Pearson Chi-Square 41,720, l.l.sk. 9, p=0*), pavaizduoti 14 paveiksle. Respondentai, kurie mano, kad demokratinė ir teisės sistemos turi užtikrinti šeimos ir vaiko gerovę teigia, kad šeimų atsiradimo socialinės rizikos šeimų grupėje padėtų išvengti didesnis prevencinis darbas su šeimomis – 88 proc. Respondentai, manantys, kad darbo rinka turi laiduoti šeimos ir vaiko gerovę, mano, kad tiek prevencinis darbas su šeimomis (50 proc. respondentų), tiek ir socialinė pagalba (50 proc. respondentų) turėtų padėti sumažinti šeimų patekimo į socialinės rizikos šeimų grupę priežastis.

Būtina paminėti, kad pagal tyrimo duomenis gauti rezultatai iliustruoja, kad tik 24 proc. respondentų, manančių, jog šeimos ir vaiko gerovę turi užtikrinti šeimos ir bendruomenės sistema, mano, jog prevencinis darbas su šeima padėtų išvengti šeimų atsidūrimo socialinėje rizikoje, šie respondentai labiau akcentuoja – 56 proc. socialinę pagalbą. Būtina atkreipti dėmesį, kad nei vienas respondentas nenurodė, jog finansinė parama padėtų išvengti šeimoms socialinės rizikos (žr. priedą 7).

Vadinasi pritariantys socialdemokratiniam modeliui, teigia, kad reikalingas prevencinis darbas; liberaliajam – prevencinis darbas ir socialinė pagalba (po 50 proc.), tai – socialdemokratiniam ir konservatyviajam modeliui būdingos socialinės politikos priemonės.

Žemiau pateiktame paveiksle pavaizduotos sąsajos tarp priemonių, galinčių padėti šeimai išvengti atsidūrimo socialinėje rizikoje ir respondentų užimamų pareigų.

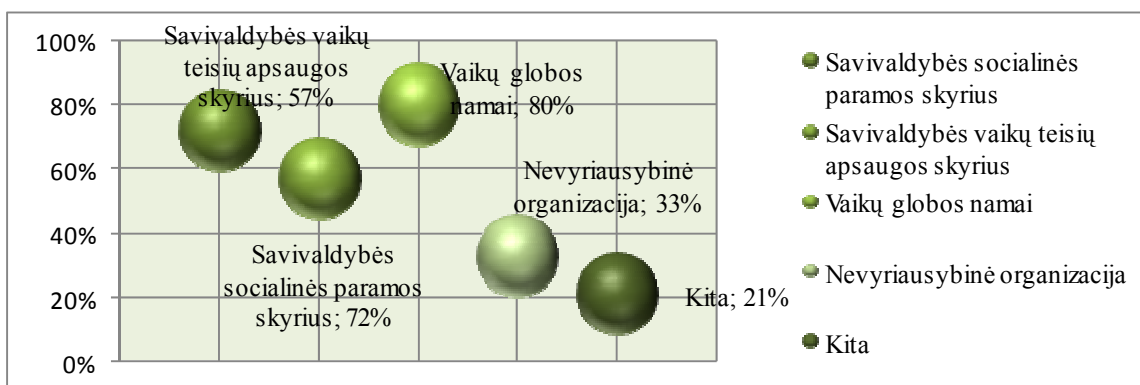
15 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal priemonės, padedančias išvengti patekimo į socialinės rizikos šeimų grupę, proc.

Kaip matome aukščiau pateiktame paveiksle (*Pearson Chi-Square 29,986, l.l.sk. 18, p=0,038*), kad reikalingas prevencinis darbas su šeimomis mano 100 proc. respondentų, užimančių direktoriaus pareigas, tik 23 proc. – socialinių darbuotojų, tačiau 46 proc. užimančiųjų šias pareigas teigia, kad reikalinga socialinė pagalba, taip pat mano 67 proc. socialinių pedagogų. 100 proc. vedėjų, nurodė kitas priemones (žr. priedą 8). Tai rodo, kad socialiniai darbuotojai ir socialiniai pedagogai, dirbantys su socialinės rizikos šeimose augančiais vaikais teigia, kad intensyvesnė socialinė pagalba padėtų šeimoms išvengti patekimo į rizikos grupę.

Atsižvelgiant į darbo mokslinę problemą, siekta išsiaiškinti priežastis, galbūt galėsiančias paaiškinti, kodėl vaikų socialinė atskirtis vis dėl to egzistuoja. Todėl siekta nustatyti, su kokiomis problemomis dažniausia susiduria respondentai, dirbdami šeimos ir vaiko politikos srityje.

Daugiausiai – 52 proc. respondentų teigia, kad labiausiai trūksta finansinių išteklių paslaugoms teikti, pažymėtina, kad 32 proc. respondentų mano, jog nėra nustatytų socialinių paslaugų teikimo standartų, todėl neaišku kokias paslaugas reikėtų teikti šeimoms ir 34 proc. respondentų teigia, kad egzistuoja paviršutiniškas visuomenės (dažnai ir kitų institucijų bei specialistų) požiūris į socialinį darbą. Galima daryti išvadą, kad pirmiausia trūksta skiriamo dėmesio ir finansinių išteklių vaikų politikai valstybiniu lygmeniu, ir visuomenė yra tapusi per daug individualistinė.

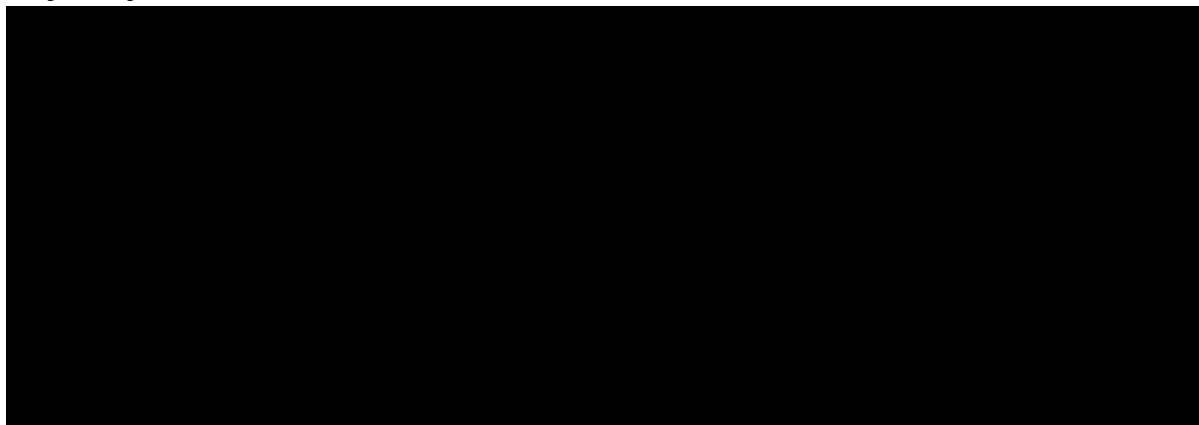
Tačiau būtina atsižvelgti, kad skirtingos institucijos gauna skirtingą finansavimą, todėl žemiau pateiktame paveiksle iliustruota finansinių lėšų paslaugoms teikti stygius priklausomai nuo įstaigos.

16 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal problemas, su kuriomis susiduria įstaigos, teikdamos socialines paslaugas socialinės rizikos šeimoms, proc.

Kaip matyti aukščiau pateiktame paveiksle (*Pearson Chi-Square 10,674, l.l.sk. 4, p=0,030*), respondentų nuomonė, kad finansinių lėšų paslaugoms teikti stygius yra viena iš problemų, su kuriomis susiduria įstaigos, siejasi su įstaigomis, kuriose respondantai dirba. Labiausiai lėšų trūksta vaikų globos namams, taip mano net 80 proc. ten dirbančiųjų, kai tuo tarpu taip mano 72 proc. Savivaldybės socialinės paramos skyriuje dirbančiųjų ir tik 33 proc. dirbančiųjų nevyriausybinėse organizacijose.

34 proc. visų respondentų teigia, kad yra susiduriama su paviršutinišku visuomenės požiūriu į socialinį darbą.

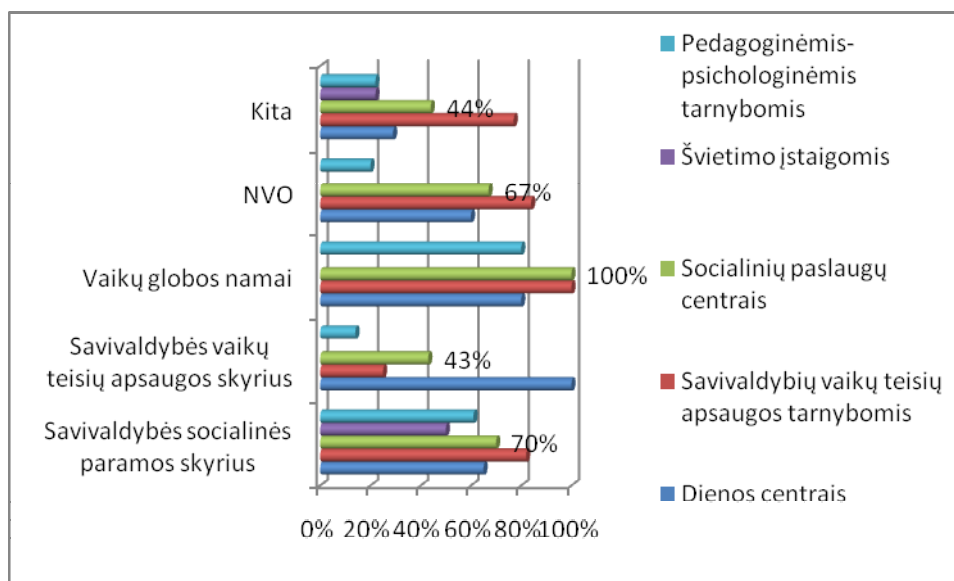

17 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal paviršutinišką visuomenės požiūrį į socialinį darbą, proc.

Remiantis atlikto tyrimo duomenimis, galima teigti, kad respondentų nuomonė, kad vienas iš problemų yra paviršutinis visuomenės (dažnai ir kitų institucijų bei specialistų) požiūris į socialinį darbą siejasi su respondentų darbo patirtimi (*Pearson Chi-Square 11,255, l.l.sk. 4, p=0,024*). 80 proc. respondentų, turinčių 4-6 m. darbo patirtį, ir 40 proc. turinčių 7-9 m. darbo patirtį mano, kad paviršutinis požiūris yra problema, tačiau išdirbę 10 m. ir daugiau apskritai nemano, kad tai yra problema.

Tarpinstitucinis bendradarbiavimas užtikrina nuolatinę dalinimąsi informacija ir jos sklaidą. Taip pat padeda sukurti visa apimančią vaikų gerovę užtikrinančią sistemą.

Tyrimo metu gauti duomenys apie tarpinstitucinį bendradarbiavimą pateikti 18 paveiksle.

18 pav. Respondentų pasiskirstymas tarp tarpinstitucinio bendradarbiavimo intensyvumą (atsakymai dažnai ir labai dažnai), proc.

Atlikus tyrimo metu gautų duomenų analizę, paaiškėjo, kad respondentų nuomonė su kokiomis įstaigomis jie dažniausiai bendrauja siejasi su įstaiga, kurioje jie dirba. Savivaldybės socialinės paramos skyrius dažnai ir labai dažnai bendradarbiauja su savivaldybių vaikų teisių apsaugos tarnybomis 70 proc. (*Pearson Chi-Square 35,082, l.l.sk. 12, p=0*). Su šiomis tarnybomis taip pat dažniausiai bendradarbiauja ir NVO 67 proc. (*Pearson Chi-Square 35,082, l.l.sk. 12, p=0*). Kaip matyti, su Dienos centrais aktyviausiai bendradarbiauja Savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyrius, taip mano 100 proc. respondentų, dirbančių šiame padalinyje (*Pearson Chi-Square 46,163, l.l.sk. 16, p=0*), vaikų globos namai daugiausiai bendradarbiauja su savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybomis 100 proc. (*Pearson Chi-Square 35,082, Chi-Square 35,082, l.l.sk. 12, p=0*), ir su socialinių paslaugų centrais (*Pearson Chi-Square 30,437, l.l.sk. 16, p=0,016*). Kaip matyti, NVO ir Švietimo įstaigų bendradarbiavimas yra retas (*Pearson Chi-Square 21,502, l.l.sk. 12, p=0,043*). Vadinasi, bendradarbiavimas tarpinstituciniu lygmeniu vyksta pakankamai intensyviai, todėl galima daryti prielaidą, kad keitimasis informacija egzistuoja.

Siekiant išsiaiškinti, ar Lietuvos socialinė politika, kovojant su vaikų socialine atskirtimi ir skurdu, yra kuriama tinkama linkme, respondentų buvo paprašyta pareikšti savo nuomonę dėl Lietuvos socialinės politikos veiksmingumo. Net 76 proc. respondentų teigia, kad šiandieninė Lietuvos politika yra neveiksminga, 8 proc. mano, kad ji veiksminga ir net 16 proc. neturi nuomonę šiuo klausimu. Siekiant suprasti, kodėl respondentai taip mano, buvo paprašyta, kad jie paaiškintų savo sprendimus.

Atlikus autentiškų atsakymų (žr. priedą 9) analizę, galima teigti, kad manantys, jog socialinė politika neveiksminga, akcentuoja motyvacijos darbui kėlimo svarbą, taip pat, kad socialinės pašalpos ir įvairios išmokos neigiamai veikia šeimų motyvaciją pačioms prisiimti atsakomybę už savo ir savo vaikų gerovę, pvz. *„Duodamos veltui pašalpos nėra stimulus mažėti socialinei atskirčiai bei skurdui. Jomis pratinama veltėdžiauti, o tai žlugdomi ne tik suaugusiųjų, bet ir vaikų augančių šeimose, ugdomosi įgūdžiai“*, yra manančių, kad *„valstybė pilnai išlaikytų socialinės rizikos šeimų vaikus, bet išreikalautų iš tėvų tą įsiskolinimą padengti, priverstinai įdarbinant tėvus dirbti“*, arba *„Būtų įsteigta darbo vietų ir problemų nebūtų, ypač kaime, kaimas degradoja, o kenčia vaikai. Normaliai gyvenančioms šeimoms nėra tiek skiriama dėmesio, kiek tom probleminė nėra lygybės, jo daugiau geria, tuo daugiau padedam“*. Teigiama, kad per mažai dėmesio skiriama pačiai šeimai, jos stiprinimui, *„dar neprieita prie gero psichologinės pagalbos tinklo sukūrimo, <...> Dar nesuvoktas NVO vaidmuo ir galima pagalba soc. politikoje, prastas jų finansavimas. Jau nekalbu, kad soc. politika Lietuvoje dar visiškai nesuvokiama, kaip vaikų, rizikos šeimų laisvalaikio organizavimas ir pan.“* Iš kitos pusės, būtina atkreipti dėmesį, kad socialinė politika, įstatyminė bazė yra nuolat tobulinama, tačiau kaip teigia respondentas, dirbantis vaikų socializacijos centre, *„į socialinę atskirtį patenka vis naujos šeimos, taip pat į socialinę atskirtį patenka šeimų skirtingos kartos (pvz. pas mus buvo auklėjami tėvai, vėliau jų vaikai)“*, taip pat yra manančiųjų, kad apskirtai socialinėje politikoje egzistuoja neskaidrumas ir lobizmas. Vadinasi, respondantai nemano, kad socialinės politikos neveiksmingumas yra nulemtas finansinių šeimos problemų. Jie labiau akcentuoja motyvacinės sistemos kūrimą, socialinių ir psichologinių paslaugų teikimą ir pasisako prieš įvairias išmokas.

Manantys, kad Lietuvos socialinė politika yra veiksminga savo nuomonę grindžia pastebimais pozityviais poslinkiais socialinės politikos srityje.

Išanalizavus atvirus respondentų pasisakymus (žr. priedą 10) tema „Vaikų socialinė atskirtis rizikos šeimose“ darytina išvada, kad būtina stiprinti šeimos institutą ir griežtinti rizikos šeimų kontrolę bei mažinti socialines išmokas joms. Vietoje jų turėtų būti keliama motyvacija.

Apibendrinant empirinio tyrimo metu gautus rezultatus, galima tvirtinti, jog, respondantai linkę pritarti korporatyviniam modeliui užtikrinant šeimos ir vaiko gerovę ir liberaliajam, teikiant valstybės paramą šeimoms. Socialdemokratinis modelis abejais atvejais yra vertinamas taip pat palankiai ir panašiai, atitinkamai 34 proc. ir 32 proc.

Kadangi skirtingas pareigas užimančių asmenų nuomonė išsiskyrė vertinant, kaip pasireiškia vaikų socialinė atskirtis, galima teigti, kad ne visi socialinės politikos formuotojai yra išsamiai susipažinę su vaikų socialinės atskirties raiškos formomis. Daroma prielaida, kad socialiniai darbuotojai ir socialiniai pedagogai, tiesiogiai bendraujantys su socialinės rizikos šeimose augančiais vaikais, geriau žino jų patiriamas problemas ir socialinės atskirties raiškos formas.

Tyrimo metu pasitvirtinęs faktas, kad būtina išorinė pagalba, siekiant išėiti iš socialinės atskirties, parodo, jog socialinė vaikų politika turi tapti valstybės prioritetu, siekiant užtikrinti vaikų socializaciją, darnų visuomenės vystymąsi, tuo pačiu ir laiduoti visos visuomenės gerovę.

Daugelis respondentų mano, kad šeimos materialinė padėtis lemia vaikų atsidūrimą socialinėje atskirtyje. Todėl galima teigti, kad socialinė politika yra nukreipta tinkama linkme, kadangi siekiama užtikrinti pakankamas pajamas šeimoms, auginančioms vaikus.

Siekiant užkirsti kelią šeimoms patekti į socialinės rizikos grupę turi būti teikiama socialinė pagalba. Šeimai atsidūrus tokioje padėtyje turi būti teikiama psichologinė pagalba joje augantiems vaikams, siekiant išvengti jų patekimo į socialinę atkirtį.

Vaikų socialinę atskirtį lemia neigiama bendraamžių įtaka, todėl reikia tarpininkavimo ir atstovavimo paslaugų, o gyvenantiems valstybinėse globos įstaigose yra reikalinga psichologinė pagalba, jeigu vaikas į atskirtį patenka dėl individualių savybių, jam nereikalinga pagalba ruošiant namų darbus.

Finansinės socialinės politikos organizavimo problemos yra didžiausios. Įstatyminę bazę palankiai įvertino 68 proc. respondentų. Vadinasi, politiniame lygmenyje, vaikų socialinė atskirtis yra sprendžiama, tačiau susiduriama su praktinėmis problemomis.

IŠVADOS

1. Vienareikšmiško gerovės valstybės apibrėžimo nėra. Gerovės valstybė skirtingai suvokiama į ją žvelgiant iš demografinių, ekonominių, politinių, socialinių, kultūrinių, institucinių priedų. Tačiau gerovės valstybė gali būti apibrėžiama kaip darniai funkcionuojanti socialinių institutų sistema, garantuojanti visų visuomenės narių poreikių užtikrinimą ir darnų vystymąsi. Socialinės sistemos sudedamųjų dalių valstybė-rinka-šeima funkcijos kuriant gerovės valstybę lemia grynųjų gerovės valstybių modelių tipų – socialdemokratinio, korporatyviojo ir liberaliojo – egzistavimą. Pagal juos visuomenės nariams yra atitinkamai teikiama universali, priklausanti nuo dalyvavimo darbo rinkoje ir griežtai tikslinė socialinė apsauga.

2. Vaikų socialinės atskirties sampratos įvairialypiškumas egzistuoja akademiniam, politiniam, socialiniam ir psichologiniam lygmenyse. Ši sąvoka savyje talpina įvairius veiksnius, tačiau ji gali būti apibūdinta kaip vaiko gyvenimo būdas, atsiradęs dėl patiriamų materialinių, socialinių, psichologinių nepriteklių, fizinio smurto, kuriuos sukelia vaikus supančių socialinių institutų: šeimos, mokyklos, draugų, valstybės žlugimas ir netinkamas funkcionavimas kiekvieno vaiko individualiu atveju. Tada susidaro situacija, kai nėra patenkinami vaiko poreikiai, jis neturi galimybių naudotis tais visuomeniniais ištekliais, kuriuos turi kita dalis vaikų. Vaikas nustoja socializuotis, arba jo socializaciją riboja aukščiau išvardinti socialiniai institutai.

3. Socialinė visuomenės struktūra, vykstantis konfliktas dėl ribotų išteklių lemia, kad ne visos šeimos sėkmingai funkcionuoja. Šeimos, kuriose kyla/egzistuoja socialinės rizikos: prarandamos pajamos, tėvai tampa priklausomi nuo įvairių psichotropinių medžiagų, socialinė kultūrinė šeimos aplinka neskatina teigiamo šeimos narių vystymosi, tarpusavio ir bendruomeninių – visuomeninių santykių, gali būti vadinamos socialinės rizikos šeimomis. Skurdas ar nepakankamos pajamos yra viena iš šeimos atsiradimo socialinėje rizikoje pagrindinių priežasčių. Tačiau socialiniai pokyčiai ir besikeičiančios šeimos formos, vyro – moters vaidmenys šeimoje lemia, kad vaikai, negaudami atitinkamo auklėjimo, dėmesio, gali atsidurti socialinėje atskirtyje.

4. Lietuvos teisiniuose dokumentuose įvardijama daugelis socialinių rizikų, dėl kurių randasi vaikų socialinė atskirtis. Lietuvos, Švedijos, Vokietijos, Didžiosios Britanijos vaikų skurdo problematika ir ištakos yra skirtingos: Lietuvoje nesėkmingas šeimos instituto funkcionavimas, Švedijoje per didelis valstybės vaidmuo mažina šeimos atsakomybę, Vokietijoje vis dar per mažai moterų dalyvauja darbo rinkoje, o Didžiojoje Britanijoje laisvoji rinka nepajėgia pasirūpinti socialinei rizikai priklausančiais, todėl surasti vieną ir geriausią socialinės politikos modelį, pritaikomą visoms šalims, yra neįmanoma tačiau kiekviena valstybė siekia spręsti vaikų socialinės atskirties ir skurdo problemas, diegdama tas pačias priemones: išmokas šeimoms, socialines paslaugas, darbo ir šeimos

suderinamumo skatinimas. Valstybės remiasi gerosios patirties pavyzdžiais. Todėl gerovės valstybių modelių bruožai, išskirti teoriniu lygiu, vaiko politikoje susilieja.

5. Empirinio tyrimo metu gauti duomenys parodė, kad nevisos socialinės politikos priemonės, kurios yra laikomos veiksmingomis užtikrinant šeimos ir vaiko gerovę gali būti pritaikomos Lietuvoje. Lietuvoje turėtų būti taikomas korporatyvinis modelis, tačiau atsižvelgiant į tai, kad daugiausiai vaikai į socialinę atskirtį patenka dėl to, kad netinkamai funkcionuoja šeimos institutas, būtų klaidinga manyti, kad korporatyviniame modelyje šeimos institutui atiduotas atsakomybės laipsnis galėtų būtų išpildytas Lietuvoje.

6. Tyrimo hipotezės:

1) teoriniu lygmeniu identifikuojami gerovės valstybių socialinės politikos modeliai vaikų ir šeimos politikos srityse, o praktiniame problemų sprendimo lygmenyje derinami visų socialdemokratinio, korporatyvinio ir liberaliojo modelių principai – pasitvirtino iš dalies. Vaiko socialinės politikos srityje gerovės valstybės modeliai neidentifikuojami, tačiau priemonės, taikomos išskirtus gerovės valstybės modelius įgyvendinančiose valstybėse, yra beveik vienodos.

2) socialinės rizikos šeimų demografinės, ekonominės, socialinės ir moralinės charakteristikos tiesiogiai įtakoja vaikų atsidūrimą socialinėje atskirtyje, ir pagrindinė vaikų atsidūrimo socialinėje atskirtyje priežastis yra šeimos instituto žlugimas – pasitvirtino.

3) Lietuvos teisinė bazė ir strateginiai dokumentai, reglamentuojantys kovą su vaikų iš socialinės rizikos šeimų atskirtimi, yra išsamūs, ir praktinis jų įgyvendinimas neįsprendžia socialinės vaikų atskirties – pasitvirtino.

PASIŪLYMAI

Kuriant gerovės valstybę Lietuvoje toliau remtis ES valstybių patirtimi, ją adaptuoti pagal Lietuvos ekonominę, politinę, kultūrinę, socialinę santvarką.

Pakeisti valstybės socialinės politikos kryptį rizikos šeimoms: nedidinti finansinės paramos, bet sukurti motyvacinę sistemą, kad asmenys būtų suinteresuoti dirbti ir aktyviai dalyvauti visuomeniniame gyvenime.

Stiprinti psichologinę pagalbą socialinės rizikos šeimoms, ypač jose augantiems vaikams.

Skatinti vaikus iš socialinės rizikos šeimų dalyvauti mokyklinėje veikloje kartu su kitais mokiniais.

Gerinti bei intensyvinti socialinių paslaugų teikimą ir jų kokybę.

Skatinti tėvus diegti vaikams vertybes ir įgūdžius, reikalingus socializuotis visuomenėje: sukurti strategiją ir metodiką, numatančią tėvams paskatinimus, jeigu vaikas pasiekė gerų rezultatų. (Paskatinimas nebūtinai turėtų būti materialinis).

Už vaikų netinkamą priežiūrą sukurti bausmių tėvams strategiją ir jos įgyvendinimo metodiką.

Stiprinti informacijos keitimąsi ne tik tarpinstituciniu lygmeniu, tačiau ir institucijų viduje.

Pritraukti kuo daugiau įvairių nevyriausybinų organizacijų, fondų, įvairių verslo įmonių į socialinės paramos ir socialinių paslaugų tiekimą, siekiant didesnių finansinių išteklių ir teikiamų paslaugų kokybės.

Skleisti informaciją apie socialinės rizikos šeimose gyvenančių vaikų socialinės atskirties problematiką visuomenėje, siekiant didinti visuomenės toleranciją, užuojautą ir gerumą.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Knygos ir moksliniai straipsniai:

Arnlaug A. Dirbantys tėvai ir socialinės gerovės valstybė: kintanti šeima ir politikos reforma Skandinavijoje. – Vilnius: Eugrimas, 2006. – ISBN 9955-682-46-9

Bernotas D., Guogis A. Socialinės politikos modeliai: dekomodifikacijos ir savarankiškai dirbančiųjų problemos. – Vilnius: LTU Leidybos centras, 2003. – ISBN 9955-563-25-7

Brazienė R., Guščinskienė J. Socialinės atskirties modeliai Lietuvoje // Filosofija. Sociologija. – Vilnius: 2004 Nr. 4. p.50-57. ISSN 0235 – 7186.

Broom L, et. al. Sociologija: esminiai tekstai ir pavyzdžiai: - Kaunas: Littera Universitati Vytauti Magni, 1992.

Dahrendorf R. Modernusis socialinis konfliktas: esė apie laisvės politiką: - Vilnius: Pradai 1996. – ISBN - 9986-405-91-2.

Dromantienė L. Šalaševičiūtė R. Vaiko teisių apsauga Lietuvoje: socialinių darbuotojų vaidmuo // Socialinis darbas: mokslo darbai. – 2006, Nr. 5 (1), p. 79-88. - ISSN 16484789

Giddens A. Sociologija: - Vilnius: Poligrafija ir informatika, 2005. – ISBN 9986-850-54-1.

Guogis A. Dėl Lietuvos socialinės politikos modelio // Politologija: mokslo darbai. - 2002. Nr. 4 (28), p. 1-20. – ISSN 1392-1681

Guogis A. Globalizacijos poveikis socialinei apsaugai ir socialinei atskirčiai // Politologija: mokslo darbai. - 2004, Nr. 4 (36), p. 78-109. - ISSN 1392-1681

Guogis A. Socialinės politikos modeliai: - Vilnius: Eugrimas, 2000. – ISBN - 9955-563-25-7

Guogis A. Socialinės politikos modeliavimas Europos integracijos procese // Viešoji politika ir administravimas: mokslo darbai. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2006, Nr. 17. p. 29-41. – ISSN 1648-2603

Kabašinskaitė D. Children's rights and children's policy: the implementation of the UN convention of the rights of the child in Lithuania: daktaro disertacija: socialinai mokslai, sociologija (05S). – Kaunas: Kauno technologijos universitetas, 2004.

Kondrotaitė G. Socialinės rizikos šeimos Lietuvoje: atvejo studija // Filosofija. Sociologija: mokslo darbai. – Vilnius, 2006, Nr. 4, p. 55-60. – ISSN 02357186

Guščinskienė J., Kondrotaitė G. Socialinės rizikos šeimų problemos: Pagėgių savivaldybės atvejo studija // Socialinis darbas: mokslo darbai. – 2006, nr. 5(2), p. 15-23. – ISSN – 1648-4789

Kvieskienė G. Socializacija ir vaiko gerovė: monografija. – Vilnius: Vilniaus Pedagoginis universitetas, 2007. – ISBN 9955-568-04-6

Leonavičius V. ir kt. Sociologijos teorijos. – Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2005. – ISBN 9955-530-85-5

Liudvinovičienė A., Guogis A. Lietuvos ir Švedijos socialinės politikos lyginamoji analizė // Viešoji politika ir administravimas: mokslo darbai. – 2004, Nr. 8. ISSN 1648-2603

Matulionis A.V. Sociologija: - Vilnius: - Homo Liber. – 2002. – ISBN 9955-449-35-7.
– ISBN 0-631-22029-1 0-631-22030-5

Mikulionienė S. Socialinė atskirtis: sąvokos samprata ir vartoseną Lietuvoje // Socialinis darbas: mokslo darbai. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2005, Nr. 4(2), p.20-32
ISSN 1648-4789

Parsons C. School exclusion: the will to punish // British journal of educational studies, 2005, vol. 53. no. 2, p. 187-211. <http://web.ebscohost.com/ehost/pdf?vid=8&hid=106&sid=0de9fba5-68ba-45ac-9f4c-7cc693b4036f%40sessionmgr107>

Smalskys V. „Gerovės valstybės“ ir socialinės viešosios politikos krypčių teoriniai aspektai // Viešoji politika ir administravimas: mokslo darbai. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2005, Nr. 11. p. 86-94. – ISSN 1648-2603

Social exclusion and European policy / Edited by David G. Mayes et. al. – Cheltenham; Northampton : Edward Elgar, 2001. – ISBN - 184064-688-8

Social exclusion in Europe: problems and paradigms / Edited by Paul Littlewood et al. – Aldershot: - Ashgate, 1999, - ISBN 1-84014-717-2

Understanding social exclusion // Edited by John Hills – Oxford: Oxford university press, 2002, ISBN 19-9225194-0

Understanding social problems: issues in social policy / Edited by Margaret May et. al. - Malden (Mass.): Blackwell Publishing, 2001

Zaleskienė I. Asmuo, visuomenė ir valstybė. Socialinė atskirtis // Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje 1998 – Vilnius: Jungtinių Tautų vystymo programa, 1998, ISBN – 9986-639-08-5

Teisės aktai:

Jungtinių Tautų vaiko teisių apsaugos konvencija – Vilnius: Valstybės žinios, 1995-07-21, Nr. 60-1501

Lietuvos Respublikos Išmokų vaikams įstatymas – Vilnius: Valstybės žinios, 1994, Nr. 89-1706

Lietuvos Respublikos Konstitucija – Vilnius: Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014

Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl vaiko gerovės valstybės politikos koncepcijos patvirtinimo – Vilnius: Valstybės žinios, 2003-05-30, Nr. 52-2316

Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas dėl „Darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinių rekomendacijų patvirtinimo“ – Vilnius: Valstybės žinios, 2004-01-17, Nr. 9-254

Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas dėl Socialinių paslaugų katalogo patvirtinimo – Vilnius, Valstybės žinios, 2006-04-20, Nr. 43-1570

Lietuvos Respublikos Socialinių paslaugų įstatymas – Vilnius: Valstybės žinios, 2006-02-11, Nr. 17-589

Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Dėl Vaiko gerovės valstybės politikos strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2005 – 2012 plano patvirtinimo – Vilnius: Valstybės žinios, 2005-02-22, Nr. 25-802

Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Dėl Vaikų ir jaunimo socializacijos programos patvirtinimo – Vilnius: Valstybės žinios, 2004-02-26, Nr. 30-995

Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas – Vilnius: Valstybės žinios, 1996-04-12, Nr. 33-807

Lietuvos Respublikos Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas – Vilnius: Valstybės žinios, 2002, Nr. 91-3890

Lietuvos Respublikos Piniginės socialinės paramos nepasiturinčioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims įstatymas – Vilnius: Valstybės žinios, 2003, Nr. 73-3352

Lietuvos Respublikos Socialinės paramos mokiniams įstatymas – Vilnius: Valstybės žinios, 2006-06-30, Nr. 73-2755

Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas Dėl Socialinės rizikos vaiko ar likusio be tėvų globos vaiko socialinės globos poreikio nustatymo metodikos patvirtinimo – Vilnius: Valstybės žinios, 2006-06-30, Nr. 73-2795

Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas Dėl Socialinės rizikos šeimų, auginančių vaikus, apskaitos savivaldybės Vaiko teisių apsaugos tarnyboje (skyriuje) tvarkos aprašo patvirtinimo – Vilnius: Valstybės žinios, 2006-08-05, Nr. 86-3373

Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarimas dėl skurdo ir socialinės atskirties mažinimo 2007 – 2008 m. priemonių patvirtinimo – Vilnius: Valstybės žinios, 2007-01-19, Nr. 8-328

Lietuvos Respublikos Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymas – Vilnius: Valstybės žinios, 2007-07-19, Nr. 80-3214

Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Dėl ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo plėtros 2007-2012 metų programos patvirtinimo – Vilnius: Valstybės žinios, 2007-10-13, Nr. 106-4344

Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Dėl Nacionalinės smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2008-2010 metų programos patvirtinimo – Vilnius: Valstybės žinios, 2008-04-30, Nr. 51-1892

Elektroniniai šaltiniai:

Abrahamson P., Wehner C. Family and/or work in Europe? // Journal of comparative family studies, 2006, vol. 137, no. 2, p. 153-171
<http://web.ebscohost.com/ehost/pdf?vid=2&hid=117&sid=703aff97-1d81-4ae2-8364-4be98f6e3e1b%40SRCSM1> [žiūrėta 2008 10 25]

Amsterdamo sutartis, iš dalie pakeičianti ir papildanti ES sutartį, Europos bendrijų steigimo sutartis ir tam tikrus su jomis susijusius aktus, 1997,
http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_1?p_id=29686 [žiūrėta 2008 04 30]

Apibendrinimas apie socialinių paslaugų socialinės rizikos šeimoms infrastruktūrą savivaldybėse http://www.ivaikinimas.lt/document_db/tfiles/330.doc [žiūrėta 2007 12 15]

Arts W.A., Gelissen J. Three worlds of welfare capitalism or more? A state-of-the-art report // Journal of European social policy, 2002, no.12 <http://esp.sagepub.com/cgi/reprint/12/2/137> [žiūrėta 2008 07 15]

Bambra C. Defamilisation and welfare state regimes: a cluster analysis // International journal of social welfare, 2007, no. 16, p. 326 – 338 <http://www3.interscience.wiley.com/cgi-bin/fulltext/118507281/PDFSTART> [žiūrėta 2008 09 25]

Bradshaw J., Child Poverty and Child Wellbeing // Social Policy Association Conference, University of Birmingham, Social Policy Research Unit, 2006. <http://www-users.york.ac.uk/~jrb1/documents/SPABirmingham1.pdf> [žiūrėta 2008 07 15]

Bradshaw J. Tackling child poverty and promoting the social inclusion of children a study of National Policies. United Kingdom, 2007 [žiūrėta 2008 11 05]
http://ec.europa.eu/employment_social/spsi/docs/social_inclusion/experts_reports/uk_1_2007_en.pdf

ES socialinės apsaugos ir politinės įtraukties procesas. Politinių priemonių vaikų skurdo problemoms spręsti teminis tyrimas. 2008.

http://ec.europa.eu/employment_social/spsi/docs/social_inclusion/2008/child_poverty_leaflet_lt.pdf
 [žiūrėta 2008 11 05]

Frazer H. & Marlier E. Tackling child poverty and promoting the social inclusion of children in the EU. 2007. http://ec.europa.eu/employment_social/spsi/docs/social_inclusion/experts_reports/synthesis1_2007_en.pdf [žiūrėta 2007 10 15]

Gallie D., Paugam S. Unemployment, Welfare regimes and social exclusion. Presentation of results of the TSER Project „Employment precariousity, unemployment and social exclusion (ESPUSE), 2000 http://www.nuff.ox.ac.uk/projects/uwwclus/Papers/restrict/epuse_brussels.pdf [žiūrėta 2007 10 28]

Guo J. N. Gilbert. Welfare state regimes and family policy: a longitudinal analysis // International journal of Social welfare, 2007, no. 16, p. 1-7, <http://www3.interscience.wiley.com/cgi-bin/fulltext/120125203/PDFSTART> [žiūrėta 2008 10 26]

Gursky D.B. Social stratification, 2004 http://inequality.cornell.edu/publications/working_papers/Grusky2.pdf; P.1. [žiūrėta 2007 11 15]

Hallerod B. Tackling child poverty and promoting the social inclusion of children a study of National Policies. Sweden, 2007 http://ec.europa.eu/employment_social/spsi/docs/social_inclusion/experts_reports/sweden_1_2007_en.pdf [žiūrėta 2008 11 05]

Hampden-Thomson G. Social Policy, Family Structure and Children's Educational Achievement: A Comparative Study. A Thesis in educational theory and policy, 2004. // http://etda.libraries.psu.edu/theses/approved/WorldWideFiles/ETD-609/Dissertation_revised-july22.pdf; P. 49 [žiūrėta 2007 11 15]

Hausermann S. Changing coalitions in social policy reforms: the politics of new social needs and demands // Journal of European social policy, 2006, no. 16, 5 <http://esp.sagepub.com/cgi/reprint/16/1/5> [žiūrėta 2007 11 25]

Huster E.-U. et al. Tackling child poverty and promoting the social inclusion of children a study of National Policies. Germany, 2007 http://ec.europa.eu/employment_social/spsi/docs/social_inclusion/experts_reports/germany_1_2007_en.pdf [žiūrėta 2008 11 05]

Kabašinkaitė D. Bak M. Lithuania's children's policy in the period of transition // International journal of social welfare, 2006, no. 15, p. 247-256. <http://www3.interscience.wiley.com/cgi-bin/fulltext/118599038/PDFSTART> [žiūrėta 2008 10 25]

Klitgaard M.B. Do Welfare state regimes determine public sector reforms? Choise reforms in American, Swedish and German schools // Scandinavian political studies: Nordic Political science association; Journal compilation, 2007, vol. 30, no.4. p. 444-468.

[http://www3.interscience.wiley.com/cgi-](http://www3.interscience.wiley.com/cgi-bin/fulltext/118510934/PDFSTART?CRETRY=1&SRETRY=0)

[bin/fulltext/118510934/PDFSTART?CRETRY=1&SRETRY=0](http://www3.interscience.wiley.com/cgi-bin/fulltext/118510934/PDFSTART?CRETRY=1&SRETRY=0) [žiūrėta 2008 09 24]

Leliūgienė M. Programa „Šeima”, 2007.

<http://www.rafaelis.lt/download.pgp?filadocs/document34.doc> [žiūrėta 2007 09 30]

Lietuvos Respublikos 2004-2006 metų Nacionalinis kovos su skurdu ir socialine atskirtimi veiksmų planas // ec.europa.eu/employment_social/spsi/docs/social_inclusion/nap_incl_2004_lt.pdf [žiūrėta 2008 07 14]

Lisabonos sutartis, iš dalies pakeičianti ES sutartį ir Europos bendrijos steigimo sutartį, 2007, <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2007:306:SOM:LT:HTMLlis> [žiūrėta 2008 04 30]

Michon P. Familisation and defamilisation policy in 22 European countries // Poznan university of economics review, 2008, vol. 8, no. 1. p. 34-54
<http://web.ebscohost.com/ehost/pdf?vid=2&hid=22&sid=8cb51771-3372-42c0-aae7-9eb56eb5b154%40SRCSM2> [žiūrėta 2008 11 05]

MISSOC – Info 1/2008: Evolution of social protection in United Kingdom. 2007.
http://ec.europa.eu/employment_social/missoc/2008/01/2008_1_intro_en.pdf [žiūrėta 2008 10 30]

Micklewright J. Social exclusion and children: a European view for a US debate, 2002.
http://www.socstats.soton.ac.uk/staff/micklewright/Micklewright_iwp90.pdf; [žiūrėta 2007 11 25]

Mudge S.L. What can we expect of schools? Education and the welfare state, 2006.
<http://web.ebscohost.com/ehost/pdf?vid=7&hid=16&sid=0de9fba5-68ba-45ac-9f4c-7cc693b4036f%40sessionmgr107> [žiūrėta 2008 06 25]

Muffels R., fourage D. Do European Welfare regimes matter in explaining social exclusion? Dynamic analyses of the relationship between income poverty and deprivation: a comparative perspective, 2001.

Nacionalinis pranešimas apie Lietuvos socialinės apsaugos ir socialinės aprėpties strategijas. 2006 – 2008, 2006
http://ec.europa.eu/employment_social/spsi/docs/social_inclusion/2006/nap/lithuania_lt.pdf [žiūrėta 2008 06 25]

Nacionalinis pranešimas apie Lietuvos socialinės apsaugos ir socialinės aprėpties strategijas 2008 – 2010, 2008.
http://ec.europa.eu/employment_social/spsi/docs/social_inclusion/2008/nap/lithuania_lt.pdf [žiūrėta 2008 11 05]

National Report on Strategies for social protection and social inclusion 2008 – 2010, 2008.
http://ec.europa.eu/employment_social/spsi/docs/social_inclusion/2008/nap/uk_en.pdf [žiūrėta 2008 11 05]

Nationaler Strategiebericht Sozialschutz und soziale Eingliederung 2008 – 2010, 2008.
http://ec.europa.eu/employment_social/spsi/docs/social_inclusion/2008/nap/germany_de.pdf [žiūrėta 2008 11 05]

Poviliūnas J. Tackling child poverty and promoting the social inclusion of children a study of National Policies. Lithuania, 2007
http://ec.europa.eu/employment_social/spsi/docs/social_inclusion/experts_reports/lithuania_1_2007_en.pdf [žiūrėta 2008 11 05]

Powell M., and Barrientos A. Welfare regimes and the welfare mix // European Journal of Political Research, 2004, no. 43. <http://www3.interscience.wiley.com/cgi-bin/fulltext/118776683/PDFSTART> [žiūrėta 2008 10 12]

Ruud J.A. Welfare States in developing countries: unique pr universal?, 2005
<http://sitemason.vanderbilt.edu/files/giXAeA/Rudra.pdf>

Scruggs L.A., Allan J.P. Social stratification and welfare regimes for the twenty-first century: Revisiting The Three Worlds of Welfare Capitalism // World Politics, 2008, vol. 60, no. 4, p. 642-664,
<http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=4&hid=8&sid=0de9fba5-68ba-45ac-9f4c-7cc693b4036f%40sessionmgr107&bdata=JnNpdGU9ZWwhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=a9h&AN=35126979> [žiūrėta 2008 10 25]

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos socialinis pranešimas 2006 – 2007, 2007
<http://www.socmin.lt/index.php?-1351634479>

Standing G. “Social protection in central and eastern Europe“ a tale of Slipping anchors and torn safety nets // Edited by Goste Esping-Andersen. – London; Thousand Oaks (Calif.) New Delhi : SAGE Publications, 2001. – ISBN 0-719-5048-6

Sweden’s strategy report for social protection and social inclusion 2008 – 2010, 2008.
http://ec.europa.eu/employment_social/spsi/docs/social_inclusion/2008/nap/sweden_en.pdf. [žiūrėta 2008 11 05]

Szelewa D., Polakowski M.P. Who cares? Changing patterns of childcare in Central and Eastern Europe // Journal of European Social Policy, 2008, no 18., p. 115-131,
<http://esp.sagepub.com/cgi/reprint/18/2/115> [žiūrėta 2008 11 05]

Welfare state in transition: national adaptations in global economies / Edited by Goste Esping-Andersen. – London; Thousand Oaks (Calif.) New Delhi : SAGE Publications, 2001. – ISBN 0-719-5048-6 [žiūrėta 2008 09 18]

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1996,39140985&_dad=portal&_schema=PORTAL&screen=detailref&language=en&product=REF_TB_living_conditions_welfare&root=REF_TB_living_conditions_welfare/t_livcon/t_ilc/t_ilc_ip/tsdsc240

<http://www.socialiniszemelapis.lt/index.php?-1492246947>

http://www.stat.gov.lt/uploads/docs/3_Vaikai_Soc_aps_0811.doc

ANOTACIJA

Prokopavičiūtė M. „Vaikų socialinė atskirtis rizikos šeimose“ (2008) Gerovės sociologijos magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. dr. R.Brazienė. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Socialinės politikos fakultetas.

Magistro baigiamajame darbe tiriamas gerovės valstybių socialinės politikos modelių taikymo galimybės Lietuvos vaikų socialinės politikos srityje kovojant su vaikų iš rizikos šeimų socialine atskirtimi.

Darbe nagrinėti pagrindiniai gerovės valstybių socialinės politikos modelių aspektai, išanalizuota vaikų iš rizikos šeimų socialinės atskirties samprata, išnagrinėtos Lietuvos, Švedijos, Vokietijos ir Didžiosios Britanijos strategijos 2008 – 2010 m. kovojant su vaikų socialine atskirtimi. Nustatyti Lietuvos socialinėje politikoje vaikų srityje taikomi gerovės valstybių socialinės politikos modelių elementai. Įvardijamos sėkmingą socialinės politikos funkcionavimą ribojančios priežastys, ir pateikiami pasiūlymai, kaip mažinti vaikų iš rizikos šeimų socialinę atskirtį.

Pagrindiniai žodžiai: gerovės valstybė, socialinė politika, vaikų socialinė atskirtis, socialinės rizikos šeima.

ANNOTATION

Prokopavičiūtė M. “Children social exclusion in risk families” (2008). Master thesis on welfare sociology. Instructor doc. dr. R.Brazienė. Vilnius: Mykolo Romeris university, social policy department.

Subject matter of the master thesis: models of social policy of welfare states application in Lithuanian social policy when dealing with social exclusion of children from risk families.

It is dealt with the main aspects of the aforementioned models; social exclusion of children from risk families; Lithuanian, Swedish, German, and the GB strategies as of 2008-2010 on tackling social exclusion of children. The main elements of Lithuanian models of social policy of welfare states have been identified. Reasons of unsuccessful social policy have been listed. Furthermore, offers on how to reduce social exclusion of children from risk families have been presented.

Main words: welfare state, social policy, children social exclusion, social risk family

SANTRAUKA

Magistro baigiamojo darbo „Vaikų socialinė atskirtis rizikos šeimose“ tikslas – įvertinti gerovės valstybių socialinės politikos kryptis mažinant vaikų iš rizikos šeimų socialinę atskirtį, nustatyti, kokios socialinės politikos priemonės būtų veiksmingiausios Lietuvoje kovojant su vaikų iš socialinės rizikos šeimų socialine atskirtimi ir jos sukeliama problema.

Tyrimo dalykas – vaikų, gyvenančių rizikos šeimose, socialinė atskirtis gerovės valstybių socialinės politikos kontekste.

Tyrimo metodai: alternatyvų, analizės, lyginimo, sintezės, apibendrinimo, mokslinės literatūros analizės, dokumentų analizės, anketinis, statistinės duomenų analizės - Chi-kvadrato (χ^2) testas – metodai.

Darbas susideda iš trijų dalių: pirmoje dalyje nagrinėjami teoriniai gerovės valstybių modelių aspektai, vaikų socialinės atskirties ir rizikos šeimų sampratos.

Antroje dalyje tyrinėjama vaikų socialinės rizikos šeimose padėtis ir problematika Lietuvoje, Švedijoje, Vokietijoje ir Didžiojoje Britanijoje. Analizuojami kovos su socialine atskirtimi ir skurdu būdai ir priemonės, nustatyti Lietuvos teisiniuose aktuose, Lietuvos, Švedijos, Vokietijos ir Didžiosios Britanijos strateginiuose dokumentuose ir pranešimuose.

Trečioje dalyje pristatomas empirinis tyrimas „Vaikų socialinė atskirtis socialinės rizikos šeimose“ bei pateikiama jo metu gautų duomenų analizė, iliustruojanti, kokiam gerovės valstybės modeliui vaiko politikos srityje pritaria socialinėje srityje dirbantys apklaustieji.

Tyrimo hipotezės: 1) teoriniu lygmeniu galima identifikuoti gerovės valstybių socialinės politikos modelius vaiko ir šeimos politikos srityse, tačiau praktiniame problemų sprendimo lygmenyje derinami visų socialdemokratinio, korporatyvinio ir liberaliojo modelių principai – pasitvirtino iš dalies; 2) socialinės rizikos šeimų demografinės, ekonominės, socialinės ir moralinės charakteristikos tiesiogiai įtakoja vaikų atsidūrimą socialinėje atskirtyje, tačiau pagrindinė vaikų atsidūrimo socialinėje atskirtyje priežastis yra šeimos instituto žlugimas – pasitvirtino; 3) Lietuvos teisinė bazė ir strateginiai dokumentai, reglamentuojantys kovą su vaikų iš socialinės rizikos šeimų atskirtimi, yra išsamūs, tačiau praktinis jų įgyvendinimas neįsprendžia socialinės vaikų atskirties – pasitvirtino iš dalies.

Atsižvelgiant į teorinės analizės ir empirinio tyrimo rezultatus pateiktos rekomendacijos, kaip kovoti su vaikų iš rizikos šeimų socialine atskirtimi.

SUMMARY

Master thesis on “Children exclusion in risk families” aims a) to evaluate directions of social policy of welfare states, when children exclusion from risk families is tried to be reduced; b) to specify means of social policy which may be the most effective in Lithuania tackling social exclusion of children from social risk families and outcomes thereof.

Subject matter: social exclusion of children from risk families in the context of social policy of welfare states.

Methods of the research: alternatives; analysis; comparison; synthesis; aggregation; analysis of scientific literature; analysis of documents; questionnaire; Chi-square (χ^2) test - statistical data analysis.

The paper consists of three parts. First part deals with theoretical aspects of models of welfare states, the concept of social exclusion of children, the concept of risk family.

Second part deals with position of children in social risk families and related problems in Lithuania, Sweden, Germany, and the GB; tackling means against social exclusion and poverty as laid down in legal acts of Lithuania, strategic documents and notifications of Lithuania, Sweden, Germany, and the GB.

Third part deals with empirical research „Social exclusion of children from social risk families“ as well as analysis of data provided by the research; it is illustrated, which models of welfare states in the area of children policy is mostly supported by persons, employed in the social sector.

Hypothesis of the research: 1) theoretically, it is possible to identify models of social policy of welfare states in the area of children and family policy, however, in practice principles of all models (social-democratic, corporate, and liberal) are harmonized – partly verified; 2) demographic, economic, social and moral parameters of social risk families directly influence children exclusion, however, the main reason of the exclusion amounts to fall of family institute – confirmed; 3) Lithuanian laws and strategic documents on tackling children exclusion are comprehensive, however, practical implementation thereof does not solve social exclusion of children – partly confirmed.

On the ground of the results of the theoretical analysis and empirical research, recommendations on how to tackle social exclusion of children from risk families are presented.

ANKETA

Gerbiamas Respondente,

Mykolo Romerio universiteto magistrantūros studijų Gerovės sociologijos programos studentė Milda Prokopavičiūtė rašo magistrinį darbą tema „Vaikų socialinė atskirtis socialinės rizikos šeimose“ ir ta pačia tema atlieka tyrimą, kuriuo yra siekiama išsiaiškinti pagrindines priežastis, kodėl vaikai iš socialinės rizikos šeimų atsiduria socialinėje atskirtyje, kaip pasireiškia vaikų socialinė atskirtis, nustatyti, kokios socialinės politikos priemonės būtų efektyviausios, siekiant sumažinti socialinės rizikos šeimose socialinę atskirtį patiriančių vaikų skaičių. Tyrimo metu gauti rezultatai bus naudojami magistriniame darbe. Ši anketa yra anoniminė.

Ačiū už sutikimą dalyvauti apklausoje ir dėkoju už nuoširdžius atsakymus.

1. Kuriais atvejais, Jūsų nuomone, valstybė turi remti šeimą?

1. Valstybė šeimą turi remti nuolat
2. Valstybės pagalba turi būti griežtai tikslinė
3. Valstybė turi remti šeimą tik tada, kai jos atsiduria ant skurdo rizikos ribos
4. Valstybė turi remti padidėjusios rizikos šeimą
5. Kita (*irašykite*) _____

2. Kas, Jūsų nuomone, turi užtikrinti šeimoms ir vaikams gerovę?

1. Demokratinė ir teisės sistemos
2. Darbo rinka
3. Šeimoms ir bendruomenės sistema
4. Kita (*irašykite*) _____

3. Kaip Jūs vertinate žemiau išvardintas socialinės politikos priemones, siekiant užtikrinti šeimoms ir vaikams gerovę?

	Labai gerai	Gerai	Patenkinama i	Blogai	Labai blogai
Pajamų perskirstymas per biudžetą					
Dideli valstybiniai mokesčiai					
Asmenų skatinimas aktyviau dalyvauti darbo rinkoje					
Įvairiomis priemonėmis labiau remti darbo ieškančiuosius negu bedarbius					
Įvairios socialinės išmokos					
Išvystytos socialinės paslaugos šeimai					
Išvystytos socialinės paslaugos vaikams					
Nevyriausybinių organizacijų, privačių organizacijų įtraukimas į socialinės politikos kūrimą ir įgyvendinimą					
Kita (<i>irašykite</i>)					

4. Kaip Jūs vertinate žemiau išvardintų socialinės politikos priemonių pritaikomumą Lietuvoje, siekiant užtikrinti šeimos ir vaiko gerovę?

	Labai gerai	Gerai	Patenkina mai	Blogai	Labai blogai
Pajamų perskirstymas per biudžetą					
Dideli valstybiniai mokesčiai					
Asmenų skatinimas aktyviau dalyvauti darbo rinkoje					
Įvairiomis priemonėmis labiau remti darbo ieškančiuosius negu bedarbius					
Įvairios socialinės išmokos					
Išvystytos socialinės paslaugos šeimai					
Išvystytos socialinės paslaugos vaikams					
Nevyriausybinių organizacijų, privačių organizacijų įtraukimas į socialinės politikos kūrimą ir įgyvendinimą					
Kita (įrašykite)					

5. Kas, Jūsų nuomone, lemia, kad vaikai patenka į socialinę atskirtį? (Galimi keli atsakymų variantai, bet ne daugiau negu 3)

1. Valstybės vykdomos socialinės politikos neveiksmingumas
2. Mokyklos neigiama įtaka
3. Šeimos neigiama aplinka
4. Bendraamžių neigiama įtaka/atstūmimas
5. Individualios vaikų savybės
6. Gyvenimas valstybinėse institucijose
7. Kita (įrašykite) _____

6. Kaip, Jūsų nuomone, pasireiškia vaikų socialinė atskirtis? (Nurodykite, ar pritariate žemiau išvardintiems teiginiams).

	Labai pritariu	Pritariu	Nepritariu	Labai nepritariu	Neturiu nuomonės
Žemas savęs vertinimas					
Nesugebėjimas išreikšti savo poreikių bei jausmų					
Socialinių įgūdžių stoka					
Mokyklos nelankymas					
Nedalyvavimas mokyklos visuomeninėje veikloje					
Laisvalaikio neturėjimas					
Piktnaudžiavimas alkoholiu, narkotinėmis, psichotropinėmis ar toksinėmis medžiagomis, rūkymas					
Valkatavimas					
Smurtas prieš nepilnamečius					
Vagystės					
Pinigų trūkumas					
Kita (įrašykite)					

7. Kaip Jūs manote, ar iš socialinės atskirties galima išeiti be išorinės pagalbos?

1. Taip
2. Ne
3. Nežinau

8. Ar pritariate teiginiui, kad vaikų socialinę atskirtį lemia šeimos materialinė padėtis?

1. Labai pritariu 2. Pritariu 3. Nepritariu 4. Labai nepritariu 5. Neturiu nuomonės

Parašykite, kodėl taip manote _____
_____

9. Dėl kurių priežasčių, Jūsų nuomone, šeimos dažniausiai patenka į socialinės rizikos šeimų grupę?

	Labai dažnai	Dažnai	Retai	Kartais	Niekada
Šeima yra nepilna (yra vienas iš tėvų)					
Šeimoje yra daug vaikų (daugiau negu 3)					
Abu tėvai/vienas iš tėvų nedirba					
Tėvų negalia/silpna sveikata					
Tėvai piktnaudžiauja alkoholiu, narkotinėmis, psichotropinėmis ar toksinėmis medžiagomis					
Tėvai yra priklausomi nuo azartinių lošimų					
Dėl socialinių įgūdžių stokos tėvai nemoka tinkamai prižiūrėti vaiką (-us)					
Tėvai naudoja fizinį, psichinį ar seksualinį smurtą prieš vaiką (-us)					
Tėvai gaunamą valstybės paramą panaudoja ne šeimos interesams					
Tėvai demonstruoja palaidą seksualinį gyvenimą					
Susiformavę „skurdo“ sąlygomis, asmenys priprato gyventi skurde ir nesiekia keisti situacijos					
Kita (įrašykite)					

10. Kaip, Jūsų nuomone, vaikai iš socialinės rizikos šeimų vertina savo ateities perspektyvas?

1. Labai gerai 2. Gerai 3. Patenkinamai 4. Blogai 5. Labai blogai

11. Kokios paslaugos/pagalba, Jūsų nuomone, yra reikalingiausios socialinėse rizikos šeimose gyvenantiems vaikams?

	Labai reikalinga	Reikalinga	Nelabai reikalinga	Nereikalinga	Visiškai nereikalinga
Psichologinė pagalba/palaikymas					
Pavėžėjimo paslaugų vaikams (iki mokyklos/darželio) organizavimas					
Vaikų nemokamo maitinimo organizavimas					
Vaikų priežiūros organizavimas					
Pagalba vaikams, atliekant namų darbus					
Vaikų popamokinės veiklos/ papildomo ugdymo organizavimas					
Laisvalaikio ir poilsio organizavimas					
Informavimo, konsultavimo paslaugos					
Tarpininkavimas ir atstovavimas					
Aprūpinimas būtiniaisiais drabužiais/maisto produktais					
Laikinas prieglobstis/ apnakvyndinimas					
Kita (įrašykite)					

12. Kas, Jūsų nuomone, padėtų išvengti šeimų atsiradimo socialinės rizikos šeimų grupėje?

1. Prevencinis darbas su šeimomis
2. Socialinė pagalba
3. Psichologinė pagalba
4. Didesnė finansinė parama
5. Kita (įrašykite) _____

13. Su kokiomis problemomis, Jūsų nuomone, Jūsų įstaigos darbuotojai susiduria, teikdami socialines paslaugas socialinės rizikos šeimoms? (Galimi keli atsakymų variantai, bet ne daugiau negu 3)

1. Nėra nustatytų socialinių paslaugų teikimo standartų, todėl neaišku kokias paslaugas reikėtų teikti šeimoms
2. Per didelis socialiniams darbuotojams tenkantis darbo krūvis
3. Nėra vieningos duomenų bazės apie socialinės paramos gavėjus
4. Nėra darbuotojų vertinimo ir motyvavimo bei skatinimo sistemos
5. Paviršutinis visuomenės (dažnai ir kitų institucijų bei specialistų) požiūris į socialinį darbą
6. Paslaugų teikimas labai formalizuotas ir biurokratizuotas, todėl nepasiekia reikalingiausių jos asmenų
7. Bendradarbiavimo tarp atskirų socialinių darbuotojų stygius
8. Bendradarbiavimo tarp atskirų institucijų (švietimo įstaigų, darbo biržos, NVO, savivaldybių) stygius
9. Finansinių lėšų paslaugoms teikti stygius
10. Kita (*įrašykite*) _____

14. Su kokiomis institucijomis/organizacijomis dažniausiai bendradarbiauja Jūsų įstaiga, teikdama socialines paslaugas socialinės rizikos šeimoms?

	Labai dažnai	Dažnai	Retai	Kartais	Niekada
Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba					
Dienos centrais					
Savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybomis					
Vaikų globos institucijomis					
Socialinių paslaugų centrais					
NVO organizacijomis					
Švietimo įstaigomis					
Pedagoginėmis – psichologinėmis tarnybomis					
Kita (<i>įrašykite</i>)					

15. Kaip Jūs manote, ar šiandieninė Lietuvos socialinė politika yra veiksminga, kovojant su vaikų socialine atskirtimi ir skurdu?

1. Taip

2. Ne

3. Nežinau

Parašykite, kodėl taip manote _____
 _____
 _____

16. Galbūt anketoje liko nepaliesti kai kurie, Jūsų manymu, svarbūs aspektai. Maloniai prašome išreikškite savo nuomonę tema „Vaikų socialinė atskirtis socialinės rizikos šeimose“?

Parašykite _____
 _____
 _____

17. Jūsų amžius:

1. iki 25 m.
2. 26 – 35 m.
3. 36 – 45 m.
4. 46 – 55 m.
5. Daugiau nei 56 m.

18. Įstaiga, kurioje Jūs dirbate:

1. Savivaldybės socialinės paramos skyrius
2. Savivaldybės vaikų teisių apsaugos skyrius
3. Vaikų globos namai
4. Nevyriausybinė organizacija
5. Kita (*įrašykite*) _____

19. Jūsų pareigos:

1. Direktorius(-ė)
2. Vedėjas(-a)
3. Vyriausias specialistas(-ė)
3. Specialistas(-ė)
4. Socialinis darbuotojas(-a)
5. Socialinis pedagogas(-ė)
5. Kita (*įrašykite*) _____

20. Jūsų darbo stažas, dirbant su socialinės rizikos šeimomis ir jose augančiais vaikais:

1. Iki 1 metų
2. 1-3 metai
3. 4-6 metai
4. 7-9 metai
5. 10 metų ir daugiau

Dėkoju už Jūsų atsakymus!

2 PRIEDAS

Autentiški respondentų atsakymai į 2 (*Kas, Jūsų nuomone, turi užtikrinti šeimos ir vaiko gerovę*) anketos klausimą:

Darbo vieta	Pareigos	Darbo stažas	Nuomonė
Vaikų socializacijos centras	Socialinis darbuotojas	1-3 m.	Pirmiausia vaiko gerovę turi užtikrinti šeima, tik tuomet, jei ji nepajėgi to padaryti, būtinas valstybės įsikišimas.

3 PRIEDAS

Statistiškai patikimas ryšys tarp 3 (*Kaip Jūs vertinate žemiau išvardintas socialinės politikos priemones, siekiant užtikrinti šeimos ir vaiko gerovę*) ir 4 (*Kaip Jūs vertinate žemiau išvardintų socialinės politikos priemonių pritaikomumą Lietuvoje, siekiant užtikrinti šeimos ir vaiko gerovę*) anketos klausimų.

3 kl.	Pajamų perskirstymas per biudžetą	Dideli valstybiniai mokesčiai	Asmenų skatinimas aktyviau dalyvauti darbo rinkoje	Įvairiomis priemonėmis labiau remti darbo ieškančiuosius negu bedarbius	Įvairios socialinės išmokos	Išvystytos socialinės paslaugos šeimai	Išvystytos socialinės paslaugos vaikams
Pajamų perskirstymas per biudžetą	,442(**)	,470(**)			,411(**)		
	,001	,001			,003		
Dideli valstybiniai mokesčiai	,314(*)	,758(**)					
	,027	,000					
Asmenų skatinimas aktyviau dalyvauti darbo rinkoje							,319(*)
							,024
Įvairiomis priemonėmis labiau remti darbo ieškančiuosius negu bedarbius				,357(*)			,399(**)
				,011			,004
Įvairios socialinės išmokos	,665(**)	,353(*)	,371(**)	,422(**)	,594(**)	,496(**)	,374(**)
	,000	,012	,008	,002	,000	,000	,007
Išvystytos socialinės paslaugos šeimai		,297(*)			,387(**)	,372(**)	
		,036			,005	,008	
Išvystytos socialinės paslaugos vaikams				,299(*)	,323(*)	,304(*)	,377(**)
				,035	,022	,032	,007

** p<0,01

* p<0,05

4 PRIEDAS

Respondentų, kurie atsakydami į klausimą, Jūsų darbo vieta, nurodė *kita*, darbo vietos ir pareigos

Darbo vieta	Pareigos
Mokslo institucija ir valstybinė gimnazija	
Dienos centras	
Vaikų Dienos centras	
Seniūnija	
Klaipėdos miesto socialinės paramos centras	Direktorius
Varėnos dekanato Varėnos parapijos Caritas	Vedėjas
Vaikų dienos centras	
Vaikų socializacijos centras	
Savivaldybės seniūnija	Socialinis darbuotojas
Seniūnija	
BĮ Klaipėdos miesto socialinės paramos centras	
BI Socialinių paslaugų tarnyba	Socialinių paslaugų organizatorius
Seniūnija	
Budžetinė įstaiga Socialinių paslaugų tarnyba	Socialinis darbuotojas

5 PRIEDAS

Autentiški respondentų atsakymai į 8 anketos klausimą (*Ar pritariate teiginiui, kad vaikų socialinę atskirtį lemia šeimos materialinė padėtis?*)

Pritarimas	Darbo vieta	Pareigos	Stažas	Nuomonė
Labai pritariu	Savivaldybės socialinės paramos skyrius	Socialinis darbuotojas	10 m. ir daugiau	Vaikai, kaip suaugę siekia užsibrėžto tikslo
Labai pritariu	Savivaldybės socialinės paramos skyrius	Specialistas	4-6 m.	Tik jausdami nepriteklių vaikai susiduria su rimtomis problemomis, jei šeimoje pakanka pinigėlių, vadinasi, tėvai yra pajėgūs pasirūpinti savo vaikais arba gali pasamdyti reikiamų specialistų, kurie padėtų tėvams ir vaikams spręsti iškilusias problemas
Pritariu	Savivaldybės socialinės paramos skyrius	Specialistas	1-3 m.	Nes šeimų vaikai, kurie patiria nepriteklių būna išskirti iš bendraamžių iš jų šaipomasi.
Pritariu	NVO	Vedėja	10 m. ir daugiau	Vaikas jausdamas trūkumą pinigų bei kitos materialinės gerovės šeimoje, jaučia nepilnavertiškumą, stengiasi būti nuošali, kad nekas juo nekalbintų, nekviestų į kiną, teatrą, ar taip į kokią pobūvį pav. kaip gimtadienį, to pasėkoje pripranta visą laiką vienas. Vėliau sutrinka psichika išsivysto perdėta įtampa, vaikas pasidaro agresyvus
Pritariu	Advokatų kontora	Padėjėjas	Iki 1 metų	Socialinis aktyvumas kainuoja (būreliai, darželiai, kursai ir pan.). Socialiai aktyvūs tie, kurie labiau patenkinti gyvenimu, o vartojimo visuomenėje patenkinti gyvenimu dažniausiai tie, kurie turi pinigų. Bet materialinė šeimos padėtis nėra vienintelis veiksnys, lemiantis socialinę atskirtį. Bet svarbiausias.
Pritariu	NVO	Socialinis pedagogas	1-3 metai	Neturėjimas pinigų ir stebėjimas aplinką, kaip vaiko bendraamžiai gyvena, ką turi (nauji telefonai, drabužiai, žaislai ir t.t.) verčia jį jaustis nepilnaverčiu, piktu dėl to, kad jo tėvai ar socialinė įstaiga neturi. Jis tampa užsidaręs, nepasitikintis savimi, pažeidžiamas. O bendraamžių atstūmimas vien dėl to, jog jis yra kitoks: neturi pinigų ir pan., daro jį socialiai atskirtu
Pritariu	Dienos centras	Direktorius	4-6 m.	Paprastai kai tėvai nedirba arba neturi ambicijų uždirbti daugiau pinigų tam, kad pagerintų savo ir savo vaikų gyvenimo sąlygas, jų vaikai taip pat mato netinkamą pavyzdį, ir arba užsidaro savyje arba blogai elgiasi, tiesiog susidaro, taip, kad tėvai neskatina jų vystymosi.
Pritariu	Vaikų socializacijos centras	Socialinis darbuotojas	1-3 m.	Šeimos materialinė padėtis, dažnai lemia vaiko materialinę padėtį, riboja vaiko galimybes visapusiškai vystytis, aktyviai dalyvauti visuomeniniame gyvenime, galimybes siekti tinkamo išsilavinimo, bendrauti su kito socialinio statuso bendraamžiais ir t.t.
Pritariu	NVO	Administratorius	1-3 m.	Deja vaikai ne visada supranta, kad materialinė gerovė nėra pirmaeilis dalykas, bet jie yra vaikai, jie nori saldinių, sausainių, gražių madingų rūbų... O neturint kažko tu jau esi svetimas mokykloje...

				tavęs nemėgsta, nes tu atrodai jiems kitokiu.
Pritariu	Savivaldybės vaikų teisių apsaugos skyrius	Vyriausias specialistas	10 m. ir daugiau	Todėl kad šeimos padėtis sąlygoja aplinkinių nuomonę, vaiko savivertę
Pritariu	Seniūnija	Socialinis darbuotojas	1-3 m.	Jeigu šeimos mažos pajamos, negali nupirkti madingų drabužių, tai pastebi bendraamžiai, o jeigu dar netvarkingi ir nešvarūs, tada į savo būrį visai nenori priimti, pastebi ir einančius valgyti nemokamus pusryčius, pietus
Pritariu	Seniūnija	Socialinis darbuotojas	1-3 m.	Be pinigėlių vaikai neturi galimybių tobulėti, lankyti būrelių.
Pritariu	Savivaldybės socialinės paramos skyrius	Specialistas	Iki 1 metų	Materialinė padėtis yra būtina sąlyga tam, kad atsivertų visos galimybės pilnavertiškai gyventi, nors tai tikrai nėra visa ko pagrindas
Pritariu	Savivaldybės socialinės paramos skyrius	Socialinis darbuotojas	Iki 1 metų	Vaikų socialinę atskirtį lemia materialinė padėtis, kadangi asocialiose šeimose vaikai praktiškai nepatiria tėvų rūpinimosi jais, trūkumas dėmesio, bendravimo, patarimo, mato tik skurdą. Kai tuo tarpu bendraamžiai gyvena pilnavertėse šeimose, aprūpinti, apgaubti meile ir dėmesiu.
Pritariu	Biudžetinė įstaiga Socialinių paslaugų tarnyba	Socialinis darbuotojas darbui su socialines rizikos grupes šeimomis ir vaikais	1-3 m.	Vaikai dažnai lygiuojasi į bendraamžius, todėl nori gražiai ir madingai rengtis, turėti madingų daiktų ir pan.
Pritariu	Savivaldybės vaikų teisių apsaugos skyrius	Vyriausias specialistas	7-9 m.	Sunki materialinė padėtis neleidžia vaikui jaustis pilnaverčiu kai aplinkiniai jo draugai gyvena geriau ir turi visko daugiau
Pritariu	Savivaldybės socialinės paramos skyrius	Vyriausias specialistas	4-8	Šeimos materialinė padėtis turi įtakos, bet ne visada lemiamos
Nepritariu	Žurnalistė			Neturtinga šeima nėra asociali šeima. Tėvai gali būti nors ir neturtingi, bet turėtų daug socialinių įgūdžių išauklėti labai gerus, dorus, teisingus vaikus.
Nepritariu	Savivaldybės socialinės paramos skyrius	Vyresnioji socialinė darbuotoja - konsultantė	Iki 1 metų	Turiu konkrečių pavyzdžių, kuomet mama labai daug geria, nedirba, nes pinigų šeimoje yra užtektinai (kai kur netgi l. daug); kuomet tėvai, turėdami pakankamai pinigų, užsiima geru savo laisvalaikio praleidimu ir kita, todėl trūksta dėmesio vaikams, o jie vagia pinigus iš namų (ir nemažas sumas)-pralošinėja arba leidžia juos „laisvai“; ir t. t.
Nepritariu	Vaikų dienos centras	Socialinis pedagogas	1-3	Nevisada. Labiau tėvų auklėjimo metodai
Nepritariu	Mokslo institucija ir valstybinė gimnazija	Specialistas	4-6	Vis tik manau, kad labai daug įtakos turi ir vaiko auklėjimas. Jei nuo mažumės išmokoma turėti savo nuomonę, protingai apsiginti, materialinė padėtis turi mažai įtakos socialinei atskirčiai
Nepritariu		Specialistas	Iki 1 metų	Materialinė padėtis pati savaime nelemia, aš manau kad didžiausia klaida yra tos padėties perdėtas sureikšminimas ir vaikui įkaltas teiginys, kad

				turtingi yra laimingesni už mažas pajamas gaunančias šeimas. Kai yra noras, daug ką galima pakeisti, bet tai pirmiausia tėvų pareiga, o ne valstybės.
Nepritariu	NVO	Vyriausias specialistas	1-3 m.	Nes ne pinigai nulemia vaiko atstumimą visuomenėje, jie dažnai to dar nesuvokia ir nesupranta kas tas yra, o vyresnio amžiaus vaikams tas tampa nebe esminis dalykas, o yra daugiau žiūrima į patį žmogų koks jis
Nepritariu	Seniūnija	Socialinis darbuotojas	1-3 m.	Politikai rūpinasi savo gerove, o ne paprastu žmogumi, stumia žmogų skurdo ribos link keldami mokesčius už įvairias paslaugas bei didelę infliaciją (kai tėvai negali duoti vaikui tai ką galėtų duoti dirbdami ir uždirbdami, bet viskas sueina mokesčiams...)
Nepritariu	Savivaldybės socialinės paramos skyrius	Vyriausiasis specialistas	1-3	Yra mažas pajamas turinčių šeimų, kurių vaikai puikiai adaptavęsi mokykloje, turi gerai išlavintus socialinius įgūdžius, dalyvauja mokyklos veikloje.
Labai nepritariu	Vaikų globos namai	Socialinis darbuotojas	4-6 m.	Labiau lemia tėvų auklėjimas ir vaikų savybės
Labai nepritariu	NVO	Darbuotoja	7-9 m.	Labiau socialinės atskirties atsiradimui įtakos turi aplinka, šeima, vaiko būdas, pomėgiai. Nes kartais ir iš turtingų šeimų vaikai pasižymi blogiu elgesiu ir nebendrauja su kitais.
Labai nepritariu	Savivaldybės socialinės paramos skyrius	Socialinis darbuotojas	1-3	Todėl, kad pinigų stoka dar neleidžia asmeniui elgtis amoraliai, netinkamai.
Labai nepritariu	Savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyrius	Vyriausias specialistas	7-9 m.	Materialinė šeimos padėtis neturi įtakos socialinių įgūdžių lavinimui, mokyklos nelankymui ir pan. Svarbiau santykiai šeimoje, bendravimas, auklėjimo stilius ir kt.
Labai nepritariu	Savivaldybės vaikų teisių apsaugos skyrius	Vyriausias specialistas	7-9 m.	Labiau socialines atskirties atsiradimui įtakos turi aplinka, šeima, vaiko būdas, pomėgiai. Nes kartais ir iš turtingų šeimų vaikai pasižymi blogiu elgesiu ir nebendrauja su kitais.

6 PRIEDAS

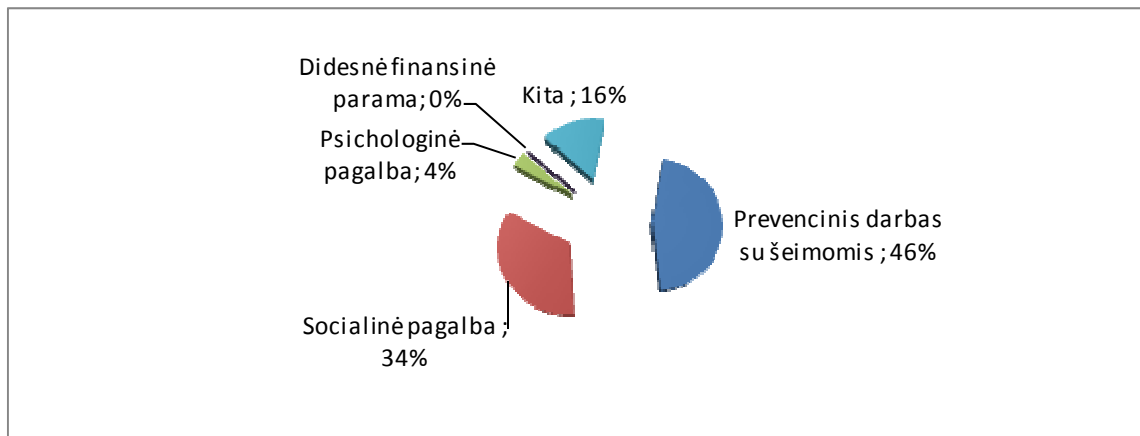
Statistiškai patikimas ryšys tarp 5 (*Kas, Jūsų nuomone, lemia, kad vaikai patenka į socialinę atskirtį?*) ir 11 (*Kokios paslaugos/pagalba, Jūsų nuomone, yra reikalingiausios socialinėse rizikos šeimose gyvenantiems vaikams?*) anketos klausimų.

	Mokyklos neigiama įtaka	Šeimos neigiama aplinka	Individualios vaikų savybės	Gyvenimas valstybinėse institucijose
Psichologinė pagalba/palaikymas				,333(*)
				,018
Pavėžėjimo paslaugų vaikams (iki mokyklos/darželio) organizavimas				,317(*)
				,025
Pagalba vaikams, atliekant namų darbus		,281(*)		,294(*)
		,048		,038
Vaikų popamokinės veiklos/ papildomo ugdymo organizavimas			-,300(*)	
			,034	
Tarpininkavimas ir atstovavimas	,355(*)			
	,011			

* $p < 0,05$

7 PRIEDAS

Respondentų nuomonės pasiskirstymas pagal tai, kas turėtų padėti išvengti šeimos atsidūrimo socialinėje rizikoje:

8 PRIEDAS

Autentiški respondentų, kurie nurodė *kita* atsakymai į 12 anketos klausimą (*Kas, Jūsų nuomone, padėtų išvengti šeimų atsiradimo socialinės rizikos šeimų grupėje?*)

Istaiga	Pareigos	Darbo stažas	Nuomonė
Mokslo institucija ir valstybinė gimnazija	Specialistas	4-6	Įtartinų šeimų (jei vaikas pradeda be pateisinamos priežasties praleisti pamokas) stebėseną, kontrolę
NVO	Socialinis pedagogas	1-3 metai	Visų šių veiksnių reikėtų, kadangi situacija yra tikrai sudėtinga
Vaikų socializacijos centras	Socialinis darbuotojas	1-3 m.	Visapusiška pagalba šeimai, teikiant socialinę, psichologinę, materialinę pagalbą.
NVO	Vedėja	10 m. ir daugiau	Priverstinis darbas tėvams, darbo užmokestį atskaitant valstybei už paslaugas vaiko maitinimui, priežiūrai bei išlaikymui
Savivaldybės socialinės paramos skyrius	Socialinis darbuotojas	Iki 1 metų	Turbūt reikalingi būtų visi, tačiau kiekvienoje šeimoje skirtingi atvejai ir reikia skirtingos pagalbos
Nepritariu	Specialistas	Iki 1 metų	Tėvų švietimas

9 PRIEDAS

Autentiški respondentų atsakymai į 15 anketos (*Kaip Jūs manote, ar šiandieninė Lietuvos socialinė politika yra veiksminga, kovojant su vaikų socialine atskirtimi ir skurdu?*) klausimą

Atsakymas	Įstaiga	Pareigos	Darbo stažas	Nuomonė
Ne	Žurnalistė			Lietuvoje socialinė politika kol kas, manau, apsiriboja tik finansine pagalba ir įvairių socialinių įstaigų tinklo kūrimu. Tačiau dar neprieita prie gero psichologinės pagalbos tinklo sukūrimo, nėra užtikrintos prevencinės priemonės, nėra išvystytas priemonių tinklas, kad būtų su kiekviena šeima dirbama, kad dėmesys būtų skiriamas individualiai, o ne bendras. Dar nesuvoktas NVO vaidmuo ir galima pagalba soc. politikoje, prastas jų finansavimas. Jau nekalbu, kad soc. politika Lietuvoje dar visiškai nesuvokiama, kaip vaikų, rizikos šeimų laisvalaikio organizavimas ir pan.
Ne	Advokatų kontora	Padėjėjas	Iki 1 metų	Atrodo, kad tarp valstybės prioritetų vaiko interesų nėra. Tokią išvadą galima daryti matant, koks finansavimas skiriamas šiai sričiai ir koks, pavyzdžiui, krašto apsaugai ar užsienio politikai
Ne	Mokslo institucija ir valstybinė gimnazija	Specialistas	4-6	Matant, kiek yra gana didelių nukrypimų nuo normų (vaikų smurtas, nebaudžiamumas, elgesys „kaip nori“, net nebijoma ir pedagogui ne tik kad pasakyt pikto žodžio, bet ir panaudot smurtą ar psichologinį terorą), kitokios nuomonės ir neįmanoma susidaryt...
Ne	NVO	Darbuotoja	7-9 m.	Turėtų būti tobulinama politika. Taip susiformuotų motyvacinė sistema ir patys tėvai labiau rūpintųsi savo vaikais ir jų gyvenimu
Ne	Vaikų socializacijos centras	Socialinis darbuotojas	1-3 m.	Į socialinę atskirtį patenka vis naujos šeimos, taip pat į socialinę atskirtį patenka šeimų skirtingos kartos (pvz. pas mus buvo auklėjami tėvai, vėliau jų vaikai)
Ne	NVO	Administratorius	1-3 m.	Nenaikinama problema, tik sudaromas vaizdas kad yra dirbama ir galvojama apie vaikus iš problemines šeimas, bet niekas nesiima jokių konkrečių veiksmų.
Ne	Nenurodė	Nenurodė	Nenurodė	Nesutvarkyta įstatyminė bazė. Valstybės politika nusigrėžusi nuo skurstančios liaudies, finansinės valstybės bėdos užkraunamos neturtingiems ant pečių
Ne	Savivaldybės socialinės paramos skyrius	Socialinis darbuotojas	10 m. ir daugiau	Būtų įsteigta darbo vietų ir problemų nebūtų, ypač kaime, kaimas degraduoja, o kenčia vaikai. Normaliai gyvenančioms šeimoms nėra tiek skiriama dėmesio, kiek tom probleminė nėra lygybės, jo daugiau geria, tuo daugiau padedam
Ne	Savivaldybės socialinės paramos skyrius	Socialinis darbuotojas	10 m. ir daugiau	DUODAMOS veltui pašalpos nėra stimulas mažėti socialinei atskirčiai bei skurdui. Jomis pratinama veltėdžiauti, o tai žlugdomi ne tik suaugusiųjų, bet ir vaikų augančių šeimose, ugdomosi įgūdžiai
Ne	Seniūnija	Socialinis darbuotojas	1-3 m.	Reikėtų keisti įstatymus, jie prieštarauja vieni kitiems
Ne	NVO	Vedėja	10 m. ir daugiau	Šeimos įprato gauti viska minimaliai ir dovanai, o tai skatina degradacija kaip tėvų taip ir vaikų. Pritarčiau nuomonei, kad valstybė pilnai išlaikytų socialinės rizikos šeimų vaikus, bet išreikalautų iš tėvų tą išskolinimą padengti, priverstinai įdarbinant tėvus dirbti.
Ne	Savivaldybės socialinės	Specialistas	4-6 m.	Neveiksminga, nes vis tiek daug vaikų yra socialinėje atskirtyje

	paramos skyrius			
Ne				Nėra vieningos sistemos, gero finansavimo, be to nėra laiko apribojimo, ko pasakoje nukenčia darbuotojo šeima, nėra standartų, ką tiksliai reikia dirbti
Ne	Savivaldybės socialinės paramos skyrius	Specialistas	1-3 m.	Nes nėra tinkamos teisinės bazės Lietuvoje įstatymai yra kuriami konkrečioms interesantų grupėms, o ne žmonėms kuriems ta pagalba iš tie reikalinga
Ne	Savivaldybės socialinės paramos skyrius	Specialistas	Iki 1 metų	Kadangi nėra geros socialinės sistemos su tvirtais įstatymais
Ne	Savivaldybės vaikų teisių apsaugos skyrius	Vyriausias specialistas	10 m. ir daugiau	Lietuvoje socialinės politikos nėra – ji tik kuriama, tik V.Blinkevičiūtės (l.e.p. ministrės) dėka paskutiniu metu pradėta dirbti šia linkme
Ne	Biudžetinė įstaiga Socialinių paslaugų tarnyba	Socialinis darbuotojas darbu su socialine rizikos grupės šeimomis ir vaikais	1-3 m.	Vaiko socialinė atskirtis prasideda šeimoje, todėl svarbu daug dėmesio skirti socialinės rizikos grupės šeimoms ne didinant jų socialines pašalpas ir leidžiant joms toliau girtauti ar kitaip netinkamai naudoti gaunamus pinigus, bet priversti suaugusius asmenis atlikti tam tikrus išpareigojimus (pvz. už pašalpas atidirbti, priverstinai gydyti ir pan.)
Ne	Savivaldybės vaikų teisių apsaugos skyrius	Vyriausias specialistas	7-9 m.	Daugelis sukurtų priemonių ir metodikų turėtų būti veiksmingos, tačiau per didelis biurokratizmas ir žmonių abejingumas trukdo
Taip	Dienos centras	Direktoriai	4-6 m.	Padėtis gerėja. Daugiau vaikų gauna paramą
Taip	Savivaldybės socialinės paramos skyrius	Socialinis darbuotojas	Iki 1 metų	Manau, kad siekiama užkirsti kelią su socialine atskirtimi ir skurdu. Visapusiška pagalba teikiama psichosocialinėje, informavimo, švietimo srityse.
Taip	Savivaldybės socialinės paramos skyrius	Vyresnysis specialistas	1-3 m.	Jau daromi pirmieji efektyvūs žingsniai, kovojant su socialine atskirtimi ir skurdu.
Nežinau	NVO	Vyriausias specialistas	1-3 m.	Nežinau, nėra, ką manyti

10 PRIEDAS

Autentiškos respondentų nuomonės tema „Vaikų socialinė atskirtis socialinės rizikos šeimose“.

Istaiga	Pareigos	Darbo stažas	Nuomonė
Mokslų institucija ir valstybinė gimnazija	Specialistas	4-6	Gal klystu, tačiau mano nuomone, per mažai imamasi veiksmų su šeimomis, kuriose vaikai kenčia... vienas kitas perspėjimas jokios įtakos nepadaro... reiktų labiau kontroliuoti tėvus ir griežtesnes bausmes jiems taikyti už vaikų nepriežiūrą...
Vaikų socializacijos centras	Socialinis darbuotojas	1-3 m.	Šiaip manau reikalinga tikslinga valstybės politika būtent stiprinant šeimos institutą, teikiant visapusišką pagalbą šeimai esant krizinėje situacijoje, taip pat vykdant nuolatinį prevencinį darbą. Tam reikalingas socialinio darbo su šeimomis plėtojimas, kokių nors programų, kaip dirbti su socialinės rizikos šeima kūrimas ir taikymas praktikoje. Socialinių darbuotojų darbui su socialinės rizikos šeimomis skaičiaus didinimas. Taip pat struktūrizuotas šių darbuotojų darbo vertinimas ir kontrolė
NVO	Vedėja	10 m. ir daugiau	Mano asmeninė nuomonė, reikalinga atskirti socialinės rizikos šeimas tvarkingas, tik laikinai socialinės rizikos šeimas ir pastovias, kurie visiškai neieško išėjimo iš šios situacijos, bet tik gauna pašalpą prageria pusę ir vėl laukia kito mėnesio. Tokių šeimų vaikams mokyklinio amžiaus suteikti nemokamą maitinimą 3 kartus į dieną, pilnai aprūpinti viskuo pagal poreikius. O tėvams skaičiuoti įsiskolinimą.
Savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyrius	Vyriausias specialistas	7-9 m.	Įstatymuose numatytos priemonės yra neveiksmingos, nėra sukurto jų įgyvendinimo mechanizmo.
Savivaldybės socialinės paramos skyrius	Socialinis darbuotojas	1-3	Socialinio darbuotojo nesaugumas dirbant su socialinės rizikos šeimomis, darbo sąlygos, vaikų buitis